

ҚЫРЫҚ ҚЫЗ

(Қабыл Мақсетов жазып алған, Қыяс жырау атқарған)

Халық

Мазмуну:

<i>Биринши бөлим</i>	3
<i>Екинши бөлим</i>	24
<i>Үшинши бөлим</i>	46
<i>Төртинши бөлим</i>	62
<i>Бесинши бөлим</i>	88
<i>Алтыншы бөлим</i>	134
<i>Жетинши бөлим</i>	175
<i>Сегизинши бөлим</i>	200
<i>Тогызыншы бөлим</i>	245
<i>Оныншы бөлим</i>	284

Биринши бөлім

Ертеде, әйіем заманда,
Халық езилген табанда,
Түп бабамыз онсанда,
Аз ноғайлы елинде,
Алымханның сорамында,
Жаңадәрья бойында,
Саркоп деген қалада,
Қарғалы деген салада,
Жер теңселткен салтанаты,
Бәршеге машхурдур аты,
Дүньяға түскен лақабы,
Аұыспайды басқаға,
Бир өзине биржабы,
Алға қарап өрбиген,
Күннен-күнге ығбалы,
Бес мың жылқы, он мың қой,
Оннан да бетер байымақ,
Мақсет пенен талабы.
Төрт түлиги сай болған,
Он мың танап жер ийелеп,
Бир өзи зорға жай болған,
Жаңадәрья бойында,
Қарғалы деген сайында.
Буұрабай деген бай болған.
Еситкенлер тутты атын,
Қойдай айдап жақын-жатын,
Талқан етип ели-халқын
Шашып гүмис пенен алтын,
Аты шыққан арыұлардан,
Сайлап алды алты қатын.
Терең сайларға бойлады,

Ат шапты той тойлады,
Хәр түрлі мақсет ойлады,
Үйинен адам тоймады,
Алты қатын алса да,
Алпыс жасы болғанша,
Бир тырнағы болмады.
Белин қайыс менен буўды,
Қәхәринен ылай суў тынды,
Алпыс жасы толғанда,
Байдың киши хаялы,
Таң қалғандай бир қыз туўды..
Кеўли аламды шолмады,
Иши қуўанышқа толмады,
Ядынан дәрти қалмады,
Кеўил бөлип қызына,
Перзент деп есапқа алмады.
Көргеннің кеўли толғандай,
Таңда толған шолпандай,
Көзиң түссе көзине,
Ядына хәр ис салғандай,
Пешенесин көргеннің,
Кеўил бөлип қарасаң,
Шебер уста соққандай.
Қараңғы үйде отырса,
Жүзлери шам жанғандай,
Қолың тийсе қолына,
Ышқы жаның алғандай,
Қарсыласып гәплескен,
«Сол» деп дарбадар болғандай.
Еки аўыз гәплескенге,
Алты ай азық болғандай,
Тоты көзлі, бадам қабак,
Кең қушақлы ақ тамақ,
Қыпша белли жупқа додақ,

Қыналы бармақ, жез тырнақ,
Узын бойлы, кең кушақ,
Шийрин зибан, сөзи жумсақ,
Жаўырынлары қақпақтай,
Бурымлары тоқпақтай,
Аўзы сулыў оймақтай,
Жуқа ерни қаймақтай,
Еки анардың арасы,
Қалың қарда жигитлер,
Тоты жүрген соқпақтай,
Түр бейнеси толған айдың,
Таң қалғандай қыз болды,
Он алты жасына толды,
Атын айтсам Гүлайым.
Көрген жанның кеўли толды,
Жүзин көрген ашық болды,
Душпанның гүли солды,
Бахыт қус басына қонды,
Мақсети алдына дөнди,
Не қыңырлар назына көнди,
Жети журтқа данқы толды,
Он сегізге шыққанда,
Сол тариха қыз болды.
Кеўли батыр жүдә аңлы,
Көргенлердің иши дағлы,
Түп атасын сорасаң Қаңлы,
Күлип айтқан сөзлерине,
Не жигитлер он күн бағлы,
Бет алдына нәзер салсаң,
Аға Жүгинис пери яңлы.
Уллы-уллы мерекеде,
Сөз сөйлейди үстиханлы,
Бурында бир көрмегенлер,
Қарсыласса естен танды,

Не жигитлер жолында бенде,
Не тилесе сол қабылды,
Нени десе дүньяда,
Истеген үәжи табылды,
Он сәккиз жасқа толғанда,
Дүньяға түсти дабылы.

Хеш нышан таппады бергендей қолды,
Талқан етип қармалады оң-солды,
Гүлайымның мақсет пенен талабы,
Халайыққа табыу үшін кең жолды.

Излеп жылағанның намыс пен арын,
Табалмады тай келгендей қатарын,
Кеше күндиз азатлық деп ат шапты,
Қулатпақ мақсети ханлардың тағын.

Хүрлерге ылайық қыйылған қасы,
Гүлтеленген сәккиз пилтели шашы,
Тастай қамал қараңғыда қалғанда,
Сәўле шашар жүзлериниң шоласы.

Бахасы табылмас өлшеўге теңге,
Излесең таптырмас қастаға емге,
Он бес жигит ашық болып сыртынан.
Жүзин көре алмай атына бенде.

Дүньяға келген жоқ оныңдай нашар,
Жамалына көзи түскен бир жасар,
Бир қанша жигитлер жолын аңлыды,
Қарсыласып болғайман деп бир дуўшар.

Дийдары түскенниң ақылын алғандай,
Көргенде әрмансыз мийриң қанғандай,

Қараңғыда қарсыласып дус келсең,
Жақты берер таңда тууған шолпандай.

Гәплессең қалмайды зәрре әрманың,
Дийдарласаң ерксіз ерийди жаның,
Көкирегінде зәрре әрман қалмайды,
Жарасығы беш күн пәний дүньяның.

Инжи додақ асыныпты мойнына,
Жупты болған сирә қанбас ойнына,
Қардар болып нешше байдың баласы,
Гүлайым деп делбе болды жолында.

Гүлайым болғайсаң сәуерлик ярым,
Жолында таланды ашия барым,
Қол алысып бирге жолдас болғанның,
Тасты кести сөзи менен абыройы.

Патша, ханнан кем емес,
Ойы, пәми, ақылы,
Даңқын алла көтерип,
Жорғадан бетер шабылды,
Ашық болып бир қанша,
Тәуекел сырттан табылды,
Жүзин көрген жигитлер,
Жүйрик аттай қамылды,
Еситкенлер дабылын,
Кеўлине жүдә жақынды,
Не бир есер жигитлер,
Бир көргенім олжа деп,
Жасырынып жолын аңлыды,
Не бир ханлар даңқына,
Интизар болып сағынды,
Сиясатлап Гүлайым,

Қызыл-жасыл тағынды.
Жетти инақ болды қардар,
Айтыспақшы нешше сәрдар,
Еки аяқлы демесең,
Адамзаттан шыққан жаўхар,
Хаслы адам демесең,
Жүзлери дүр, көзи гәўхар,
Дабылы журтқа таралып,
Көргенди етти нәўбәхәр,
Гәўхардай көзи жайнаған,
Бул дүньяға келген жан,
Ғеш ким ондай болмаған,
Жанлыға сыр билдирмей,
Теңин таўып ойнаған.
Патша менен ханыңды,
Ийттен бетер хорлаған,
Қарсыласып сөз айтса,
Мәлелли жуўап торлаған,
Жүзин көрген анықлап,
Дийдарына тоймаған,
Қабыл етип тилегин,
Қырық шилтенлер қоллаған.
Ашық болып не ханлар,
Атына қағаз жоллаған.
Атын айтып шарлаған,
Майдандағы көп ладан,
Тартыўына жолықты,
Нешше талай оңбаған,
Аты шыққан менменлер,
Сыртынан тәмедар болған,
Нешше саяқ-сандырақ,
Ашықлығын қоймаған,
Жалынса да не жигит,
Туўры нәзер салмаған,

Жүзин көрген нешшелер,
Изинен сирә қалмаған,
Жетер-жетпес жолында,
Өз басын өзи жалмаған,
Хеш бендеден жасқанып,
Душпан тилин алмаған,
Атақлы байдың баллары,
Жолына адам арнаған,
«Сөзи болғай қуўаныш» деп
Жаўшының аўзын барлаған,
«Яр қылғайман соны» деп,
Япатқан деп зарлаған,
Ырас сөзди қуўатлап,
Сөйлемейди бир ялған,
Еки аўыз сөйлескен,
Он күн жүрсе жалмаған,
Қарсыласып сөз айтса,
Қанжардан бетер қарнаған.
Барлық адамгерлигин,
Аш-арық ушын арнаған,
Патша, ханның хәмирине,
Нар түйедей жараған,
Жылаған жас қызларға,
Оң көз бенен қараған,
Менмен менен бузықты,
Айдатпақшы арадан,
Тумлы-тусқа ат шаўып,
Аштың халын сораған.
Аш-арықтың қызларын,
Зулымлардан қорғаған.
«Бар болсаң кел қасыма,
Азатлыққа талабан»,
Дағазалап сол сөзди,
Қалаға жар салдырған,

Орын алды лақабы,
Ялғаншы пәний дүньядан.
Ата тилин алмады,
Сөзине қулақ салмады,
Жалынса да зар жылап,
Хызметине бармады,
Қастын тигип байларға,
Билгенинен қалмады,
Патша менен байлардың,
Сөз бенен ишин қарнады.
Шуғылларға ермеди,
Денесин күш кернеди,
Кисиге еркін бермеди,
Ханды көзге илмеди,
Аталығын, найыбын,
Шопан шелли көрмеди.
Азатлықтың жолында,
Жан-жаққа қолын сермеди.
Сондай болып Гүлайым,
Толды он тоғыз жасына,
Хәуес болды жети хан,
Оның хәуазасына,
Жанын қурбан етеди,
Нешше хан соның қастына,
Соны аңлап Гүлайым,
Саўда түсти басына,
Шуғыл сөзге ермеди,
Мәрт болды қыз жасынан.
Тең келе алмады хеш бир жан
Ақыл өлшеў тасына,
Ашық болды не жигит,
Келе алмады қасына,
Таўда-таста тоқтамас,
Мәрт болды қыз жасынан,

Жақты түсти аламға,
Жүзде гәўхар шоласына.
Тереңнен шыққан күндыздай,
Ерте туўып, кеш батқан,
Өмири зая жулдыздай,
Ҳеш заманда келмеген,
Ойлап көрсең сол қыздай,
Ушырасса боранға,
Шапахаты балқытып,
Алып шығар тоңғызбай,
Күлип айтқан сөзлери,
Салыстырсаң он қыздай,
Саўлатыны көрген жан,
Нешше ғарры болса да,
Тегин қалмас бир қызбай,
Бет алдының ажары,
Мысал онтөртлик айдай,
Сол тариха Гүлайым,
Беллери қайысқан жайдай,
Гүлайым арыў атанды,
Жүзине адам қаратпай,
Жан-жағына көз салды,
Қатар-қурбыны жаратпай,
Түрли ақыл ойлады,
Бир күн парахат жатпай,
Дабылы әлемди жайлады,
Белине қамар байлады,
Зығырданы қайнады,
Ашық болып сыртынан,
Хан, инақ тисин қайрады.
Хабарланды Гүлайым қыз,
Олардың сырын аңлады,
Толтырды жигирма жасты,
Лақабы әлемге асты,

Көрген жанды сусы басты
Хан, патшаны көзге илмей
Кеули дәрьядай тасты,
Ашық болып жигитлер,
Баталмай арыдан қашты,
Белине қамар орады,
Жауған қардай борады,
Қарсы турған нешшеге,
Құрт ойынын салады,
Атасын шақырып,
Гүлайымдай перийзат,
Ықтыярын сорады,
Гүлайымдай перийзат,
Не деп гүрриң урады.

Мен жылайман бир қудайға зар-зар,
Байқап көрсем алды-артымда заман тар,
Қызына талабан халықтың бәри,
Таланға түсермен деген кәупим бар.

Ат көтермес адамгерлік нышаным,
Ғапыллықта ишке толар пушманым,
Ерте баста ата алдын алмасаң,
Алдымда көп аўзын ашқан душпаным.

Нәзер ет атажан кеулимде шерге,
Тил тийдирме ата мен гүнакерге,
Қызыңызда батырлықтан нышан бар,
Малға қызып, сен мени байға берме,

Ишимде кетпесин толы намыс-ар,
Қундағымда еренлер еткенди назар,
Ата мени малға сатып хорлама,
Жеделленсем Қап тауындай күшим бар.

Малға сатып мени гүнакар болма,
Атам болсаң еркимди бер қолыма,
Тилегимди қабыл етиң жан ата,
Бир ғайрат салайын азатлық жолға.

Келтирмегил ата намыс-арымды,
Қырқ шилтен қоллады кәспи-кәрімди,
Халқым ушын бир ғайратым саламан,
Өзиме бер ата ықтыярымды.

Саўыт кийип, белге садақ байласам,
Шәмен болып халық ишинде сайрасам,
Таң қалғандай тулпар минип астыма.
Халықтың жаўын дүркіретип айдасам.

Ўайранлап талқанласам жердің алабын,
Дүркіретип айдап халықтың жаўларын,
Қыйын жерде ханлар менен қарысып,
Жаў жеңгеймен мақсет пенен талабым.

Қәтелескен жерим болса қайтайын,
Қуўаныш гүзарын мен молайтайын,
Қыйын жерден жаўшы келсе қызына,
Хабар бер қалыңын өзим айтайын.

Ядыңа соны салайын.
Жолыңда қорған болайын,
Екинши бир мақсетим,
Атажан сеннен сорайын.
Кетпесин қолдан намыс-ар,
Батырлық бизиң белли кәр,
Аңлайсыз ба жан ата,
Қызына жети журт қардар

Бириншиден, тилегим,
Қызыңа қарыў-жарақ дәркар,
Жолым узақ, мәнзил жырақ,
Қарсы жаў етпесин қарап.
Күн шағылысқан кескир қырақ
Лақабыма ылайықлы,
Әнжамлап бер қарыў-жарақ,
Ылайықлы сарыжайға,
Қарсы жаўдан қорғанарға,
Батырлардың шын әсбабы,
Керек шарайна тулыға.
Сөзимнен шықпасам ялған,
Батырлық ертеден қалған,
Қыйын жерге қорғанарға,
Бизге дәркар беллик қалқан,
Сол болмаса жүдә қәўип.
Қарсыласар қайтпай шаўып,
Қаўсырмалы сәккиз бәнтли,
Тапып бер бадана саўыт,
Ҳазарынан қолың талмас,
Дарыған жерде жан қалмас,
Қызыңызға жүдә дәркар,
Тутқасы дәннан ақ алмас.
Қорғанар қыйынлық жайда,
Излесем дәреги қайда,
Жүдә дәркар қызыңызға,
Унғысы пәрен ақ найза.
Көп тутынған батыр Қамбар,
Қушақласса белли қандар,
Қолай келсе шалыспаға,
Керек қарға тилли қанжар,
Халайық ушын сиясат,
Әйлейди мәртебенди зыят,
Жаў қуралға ылайықлы,

Таўып берсең бер жүйрик ат.
Аламды шалқып орайын,
Айтқанлар белли ураным,
Әнжамлап берсең соларды,
Атажан сеннен мурадым.
Жасырмай айтайын ата аўхалым,
Атажан қызыңның тилегин алың.
Қулақ салың қызыңыздың сөзине
Үшинши тилегим және саўалым.

Жүдә қыйын көрсем алдымды барлап,
Душпанды жығарман сөз бенен қарнап,
Қорған қылып, Сарытаўдай атаўға,
Қала салдырып бер атыма арнап.

Хәр бир журттан шебер уста алдырсам.
Душпанымның ишин отқа жандырсам,
Қорған етип Қара таўдың баўырын,
Атыма ылайық қала салдырсам.

Дәрўазасын арайыслап салдырсам,
Алдына айтыўлы тулпар байласам,
Атыма ылайық қала салдырып,
Еркин жасап, түрли ойын ойнасам.

Көмек берсең қайтарғандай мен жаўды,
Ықлас еттим дүнья гезип жайлаўды,
Ата сеннен бир әрмансыз болайын.
Бағыш етсең Саркоп деген атаўды.

Мақсетимди айттым атым Гүлайым,
Сүйген досларымның басын қурайын,
Қызыңның атына қала салдырсаң,
Атажан елимди жаўдан қорғайын.

Мына сөзді еситип,
Буўрабайдай атасы,
Не болғанын билмеди,
Буўырқанып, буўсанып,
Денесин ашыў кернеди,
Оттай жайнап көзлери.
Тынып жерди көрмеди,
Ашыў қаплап денесин,
Ақылға жол бермеди,
Өзин өзи баса алмай,
Арақ-арақ терледі,
Перзентиниң сөзине,
Кеўил бөлип ермеди,
Гүлайымның сөзлери,
Қулағына кирмеди.
Аш жолбарыстай ақырып,
Буўрабай турып сөйледи.
Тарийхта жоқ сөз айтып,
Басыма салдың уўайым,
Ырас болса сөзлериң,
Қайғы салды-аў қудайым.
Жағаласып айқасып,
Алдың атаңның айын,
Туўмай кеткир, терис туўғыр,
Салдың дүньяның ғайын,
Ырас болса сол сөзиң,
Кетти мениң қолайым,
Сөзлериңниң салмағы,
Жаман батты Гүлайым.
Тилим, аўзым болғай тасқа,
Жалғыз едиң шырағым,
Тайын болғай үлес пайың,
Ойлап ақыл тапқанбекен,

Ойлап мылтық атқанбекен,
Талап қылып алыс жолға,
Ол заманнан бул заманға,
Нашар атлар шапқанбекен.
Қанатлы менен қағысып,
Туяқлы менен тарысып,
Ханлар менен қарсыласып,
Қатын дәлил айтқанбекен.
Халайық сөзине аұып,
Қурал найза ақыл таұып,
Халықтың абыройын жаұып,
Қатын жаұ қайтарғанбекен.
Кеўил жиберме ондайға,
Динди бузып шаппа айға,
Халық ишинде ермек болып,
Шерменде болма қудайға,
Бул дүньяға келип ем,
Мүтәж қылды зүриятқа,
Мендей ғәрип атаңды,
Салдың ғаұлап жанған отқа,
Толы журтты күлдирип,
Қалдырар болдың уятқа,
Туўмай кеткир, перзентим,
Тоқсан туўар мал әперип,
Жеткермедин муратқа.
Кеўлиңе жаман ой алма,
Халыққа шерменде болма,
Шайтанның соқпағына салып,
Атаңды дозаққа салма,
Мына сөзди еситип,
Гүлайымдай перийзат,
Қәхәрленип сөйлейди,
Сазан балықтай туўлап,
Ғаслы нашар демесаң,

Ақылы бар мыңнан зыят,
Атасына ақырды,
Қуйқа түклері жуулап,
Ондай сөзді сөйлеме,
Ол сөзлерің қатты уят,
Аңламайсаң бағыңды,
Табылмас мендей зүрият,
Өссе мениң абыройым,
Солды мақсетли мурат,
Қарғаса қудай бендесин,
Дүньядан өтер биймурат.
Арқасында қызыңның,
Қарсы жауыңды қыйрат,
Изине ерип қызыңның,
Дүньяда мақсетіңди орнат,
Сөз мәнісин тексерип,
Барлық мағызын қурап,
Сауалым бар сорайман,
Мәнісин тауып бер жууап:
Төрт тәрепке бақлап қарап,
Мерекеде ишип шарап,
Китап мәселеден сорап,
Сөзге қулақ салмадың ба?
Хабар сезбей хеш парықтан,
Хал сорамай аш-арықтан,
Жол-жоба көріп тарийхтан.
Өткенлерди аңбадың ба?
Әдалатлы журты абад,
Тегин еткен қантыу-набат,
Самның қызы Тәрмар набат,
Халыққа қорған болмады ма?
Мысырды сорап Балхия,
Китап айтқан Шахрухия,
Теңге қарып Анафия,

Аты машқул болмады ма?
Қарсылық қылған хан, патша,
Ғайрат салды елге қапша,
Ат шаўып өтті Айпарша,
Халыққа машқул болмады ма?
Жер жүзине аты мәлим,
Нешше ханға берген тәлим.
Журт сорап Төребек ханум,
Халыққа мәлим болмады ма?
Алға басып талабым,
Қарсыға тийгей тоқпағым,
Қызыр баба жылаўлап,
Ашылғайсаң соқпағым.
Жарамас сөзлерди айтып,
Байлама ата бағымды,
Ашыўымды келтирип,
Аштырма сөз булағымды.
Жақпайтуғын сөз айтып,
Сарсылдырма қулағымды,
Жылаўыма асылып,
Тойтармаңыз шабытымды,
Қайғы-ғамды ылақтыр,
Тайынла алтын тағымды,
Пәтия бер қызыңа,
Көриң қара—арымды,
Әрманым жоқ ат шаўып,
Өткерсем жигит шағымды,
Жылаўыма асылып,
Өсирме кеўил дағымды,
Қара шалып бағыма,
Бийкар өткерме ўағымды.
Қызыңызға таярла,
Жүйрик тулпар атыңды,
Жақпайтуғын сөз айтып,

Қайтармаңыз пәтімди,
Ойлап көрсең атажан,
Мен көзінде қырағыңды,
Узақ жолға шаппаға,
Шаршамас пырағыңды,
Исимди шебине таўлап,
Қырсықтырма талабымды.
Қызым дийип кеўил берсең,
Таярла ат-жарағымды,
Алқысса оны еситип,
Буўрабай деген байыңыз,
Өксип-өксип жылады,
Не болғанын биле алмай,
Көзде жасын булады,
Бай дәлилден утылып.
Ақша жүзи солады,
Сөз айтыўға бата алмай,
Иши дәртке толады,
Онда-мунда теңселип,
Ақылы ҳайран болады,
Қызына қарап Буўрабай,
Мынадай етип толғады:

Ашылған гүлдей солайын,
Жалынсам да зар жылап,
Таптырмадың қолайын,
Қабыл алдым сөзиңди,
Жалғыз қызым Гүлайым.
Ықтыярым сеники,
Хәмириңе қайыл болайын.
Ақылым болды мениң лал,
Көп екен сенде қыйлы қал,
Әрманымды мен айтайын,
Сөзлериме қулақ сал.

Қара таўды жайлаған,
Тоғыз түлик мал айдаған,
Мыңнан тулпар байлаған,
Лақабым халықты жайлаған,
Мен атақлы бай едим,
Не керегим табылған,
Төрт түлигим сай едим,
Ежеспеге келгенде,
Мың кисиге тай едим,
Қастым тиккен жериме,
Жүдә пейли тар едим,
Қарсыласқан жериме,
Қайтпайтуғын нар едим,
Бир тырнақтың жоғынан,
Қара думан ғар едим,

Қыз да болсаң қуғатым,
Саған кеўлим жай едим,
Тилек тилеп жақын-жатым,
Қап таўындай еди пәтим,

Бир тырнаққа жетпейди,
Атан тулып алтыным,
Бир тырнаққа нийетлеп,
Алып едим алты қатын,
Тилегим қабыл болмады,

Қылған исим оңбады,
Алты арыў қушақлап,
Алпыс жасым толғанша,
Бир нышаным болмады.

Дәулеті ығбалыма қарап,
Бир қудадан перзент сорап,

Батыр балам болар деп,
Жыйнаған едим жаў-жарақ.

Қуўаныш кеўлим аттай шаўып,
Жақсы нийет мақсет таўып,
Батыр уллы боларман деп,
Тоқыттым бадана саўыт.

Егиз зәлел менен пайда,
Алтын, гүмис көпдур байда,
Жақсылықты ядыма алып,
Соқтырдым пәрани найза.

Арнап соқтырдым алтын ер,
Түрин көргенлер тулпар дер,
Батыр балам минер деп,
Еки мың жылқыдан таңлап,
Бақтырдым суўсар Қарагер,

Мақсет пенен бағышлап,
Сыншылларға таптырдым,
Алтын-гүмис шаптырдым,
Узақ жолға талмасын деп,
Жылында алты ай қәстерлеп,
Мүженеге бақтырдым.
Көзленер деп күтинип,
Қасасыл дуўа тақтырдым,
Көрсетпедим жақын-жатқа,
Мақсет пенен бақтырып,

Жетирдим он еки жасқа,
Ул туўар деп бағып ем,
Жете алмадым муратқа,
Барлығына ийе бол,

Жеткерер сени мақсетке,
Атаның малы мийрасты,
Изінде қалған зүриятқа,
Көргенде кеулим тасарым,
Барғанда есик ашарым,
Ат абзалына ийе бол,
Улдан зыят қайсарым.
Шепке кеткен исимди,
Айналдырдың оңына,
Ашиямды тапсырдым,
Шырағым, өз қолыңа.
Қутлы болсын, шырағым,
Бес қурал менен Қарагер,
Бағышладым жолына.

Тәселле берип өзине,
Жас толып еки көзине,
Саркоптан қала салыўға,
Керек затларын алыўға,
Буўрабайдай байыңыз,
Урықсат қылды қызына,

Алтыннан болсын тарағың,
Дәрманым сенсең қарағым
Бағышладым жолыңа,
Бес қурал менен жарағың.

Ырас болса айтқаның,
Алла берсин дадымды,
Усы болса шабысың,
Жаман көрдим пәтиңди,
Жылаўыңда қарысын,
Мин Қарагер атыңды,
Жақын болсын узақ қыя

Меңнетин болмағай зая,
Қол көтерип атасы,
Қызына берди пәтия:

Мен жолыңа аямай,
Бағыш еттим барымды,
Ашық болсын талайың,
Душпаннан ал арыңды,
Қызым саған урықсат,
Исле мақсет кәринди.
Халқыңа мақсетің орнат,
Жаў куралың асынып,
Астыңа мин жүйрик ат,
Саркоптан қала салыўға,
Қызына етти урықсат.

Екинши бөлим

Алқысса, сонда Гүлайым,
Қолаң шашын түйеди.
Бадана көзлі ақ саўыт,
Он ийнинен кийеди,
Көкиректің ақлығы,
Қызына дуўа тийеди,
Қаршығадай қағынып,
Атқа қарғып минеди,
Азап келип қол талмас,
Дарыған жерде жан қалмас,
Алмасты белге иледи,
Аттың басын оңғарып,
Гүлайымдай перийзат,

Алдына қарай дөнеди.
Қара тауды жағалап,
Баса қонған ел еди,
Гүлайымның жеделін.
Барлық халқы биледи,
Гүлайымдай перийзат,
Өз күшине сенеди,
Айдағанда Қарагер,
Қустай көкке енеди,
Бир нешелер қуанып,
Бир қаншалар күледі.
Қайғы етпей дүнья-малдан,
Белли рухсатын алған,
Қарагер атын ойнатып,
Гүлайымдай перийзат,
Елатын етти тас-талқан.
Шуғыл сөзге ермеди,
Атасына ерк бермеди,
Аш жолбарыстай шабынып,
Денесін күш кернеді,
Атағынан сескенип,
Ханды көзге илмеди.
Жүзбасы менен найыбын,
Шопанындай көрмеди.
Азатлыққа жол ізлеп,
Тил менен қылыш сермеди.
Душпанның тилин алмады,
Сөзине қулақ салмады.
Жалынса да не беглер,
Хызметине бармады,
Ерси-ерси ис қылып,
Билгенинен қалмады,
Сәрдарлардың жүрегін
Өткір көз бенен қармады.

Азатлықтың жолына,
Барлық күшин арнады.
Хат жоллады биразға,
Пикири алысқан сазға,
Мақсетлеп жағымлы жазға,
Сатылған қызлар келиң деп,
Салды халыққа дағаза.

Бир қыялды ойлады,
Батырға өзін сайлады,
Белине садақ байлады,
Қыйынға өзін жайлады,
Ақыл беріп жарлыға,
Бүлбилдей тили сайрады,
Қырын қарап бәрхама,
Ханға тисин қайрады,
Аты шыққан қызды сорап,
Еллерди тинтип барлады.
Шыбын жанын қыйнады,
Жас қызларды нәсиятлап,
Қызыл тилин тыймады,
Халлас урып жүрегі,
Қанасына сыймады.
Жансыз жоллап халықтан,
Малға ерксіз сатылған,
Айы мезгилсіз батқан,
Әрманлы қызды жыйнады.
Сатылған қызлар қуралып,
Әтирапына сыймады.
Ат шапқан майдан тақыры,
Өсек айтып лап урды.
Дәртлі болсаң кел дейіп,
Қапталына шақырды.
Белине садақ орады,

Жауған қардай борады.
Тай келгендей өзине,
Қырық қыздың басын қурады
Сарыжайын оңлады,
Азатлық заманды жоқлады,
Аш-арықтың балларын,
Әтирапына топлады,
Қыйынға өзін арнады,
Байлардың бетін тырнады.
Ханды көрсе қырынлап,
Ықлас пенен ат салып,
Аштың жырын жырлады.
Ықлас пенен тақ турды,
Тум-тусқа атты шаптырды,
Не әрманлы қызларды,
Жоқ жеринен таптырды,
Қарагер аты астында,
Қоқыраулы найза дәстинде,
Әйне жигирма жасында,
Басына ерки жетпеген,
Қырық қыз келди қасына.
Байдың өкпесін басады,
Талқан етип елатын,
Қырық қыздың басын қосады
Азатлықтың жолы деп,
Гүлайым қайнап йошады.
Ханлар менен қас болып,
Жылаған менен дос болып,
Түрлі ақыл табады,
Гүлайым сулыұ бас болып.
Қара шашын тарады,
Қырық қызын ертип Гүлайым,
Сары атауға барады.
Не тамаша жұмысқа,

Қызлардың бети қарады.
Киристи жедел қарыўға,
Абат болды қаласы,
Сулыў менен арыўға,
Мақсет қылды Гүлайым,
Сары атаўдың бойына,
Атына қала салыўға,
Халықты хабарландырды,
Адам арнап халықтан,
Шебер уста алдырды,
Атын атап «Қырық қыз» деп
Гүлайымдай перийзат,
Атына қала салдырды.
Көргенди қайыл қалдырды,
Душпанның ишин жандырды
Айтқанына көнбеген,
Нешшени естен тандырды.
Шийрин жанын қыйнады,
Жылаған көрсе сыйлады.
Халық ишинде атақлы,
Уста қоймай жыйнады.
Басын жыйнап устаның,
Гүлайым хызмет буйырды,
Қырық қызына бас болып,
Зәребесин үйирди.
Пақшаларын оймалап,
Ақ шойыннан куйдырды.
Тас гербиш пенен лалыны,
Қырман менен үйдирди.
Басын қурап қырық қызды,
ДәлиLINE турғызды.
Өрнек болып халыққа,
Көрмегенин көргизди,
Тамашалы жол баслап,

Тәртібине жүргизди,
Бенде болған қызларға,
Шадлы дәуран сүргизди.
Қаласының қорғанын,
Он аршыннан ойғызды,
Абат болсын аш-арық деп,
Топарлап мал сойғызды,
Гүлайым сәрдар бас болып,
Сапасын истиң жүргизди.
Сиясатлап көргенди,
Жумысын алға ендирди.
Қыңыр менен бузықты,
Маман қылып көндирди,
Талқан етип үстинде,
Қарагер атын желгизди,
Дәрұзаның жақлауын,
Шын полаттан қуйғызды,
Маңлайшасын оймалап,
Мәрүерт тастан қойғызды.
Бийиклиги жүз аршын,
Пақшалары жети аршын,
Тас гербиштен өргизди,
Он мың адам жай болар,
Иргесин кеңнен курғызды,
Сары атау деген даладан,
«Қырық қыз» деп қала турғызды.
Қарғалығын қанатлап,
Жуп шам-шырақ қойғызды,
Келбети оның соныңдай,
Таң қалдырды көрген көзди,
«Қырық қыз» деп оның лақабын,
Алдына сәне қойғызды,
Кемис жерин, қәтесин,
Арайыслап жонғызды,

Гүлайым деп алдына,
Алтыннан атын ойғызды.
Төрт қәддине қаланың,
Әткөншекти қурғызды.

Алқысса атасы Буұрабай,
Сексенге шығып харыды,
Жасы жетти харыды,
Аттың жалын таллап өрди,
Боз орданың артын түрди,
Сәрсенби күни сәхәрде,
Жатыр еди ордада,
Бир әжайып түс көрди,

Түсинен қатты сескенди,
Ядынан сирә қалмады.
Қариялардың басын қурап айтыўға,
Хеш бир батылы бармады.
Көрген түсиниң бағдары,
Иши-баўырын қарнады.
Тәўекел қызын шақырып,
Көрген түсин баянлап,
Атасы турып толғады:

Атымның басын тартайын,
Қәтеге кетсем қайтайын,
Әрман, шерим молайтайын,
Айып көрме перзентим,
Түсимди саған айтайын:

Тереңнен алып ойлайын,
Душпан алар ма қолайын,
Әжептәўир түс көрдим,
Қулағың салың Гүлайым.

Солмекен әзелде кәуил,
Әйне сәске ұағында,
Қубладан ести бир даўыл,
Елимди тегис қыйратты,
От тийгендей болды аўыл.
Бул не болар жалғызым.

Теңселдирди қара жерди,
Оған дуўшар қылмағай,
Халық әйлеген гүнакарды.
Теңселдирди аяғым,
Қолымда бар тал таяғым,
Жүр екенмен мал қайтарып,
Қарсылап шықты алдымнан.
Баўыры шубар ала шер,
Айбат шегип ақырды,
Жүрген жерим тақырды,
Қашыўға имкан болмады,
Қақ басымнан жалмады,
Бул не болар, жалғызым?
Қатары питкен ақ сөкит,
Шабынып жан-жаққа өтип,
Тур екенмен абайсыз,
Ғайыптан келди аш бүркит,
Тайдырмады табаным,
Бермеди заңғар хамалым,
Асылсам күшим жетпеди,
Өтти басымнан заманым,
Бул не болар жалғызым?

Жаздың сары күни екен,
Миндим Қара жалымды,
Қақ жарып қыя қалынды,
Аралап көлде жүр едим,

Тоғыз түлік малымды,
Тилеги жәнжел менен урыс,
Қанаты желли кеўли хош,
Сарқып келди кубладан,
Қанаты қулаш Қара қус,
Айбынбастан нәзер салды,
Қаст әйледі шыбын жанды,
Айқассам күшим жетпеди,
Ерксиз төкті қызыл қанды,
Қақ басымнан пәнже урды,
Қыямет базарын құрды,
Жалынсам тилим алмады,
Геўдемнен басып омырды,
Бул не болар жалғызым?

Гүмбирлесип дағы-дашы,
Мысал көзи жанған паныс,
Арба көкирек билек арыс,
Қарсы алдымнан дус келип,
Қутқармады бир аш жолбарыс,
Мүшкіл болды мениң халым,
Улы-шуў болды қара малым,
Айқассам күшим жетпеди,
Елди ўайран етти залым,
Бул не болар, жалғызым?
Өтти басымнан заманым,
Түсти қараңғы думаным,
Қараңғыда туншығып,
Көринди елим бийгүман,
Бул не болар, жалғызым?

Алқысса бул сөзди еситип Гүлайым
атасына алдында болажақ ислерди айтып,
алдын болжап, бир қаншасын арнап, атасына

қарап не айтады екен толғап:

Халық әйлеген болғай ата сизге яр,
Қызыңыздың жети журтқа данқы бар,
Ақыбети не боларын билмеймен,
Небир душпанларым сыртымнан қардар.

Хешбир жерге сөзи өтпейди қаллаш,
Бир нешшениң сыртымыздан бағры даш,
Билмей турман ақыр жағын не болур,
Қызың ушын хәрким сыртыңнан талас.

Дабылың хәр жаққа түскен сиз байсыз,
Ойласаң душпаның есапсыз, сансыз,
Ойлап көрсең бурыңғыдан қалған жол,
Қызы бардың басы болмас ғаўғасыз.

Алдыңда көринди қайғылы заман,
Байланбағайдағы аққан бул саған,
Ақыбети не боларын билмеймен,
Қызың ушын сансыз қалмақ таламан.

Ишиме сыймай тур мениң пушманым,
Аңладым душпаным сырым ашқаның,
Ақыбети не боларын билмеймен,
Ата, сениң досыңнан көп душпаның.

Аңламай турыппан қарасын, ағын,
Ашқай халық әйлеген қызыңның бағын,
Үш жыл болды қалмақ бизге таламан,
Қызыңды алыў мақсет пенен талабы.

Басы, аяғын жыйнап қурады басын,
Ғамланып жыйнады урарлық тасын,

Таярланып бизиң елге шабыўға,
Мәкан басты Аштарханның жағасын.

Күшин жыйнап алды-артыңнан орады,
Аўхалыңды хәр бир жерден сорады,
Таярланып бизге Елексан қалмақ,
Күшин жәмлеп бәри басын қурады.

Күшлери өркенлеп хәддинен асты,
Мусылман әўлады саўлаты басты,
Жети жылдан бери қуралын жыйнап,
Мақсет пенен мурады қызыңда қасты.

Бизиң ушын тенде бағры кәбапты,
Хеш бирден табылмай тур себапты,
Шын мақсети бизиң елди қыйратыў,
Елексан хан күни-түни ат шапты.

Көринеди қыйыры жоқ ала шаң,
Қызыңның лақабы жетти журтқа даң,
Еки жылдан саўаш майданы қызып,
Үстиңиз болады үлкен топалаң.

Сарлап ағар қызыл қанның дәрьясы,
Ойран болар дин мусылман қаласы,
Аш жолбарыс жалмаса сениң басыңды
Сарсаңлыққа салар қалмақ патшасы.

Аққан сағаңды байлағаны,
Елиңе жаў айдағаны,
Арқаңнан ескен қатты жел,
Қалмақ елинди жайлағаны.
Даўыл соғып қыйратса,
Басшыларыңды өлтирип,

Жаўдан елиң қыйрағаны.
Мал қайтарып жүргенде,
Қарсыласып шыққан ала шер,
Елександай залымның,
Сени ийтше талағаны,
Ойран етип залым шүршит,
Ғайыптан келген аш бүркит,
Залым жаўдың айбаты,
Қуўырылса заманың,
Басыңа түскен думаның,
Сансыз әскер талағаны,
Арадан өтер еки жыл,
Бузылар тыныш жатқан ел.
Қубладан ескен қатты жел,
Қалмақлардың айбаты.

Сөзлеримнен шықпас ялған,
Басып турған сени салдар,
Ким өледі, ким қалады,
Билмеймен, жериңде сел болар
Халықтың қаны.

Қайғыланба, атажан,
Ислей бер мақсетли кәриң,
Көринип тур саңлағы,
Душпан төгер намыс-арың,
Мен аңладым жан ата,
Алдыңызда не боларын.
Тисиң қайрап залым қалмақ,
Тартқан бир нешениң зарын.

Еки жылдан қалмақ келип,
Ойран етер мүлки-малың,
Халық әйлеген оңғармаса,

Аңлап турман жолық тарын,
Арың кетпес душпаныңда,
Қууат берсе қара нарың,
Жолыңда қылыш шабарман мен.
Бийзар әйлеп тәнде барын,
Ар жолында жаннан кешиў,
Мақсетим менен талабым,
Хаўлықпаңыз, қорықпаңыз,
Саў болсын мендей сәрдарың
Қызың ушын хәс жерде,
Кепти сениң қандарың,
Түс—түлкиниң боғы деген,
Сөзи бар ата-бабаның,
Жүрегиме түсирме,
Жаҳанның қайғы-салдарын,
Ядыңызға түсирмең,
Жаҳанның суўық хабарын,
Мен тегислеп жол саларман,
Небир аспа бийик жарып,
Ғайрат етип бузарман,
Шар түспеген қалың-қарын,
Елди бұлдирип шуўлатқан
Көрмегеймен мен хазарын,
Жаўдан қайтып саспа жүрек
Көрермиз тағдир жазғанын.
Тыңламаспан ишалла,
Қарап мойнын созғанын,
Опат қылып сындырарман,
Таслаған илгир қармағын,
Хәр бир жерде сеземен,
Симсиклердиң айғағын,
Бир айқасып көрсем деп,
Мудам тиследим бармағым.
Яманның сырын ашайық,

Қәте жерин таслайық,
Енди сөзди досларым,
Гүлайымнан баслайын.

Жылағанды күлгизди,
Халқына дабыл таратты,
Жыйнатып қайтпас полатты.
Қорғанын тезден питсин деп,
Атасының малының,
Еки есесин жаратты,
Қаласына Гүлайым,
Көргенди ерксіз қаратты,
Халайықтың жолына,
Берди күшли дараматты,
Халықтың тилегин тилеп,
Берди күшлер кәраматты,
Жөн билмеген наданлар,
Жапты бираз кәраматты,
Керегин халқы жыйдырды,
Шын дослығын билдирди,
Тайынлатып керегин,
Хәдден зыят үйдирди.
Күтинип душпанның ғайын,
Таярлап қуралы шайын,
Питкерип «Қырық қыз» қаланы,
Кетти мақсетке Гүлайым.
Тайынды бәрше жақын жат,
Айтты қызларға рахмет,
Орынланып хәмри халқынан,
Тийди иске шарапат,
Гүлайым қурды салтанат,
Ойланып исти ядынан,
Қаласының этирапынан,
Бағманларды жыйдырып,

Тарттырады қыяман,
Жәрдем берди хәр адам,
Гүл бақшаларға еккизди,
Таққа турып көп бағман
Гүл бақшалар көгерип,
Жетиледи ай-айдан,
Әне-мине дегенше,
Үш жыл өтти арадан,
Әтирапы бағ болып,
Қаласы болды абадан,
Бағларының арасы.
Болды нешше сарайман,
Бағы-бақша жетилип,
Шәхәри толды мийұадан,
Не керегиң табылып,
Тум-тустан бүлбил сайраған,
Бахыт қонып басына,
Абат болды кең майдан,
Ашылды бағдың лаласы,
Аллаға жетти наласы,
Не керегиң табылып,
Атаңды «Қырық қыз» қаласы,
Бөденелер сайрасып,
Күлисти халықтың баласы,
Ойлап тапқан Гүлайым,
Адамзаттың данасы,
Ырғалысып мийұаның
Аламға түсти шоласы,
Келди тумлы-тустан адам,
Қорқып қайтты нешше ладан,
Атанып «Қырық қыз» қаласы,
Айтар болды ибадан.

Қырағылық етти жастан,

Аты жүйрік ушқан қустан,
Мийұа жыйып гүл ашылып,
«Қырық қыз» болды бағы-бостан.

Ойын-күлки күнде базар,
Жәбри, зулым жоқ бийхазар,
Бүлбил қуслар сайраған,
Қаласы болды лалазар.

Тарттырып нешшеге зарын,
Қоллап гедейдің уранын,
Қырық қызына таярлады,
Аты әсбап, жаў-қуралын,

Тум-тусқа бедеў байлады,
Батырлық қурал сайлады,
Тәртип беріп қызларына,
Бағында ойын ойнады.

Қапалы кеўлин хошлады,
Таныды душпан, досларын,
Батырлық өнер үйретіп,
Бағында өнер баслады.

Хәр түрлі кәрин үдетти,
Қылыш алып шабысып,
Батырлық өнер үйретти,
Қарсыласып, айқасып,
Жаўға найза түйретти.

Оқып саўатларын ашты,
Жақынлатты алысты,
Пәрәңги найза қолға алып,
Майданда атлар шабысты.

Кем-кем өнерлери асып,
Бири қуып, бири қашып,
Өзин-өзи шынықтырды,
Бир-бирине найза басып.

Жаў куралларын жыйдырды,
Мақсетин халыққа сыйдырды,
Батыр қылып қырық қызды,
Бадана саўыт кийдирди.

Бола қойса қыйын заман,
Үйретти оқ атпақ хамал,
Шынықтырып қырық қызды,
Оқ атыўға етти маман.

Талқан етип атлар шаўып,
Хәр түринен өнер таўып,
Қызларына кийиндирди,
Ақ гиреўке тилла саўыт.

Кеўили аламды жайлады,
Белине садақ байлады,
Батыр қылып қырық қызды,
Қарсы жаўға таярлады.

Ат шабысты бәлент таўға,
Излегени жәнжел, ғаўға,
Маман етти қырық қызларын,
Атысыўға, шабысыўға.

Алқысса алдым болжайын,
Жаўдан елимди қорғайын деп,
Қырық қызына бас болып,

Атланды батыр Гүлайым.

Гәўхарлар шашып бет алды,
Душпан тутып патша, ханды,
Азат жолын ашыў ушын,
Гүлайым сулыў атланды.

Талан етти намыс-арын,
Мақсет қылып қардарын,
Гүлайым сулыў атланып,
Аралады жердің бәрін.

Айналғай исим оңына,
Қырық қызды ертип соңына,
Басын қурбан етеди,
Халайықтың жолына.

Жарасқан соналы ғазлар,
Ат, әсбап, қуралы сазлар,
Көргенлерди таңландырды,
Гилең жаңа өспирим қызлар.

Мәртлик пенен белін байлап,
Астында бәдеўлери ойнап,
Билиў ушын дос, душпанын,
Киятыр елди аралап,

Ҳеш кимде жоқдур шатағы,
Гилең он сәккиздің шағы,
Гүл-гүл жайнап ийнинде,
Додағы менен шашағы.

Бедеўлери қустай ушар,
Жүзин көрген қайнап йошар,

Қуғансып бир жасайды,
Қарсыласып болған дуушар.

Еситкен хәуес атына,
Көрген жетер мұрадына,
Көп душпанлар естен танар,
Қолда гәуҳар полатына.

Жигиттің тилегін алмай,
Ханлар менен хәмдам болмай,
Ат басындай әрманы,
Кеулиндегі табылмай.

Ақыл шығар деген жастан,
Жәрдем жетти ярыў-достан.
Лақабыны еситкенлер,
Айбатынан қатты сасқан.

Бәлент таўдың басы гаўдан,
Жүрегі өскин Қара таўдан,
Қарай ғойса бети алды,
Қайта қоймас қырық мың жаўдан.

Хәр қайсысы хәр урыўдан,
Ўатан ушын жаны қурбан,
Қарсы келсе тай келе алмас,
Буның менен отыз мың жан.

Дабылы ен жайып өсти,
Талайдың өкпесин осты,
Қарсы жаў мен атысқанда,
Түтинлерге түтин қосты.

Түрлі жаққа қолын созды,

Шәрияттың жолын бузды,
Услап желкелерін қыйды,
Жарлы менен ала көзди.

Ханларға қарсы оқ атты,
Гедейдің тобын қуғантты,
Бай, ийшанға үстем болып,
Есигінде ат ойнатты..

Аралап жөнлер сорасти.
Иштен тексеріп сыр ашты,
Сөйлеткеннен айырды,
Өтирик пенен ырасты.
Яманлардың гөрін қазды,
Менмен менен болмай сазы,
Нәсият айтып дүзетти,
Өзели қыйсық биразды.

Қарагер аты астында,
Қыйғыр алмасы дәстинде,
Елди тинтип киятыр,
Шуғыллардың қастында.

Кисиниң хаққын алғанның,
Дәпинип үстем болғанның,
Тухымын қуртып сап етти,
Қылап пенен ялғанның.

Әлемди шалқып орады,
Жәбиркештен хал сорады,
Зорлық көріп жылаған,
Қаллаштың басын қурады.

Қурылды далаға шатыр,

Гүлайым деген қас батыр,
Ойлап көриң яранлар,
Иси нәтиҗе аңлатар.

Жолығысты үлкен даңға,
Азар бермес шыбын жанға,
Гүлайым деген дабылы,
Машқул болды Ыайсан ханға.
Жаў қурал менен сайланып,
Саўашларға қолайланып.
Қырық қыз деген дабылы,
Кетти дүньяны айналып,
Халықтың тилеги қабылды,
Бес қуралын тағынды,
Машқул болды дүньяға,
Гүлайым деген дабылы,
Қатарынан аты озды,
Тумлы-тусқа қолын созды,
Гүлайымдай батырды,
Аңлады дүньяның жүзи,
Халықтың қурышын қандырды,
Ханлардың ишин жандырды,
Ел бузыўшы саяқты,
Ақыл-естен тандырды,
Талқан етти дағы-дашты,
Жас жигитлер кеўли тасты,
Салтанатын көрген душпан,
Сүли-сәтин таслап қашты.
Жолын изледи анықтың,
Ғамы ушын аш халықтың,
Тухымын қуртыў мақсети,
Нағайбил менен калптын,
Билиў ушын пейли тарды,
Қулатпақшы қанлы дарды.

Услап алып жоқ қылыұшы,
Таўып уры менен ғарды.
Азатлық деп ат шабысқан,
Гилең жас қыз сүмбил шашлы.
Азатлыққа жоллар ашты,
Хан, патшаға қарсы тұрып,
Гүлайым қыз атын шапты.
Дос тутты ерлердің ерин,
Талқан етип ишки сырын,
Түсиндирип жолға салды,
Бет алды қарайған жерин.
Қыйратпақ темир қамалын,
Яр дос тутып биймәлалин,
Ғайрат салып жас қызлар,
Сағынып еркин заманын.
Душпан тутып патша, ханды,
Ишке толтырып әрманды,
Яр тутыўға Гүлайым қыз,
Табалмады қаҳарманды.
Халықтан керек затын алды,
Аш-жарлыға ылайықлы,
Атырмақшы жарық таңды.
Ашықлық түсип ядына,
Пәрмана болып халқына,
Ашық болып нешше ланлар,
Хат жазды буның атына.
Қустан жүйрик әреби атлар,
Өттең заманасы тар,
Азатлық деп ат шабысқан,
Гүлайымның батырлары.
Өткір найза, кескір алмас,
Жаўдан қорқып харып, талмас.
Ат шабысқан гилең жас қыз,
Ғайрат-күши ада болмас.

Бирди жыққан онды жығар,
Түрлі қасыл елден шығар,
Зейнине тийгенлерди,
Қазық қылып жерге қағар.

Нешшелер тартып сазасын,
Қуртың елдің биймазасын,
Жер жүзине жайлатты,
Гүлайым қыз дағазасын.

Еситкен хәўес атына,
Илаж табалмай патына,
Дабылын елге жайлатып,
Жетисипти мурадына.

Неше менен хабар таўып,
Әреби аттай шаўып,
Гүлайымның лақабына,
Кетти халықтың бәри аўып.

Үшінші бөлім

Алқысса сөзди еситиң,
Белине қамар ораған,
Аш бөридей жалақлап,
Жән-жағына қараған,

Хорезмнің қоласты,
Қатты қысып сораған,
Саўал сорап шыбын жаннан,

Әйне сексен жасында.
Сөз еситиң Ұайсан ханнан,
Көзлеринен от шашып,
Тилин кесе шайнаған,
Жеткенлер менен урысып,
Әбден соры қайнаған.
Әйне сексен жасында,
Белине қылыш байлаған,

Аш-жарлыны қорқытып,
Қойдай қылып айдаған,
Уятсыз жүдә қара бет,
Ишсе қанға тоймаған,
Мал орнына қумартып,
Адамнан басқа соймаған,
Жарлы менен гедейди,
Қоян киби аўлаған,
Жантасып кетсең қасына,
Бәлеси оттай ғаўлаған,
Тели менен тентектиң,
Қулағын қатты таўлаған,
Гедей халқын күнбе-күн,
Хүжим жасап жаўлаған,
Зейнине тийгенди,
Жоңышқадай баўлаған,
Келамылла сөзине,
Хәргиз кулақ салмаған,
Аш-жарлыны адам деп,
Хеш есапқа алмаған,
Аўыз салып тум-тусына,
Еки ийнин жалмаған,
Етип жүрген ислери,
Хеш бир нырққа сыймаған,
Сексен жасына толғанша,

Тартып лепсин тыймаған,
Жүдә гөрқаў, лепсиқаў,
Ондай залым болмаған,
Геллеси бар тандырдай,
Сақалы узын селпийген,
Мурты жайын қармақтай,
Аўзын көрсең ләпийген.
Оғаш-оғаш келбетли,
Кемедей мурны қайқыйған,
Түр-бейнеси қап-қара,
Маңлайы бар тайпайған,
Сексен жасқа шықса да,
Өзин жасқа арнаған,
Көбик шашып аўзынан,
Көпек ийттей ҳарлаған,
Есик-төрди көрмейди,
Белине қылыш байлаған,
Сексен жасы толса да,
Нашар деп соры қайнаған,
Нан бергенди қаст етип,
Көп жаманлық ойлаған,
Қайым келсе хәр жерде,
Қызынан да таймаған,
Ойлағаны жаманлық,
Сескенбейди алладан,
Дүнья менен мал көрсе,
Тайынбайды олладан,
Толып қайнап қазаны,
Үйинен адам тоймаған,
Атын ким деп сорасаң,
Хорезмде Ыайсан хан,
Ашық болып сыртынан,
Гүлайымдай сулыўға,
Мақсетли сөзин арнаған.

Қайта-қайта хат жоллап,
Изинен сирә қалмаған,
Түрин көрсең өртеңдей,
Билмейди кудай қарғаған,
Гүлайымдай перийзат,
Тилегин қабыл алмаған,
Қайтыўшыға хат жазып,
Гүлайымдай перийзат,
Түрли жуўап торлаған.

Бул дүньяны соңғы пәти,
Ер болсаң жолыңды таны,
Ашық болсаң Гүлайымға,
Қулақ сал Хорезм ханы.
Сөзимнің салмағын ойлан,
Айнымаңыз туўры жолдан,
Қазығыма әкеп байла,
Жүйрик жигирма бес ғунан.
Дүгиссем деп жүдә куштар,
Соңын ойла ақыл дослар,
Қазығыма әкеп байла,
Жигирма бес дөнен қошқар.
Ақыл болсаң соңын қайғыр,
Минип шапқан қурышың қанар.
Қазығыма әкеп байлаң,
Ер абзаллы отыз айғыр.
Босаға бәлент бир боз орда,
Жеткергендей мықлы зорға,
Жарасық алтын аршаға,
Бөз тең болмайды паршаға,
Аўға жығып таярлансын,
Алғырпаздан қырық қаршыға.
Хәжети табылады мут,
Мәнисин аңлап ядта тут,

Гүлайымға қумар болсаң,
Таярла қырық қыран бүркіт.
Алды бәлент, жоллары тар,
Бермеңіз қолдан намыс-ар,
Бизиң ушын таярласын,
Керек елли қара нар.
Бежерилген жолы тақта,
Ылайықлы бизиң бағқа,
Қазығына бек байласын,
Әкеліп алтмыш ақта.
Сол айтқанды жыйнап тақта,
Бәрине сал беккем нокта,
Әкеп соларды байласаң,
Жолында биз турмыз таққа.
Аржағында бар ма — жоқ па,
Билсең соның менен тоқта,
Асауына нокта салып,
Аржағына бизге оқла.
Мениң қалың малым солды,
Соны тапсаң бахам толды,
Соны әкеп қолға берсең,
Аржағы саған кең жолды.
Халыққа болсын жария,
Ойлансын жетик қария,
Соны тақлап болғаннан соң,
Аржағына өзиңди арна.
Алқысса соны айтып Гүлайым
Халықтан асқан ақыл дана,
Ишлеринен күйіп-жана,
Астар байлап сөзлер жазып,
Жәрдем берсин ата-ана,
Түсиндирип дара-дара,
Қалың айтты үш жүз қара,
Гүлайым сөзлерине барбаз байлап,

Хат қайтарды ханға арнап,
Әне хан ақылгөйлерин жыйнап,
Гүлайымнан хат келди,
Оқып бериң халыққа жарлап,
Бүркит пенен қаршығасын,
Айғыр менен ақтасын,
Қошқар менен қара нарын,
Оқып берди зарлатып.
Ұайсан хан сонда қуғанды,
Жәми жүз қараға жетпейди,
Оның несине қыйналаман,
Ерте бастан ойланайын,
Салтанат тутып барайын,
Айдап берип қалың малын,
Сұлыұ қызға яр болайын,
Деп хәмелдарларын жыйнап,
Асығыста атланбақ болды,
Аш жолбарыстай ақырды,
Хәмелдарларын шақырды,
Шынтық ұэзир деген ақылгөй
Гәп мәнисин аңлап, ханға қарап,
Тақсыр, ханым, бир сөзлер бар,
Айтпаға баталмаймыз деди,
Бир қасық қанымыздан кешсең,
Айтып берейик деди.
Айт — кештим деди хан.
Бул айтқан қалыңы сизге
Үлкен сын екен, деди ұэзир,
Көринип тур қара, ағы.
Салыпты кеўлице дағы.
Таллап-таллап шешсеңиз,
Мынадай гәптиң тымсалы:
Өтипти өмириңиз бир талай,
Есаплап көрсем бир мың ай,

Жигирма жаста адамзат,
Секирген тай ғунандай,
Өкиниште өттің бе,
Сонда пайыңды ала алмай,
Деген гәптиң тымсалы,
Кеўлиң мысал ушқан қустай,
Қыз қыдырып күн-түн удай,
Жигирма бесте адамзат,
Қумарытар кошқардай,
Бунда босқа өтипсең,
Кеўлиңнің дәрти табылмай,
Деген сөздің тымсалы,
Тилегінди берип қудай,
Жуўырып желер яр деп удай,
Жигирма бес — отызда,
Кеўлиң қыран суңқардай,
Қайда қалдың сол ўақта,
Қумар шерің тарқамай,
Деген сөздің тымсалы.

Қырда, ерге атың шаппай,
Қатарыңа қустай қаппай,
Отыз бесте адамзат,
Ертлеўли айғыр аттай,
Қайда қалдың дегени,
Сол ўақта мийриңиз қанбай,
Деген сөздің тымсалы.

Жоны толар жедел рухқа,
Шығады сөзлери ныркқа,
Қаршығадай қанат қағып,
Жигит жуўырып желер қырықта,
Бунда мийриң қанбаған ба,
Деген сөздің тымсалы.

Қәхәрленер жауынлы жут,
Жалын шашып бир жанған от,
Қырық бес жаста адамзат,
Мысалы бир қыран бүркіт,
Бунда мийириң қанбаған ба,
Деген сөздің тымсалы.

Тасып-толып қайтты қәхәр,
Саратан менен өтті бәхәр,
Елли жаста адамзат,
Мысалы жүкли қара нар,
Жасың толды дегени,
Ойласаң сөздің тымсалы.
Шүкир әйле ығбал баққа,
Нәзер салмаңыз жан-жаққа,
Алпыс жаста адамзат,
Тымсалы бир ақта,
«Шүкир ет» деген тымсалы.

Сабыр әйле тоқта, тоқта,
Сораса жетмиш ноқта,
Өз өзинди ноқталап,
Сыйынсаң бойма бәрхаққа.
Жасың жетписке жетти,
Деген сөздің тымсалы.
Сораса сексен бес серке,
Сәлле орап басыңа,
Сыйынсаң бойма бир пирге,
Сексенге шыққан саксен,
Басың киреди гөрге,
Деген сөздің тымсалы.

Аңла, аңла жолың таны,

Сөзиңнің жоқдур жалғаны,
Жасың жетти сексенге,
Маған күшиң жетпейди,
Деген сөздің тымсалы.

Гүлайымның сөзинің,
Сол менен тамам болғаны.

Алқысса Гүлайым,
Ақылға сондай бай еди,
Көрген жигит дийдарын,
Қанша қапа болса да,
Жүдә кеулі жай еди,

Қәдирин шын билгенге,
Мың кисиге тай еди,
Түрин бақлап қарасаң,
Он төрттен туған ай еди,
Саркоп пенен сыбайлас,
Тәртіби бир, жабы бир,
Шегаралас жер еди,
Гүлайым менен заманлас,
Бир сыбайлас еди,
Ашық болып Гүлайымға,
Нешшелер әрман шерледі,
Халық ишінде айрықша,
Аты мәлим сорлы еди,
Халыққа мәлим Сайымбет,
Биринің аты Әширбай,
Биринің аты Сарыбай,
Құлбай лақы дер еди,
Аты мәлим халыққа,
Гүлайымның теңі еди,
Сыры мәлим халыққа,

Қайсарлардың бири еди,
Сулыұ көрсе сөз салыұ,
Төртеўиниң де кәри еди,
Гүлайымның соңында,
Әўел бастан бар еди,
Яр қылғайман сени деп,
Өлгейлиден қардар еди,
Қупыяда сөйлесиұ,
Кеўилинде бар еди,
Бир көрсем деп дийдарын,
Кеше-күндиз зар еди,
Қалайынша келтире алмай,
Ат басындай әрман еди,
Гүлайым деп сыйынып,
Сырттан сәўер яр еди,
Биринен бири қызғанып,
Иши толы ар еди,
Мақсетин туўры айта алмай,
Айбатынан бата алмай,
Гүлайымдай сулыұды,
Бир көрмеге зар еди,
Төртеўиниң әдети,
Толы журтқа жары еди,
Ашық болып Гүлайымға,
Оттай бағры қамылды,
Өзин өзи барламай,
Сөзлеринен жаңылды,
Атын айтып зар болып,
Аш буўрадай сабылды,
Үй-жайы жоқ саяқ деп,
Жаман атлар тағылды,
Ел бузыұшы ғар деген,
Қара күйе жағылды,
Сыр билдирмей ашықлар,

Бирин бири аңлыды,
Гүлайым деп ақ урып,
Тәўбе қылып табынды,
Жантасалмай қасына,
Сыртта жүрип сағынды.
Кеше-күндиз яд етип,
Аш бүркіттей шабынды,
Ядыңа алсаң бизлерди,
Айтқан сөзиң қабылды,
Ашық болып сыртынан,
Кеўли аттай шабылды.
Жантасалмай қасына,
Лақабына бағынды,
Хақ яратқан бар болсаң,
Гүлайым еткей ярымды,
Бир көрсетсең дийдарын,
Алғайсаң шыбын жанымды,
Бағыш еттим жолыңа,
Бир қасықтай қанымды,
Бағышлайман жолыңа,
Писентимде барымды,
Өлгеніме ырзаман,
Мен яр қылсам Гүлайымды.
Ишлери оттай жанады,
Сұлыўлығы Гүлайымның,
Ақыл-есин алады,
Дабылына, атына,
Мынаў турған жигитлердің,
Жүдә мийри қанады.
Бирин бири қутқармай,
Жәмлесип басын қурады,
Шынты менен табынып,
Ашыққа өзін санады,
Бирин биринен жасырмай,

Аўлақта ашықлар,
Бир бирин айтады.
Хәр қайсысы өз өзін,
Гүлайымға арнады,
Сыртынан зарын тартады,
Маанети артады,
Гүлайым деп ах урып,
Тартыслы сөзин баслады,
Гилең жарлы гедей тобы,
Шегаралас шерик жабы,
Гүлайымды яр тутыў,
Төртеўиниң де талабы.
Ышқы отына күйип-жанып,
Жүзин көрсе естен танып,
Лап урады майданда,
Гүлайымдай сулыўды,
Бир биринен қызғанып,
Әшир сәрдар не дейди,
Гүлайым деп зарланып:
«Түссе келбетиң ойыма,
Жаным қурбандур жолыңа,
Гүлайым сени яр қылсам,
Писентимде барымды,
Сарп еткеймен тойыңа,
Алтын гәўхардан жүзигин,
Болмағай мақсет үзигим,
Шыбын жаным жолыңа,
Гүлайым көрсем қызығын.
Аўлақта басын қурады,
Гүлайымның хабарын,
Жолаўшыдан сорады,
Соны алмай неси бар деп,
Қулбай лаққы лап урады,

Сарыбай олардың кеулин барлап,
Пикирин алыу ушын ортада жарлап,
Аузын бағып, жигитлердің, аңлып,
Айтқан сөзи екен сулыұды қорлап.
Налыс қылып сөз айтасыз майданда,
Бахтыңнан көрерсең тийисли жайда,
Майданда лап урып әўере болмай.
Мен турғанда сизге Гүлайым қайда?

Көрген ұақта ядқа салар,
Қуда берсе бахыт қонар,
Хәлек болмаң сен жоралар,
Гүлайымды дәкең алар.
Көргенлик ашықлық көзимди,
Сарғайтпаң ақша жүзимди,
Алтынға қаптар Гүлайым,
Еситсе, мениң сөзимди.
Мына сөзди еситип,
Не дейди сонда Сайымбет,
Айрылмастай шын досты,
Гүлайымға басын қосты,
Мына сөзлердің салмағы,
Сайымның өкпесин осты.
Аш жолбарыстай ақырды,
Бир бирине айтып сырын,
Алайын ба басыңды,
Жаңлатпа жаўдай тасыңды,
Гүлайым қыз меники,
Қысқарт заңғар налысыңды,
Тәўбеге кел, ырайдан қайт,
Тилге баспа, басқа сөз айт,
Мен аламан, мен аламан.
Ыңқылдыңды сенлер азайт.
Бирин бири састырып,

Қуып атқа бастырып,
Азабы жаман артады,
Бир биринен қорқады,
Бир бириниң сырын билип,
Әрман шерди молайтады,
Бириниң сөзи бирине,
Оқтан бетер қатады,
Қулбайдың айтқан жуабы,
Сайымбетке батады,
Қыя майдан далада,
Қара қанлар жутады,
Бир биринин сөзлери,
Сүйегинен өтеди,
Биринен бири қәуип етип,
Басларына жетеди,
Мақсетине жете алмай,
Гүлайымды көре алмай,
Гүлайымның жолында,
Бәри дүньядан өтеди,
Оны көрген әрман жоқты,
Көрген жанның кеули тоқты
Айтқан сөзи ожел оқты,
Гүлайымның жолында,
Ашық жигит жүдә көпти.
Алқысса сондай Гүлайым,
Көргенниң алып айын,
Жибермей үлестен пайын,
Не керек болса сол тайын,
Тутынып шекери-шайын,
Дәўран сүрди бағында,
Яд етип қәдир қудайын.
Қатарлас теңи табылмай,
Кеулине түсти уғайым.
Қатар, теңим табылғай деп

Тилек тиледи күн сайын,
Айтқан тилеги болмай,
Ашықлық кернеп иш сарайын,
Көкирегі қаратаўдай,
Бир қаншаға берип саўға,
Қулақ салды Гүлайым,
Қаяқта бар жәнжел ғаўға.
Бир яр дийип гүрсинип,
Жас жүрегі дүрсилдеп,
Иши жанып ақ урып,
Жатыр еди атаўда,
Әйне сәхәр ўағында.
Бир әжайып түс көрди:

Қара тулпар астында,
Қоңыраўлы найза дәстинде,
Дулығасы басында,
Жүргенлиги белгили,
Гүлайымның қастында,
Жигирма бестің шамасында,
Мың рахмет айтса болар,
Оны тапқан анасына,
Қап таўындай тулғасы,
Кимлерге екен жалғасы,
Қырық адамға тай келер,
Бир өзинің бақасы.
Көринип тур жүзінде,
Ашықлықтың шоласы,
Қалқаны бар қолында,
Жаў қайтарыў ықласы,
Түрли нышана аңлатар,
Ғайраты қырық мыңға татыр,
Гүлайымның түсине,
Аян берди,

Сол сыяқлы бир батыр.
Қызға қарап не деди:

Қәхәрленип арысландай ақырды,
Қызықлы сөзлерин айтып лап урды,
Есигине тайын болып бир қайсар,
Гүлайым қыз бармысаң деп шақырды.

Астында ылайық қара көк аты,
Бендеге нәмәлим жақыны, жаты,
Нәзеринде жанлы бенде тура алмас,
Әлийден кем емес сын-сымбаты.

Көзиң түссе қапа кеўлиң болар жай,
Қарсыласса қырық мың жаўға болар тай,
Тайын болды таң қалғандай бир батыр.
Жай куралы турпатына сайма-сай.

Жатқызбады мени ышқы жамалың,
Қутлы болсын қорғаныңыз - камалың,
Лақабыңа қырық күн сергиздан болдым,
Гүлайымжан еситип сениң хабарың,

Дийдарыңа болдым сениң интизар,
Душпан болса талқан етиў бизиң кәр,
Қырық күн болды сергизданман жолыңда,
Түсеме енип бир ышқылы сәўер яр.

Түсимде көргеннен бийне-нышаның,
Ашық болдым ишке түсти пушманым,
Кеше-күндиз жолыңдаман сергиздан,
Шын майданға көрсет жүзиң—рәўшаның,

Сени излеп қырық күн гездим удайы,

Табылмас дүньяда оның теңи-тайы,
Бішқылы перийзат түсима енди,
Сол сулыұдың атын айтсам Гүлайым,

Туўған жерим мениң алыста қалды,
Тәрк еттим жолыңа көп дүнья-малды,
Дийдарыңа ашық болдым озалдан,
Сулыұлық бийнеси, жанымды алды.

Гүзар жоллар салдым нешше адырдан,
Қалмақтың жаўыман таўда жатырған.
Қырық күн болды излеп атқа мингели,
Хасыл кәрим ел қорғаған батырман.

Тилла саўыт қуралым бар қолымда,
Ядымнан қалмадың оңлы-солымда,
Жаным алды жарқыраған жамалың,
Шын ашықпан сергизданман жолыңда,

Алқысса Гүлайым шоршып оянса түси екен.
Не болғанын билмеди, көзи жерди көрмеди,
Ояқ-буяғына таңланып қарап, хайран болды.

Төртінши бөлім

Алқысса кеўил хошлайық,
Дәми жоқ жерин таслайық,
Бирин-бирине қоспайық,
Жасырын сырын ашайық,
Сол заманда көп болған,
Дуўагей менен сасайық,

Қойын баққан Буұрабайдың,
Шалабайдан сөз баслайық,
Алдаушының кең заманы,
Орын алған хәр жерде,
Өтирикшиниң хамалы,
Тастай қамал қараңғы,
Қаласы хәм жабаны.
Дизесин жаўып баспаған,
Ийниндеги шапаны,
Гүлайымға ашық болды,
Буұрабайдай байыңның,
Қарсақлы таўда қой баққан,
Шалабай деген шопаны,
Ерки болмаған қысы-жаз,
Байдың оған пайдасы аз.
Еки аяқлы адамға,
Сөйлесиўге жүдә саз.
Сөз айтады жантассаң,
Жанлыға жүдә жағымпаз,
Атын сорасаң Шалабай,
Көзи қыйсық, кийме таз,
Гүлайымды алыўға,
Ақыл ойлап етти ўаз.
Еки ийнин жалмаған,
Он жыл удай қой бағып,
Буұрабайдай байыңнан,
Бес тийин хақы алмаған,
Қырман алып жер егип,
Қабы дәнге толмаған,
Он еки жылғы талабы,
Жалғыз ылақ болмаған,
Талабы бир оңбаған,
Түрли ақыл ойланып,
Гүлайымды алыўға,

Хәр түрли хийле торлаған,
Қарақшы ийттей жалақлап,
Тумлы-тусын қармады,
Талап етти хәр жақтан,
Түрли хийле қурыўға,
Хеш бир жасқа табалмай.
Қасына жақын барыўға,
Утылмайды куў тазың,
Тилге келсе қарыўға.
Үлги салды хәр жақтан,
Қорғанына дарыўға,
Өлгейлиден шын ашық,
Гүлайымдай сулыўға,
Аш бүркиттей шабынды,
Дийдарына қаныўға,
Гедейдиң бағы байланып,
Дәлил оқыды торланып,
Гүлайымға барыўдың,
Хәмелин таппай ойланып,
Гә түргелип, гә жатады,
Силеси әбден қатады,
Даланы басқа көтерип,
Шалабай дәртин айтады:

Кетип тур жаман қолайым,
Келмес пе есиз оңайық,
Шын ашықпан сыртыңнан,
Инсап бергей Гүлайым.
Он бес жыл бақтым малыңды,
Бир сорамадың халымды,
Шын ашықпан жолыңа,
Бағыш еттим жанымды,
Он бес жыл бақтым қойыңды,
Шадландым көрип бойыңды,

Шынымды айтып хат жазсам,
Жиберемисең ойыңды.
Хайранман таппай жолыңды,
Төкпес едим мен толыңды,
Шын ашықпан озалдан,
Бир услатсаң қолыңды,
Сени аламан келсе қолдан,
Шықпас едим әдил жолдан,
Берман қара Гүлайым қыз,
Ашықпан саған озалдан,
Ойыңа ал мениң жайым,
Тайынлайман үлес пайың,
Айтып болдым сөзимди,
Инсап бергей құдайың.
Алқысса айтқан менен баталмады,
Жантасып сәз қаталмады,
Туұры барып Гүлайымға,
Ашықлығын айта алмады,
Буның сырын бир нешшелер,
Гүлайымға хабарлады.
Қойын жууып ағын сууға,
Семиреди уллы дууға,
Таланып хәр түрли жауға,
Қойын жайып кең жайлауға,
Көбинесе мекан етти,
Шалабай Қарсақлы тауға,
Қой қамаған қорасына,
Тақан салып дорбасына,
Құртлар ойнап таз басында,
Өгиз жегип арбасына,
Қосын тигип жар басына,
Көбинесе арпа тақан,
Ишетуғыны асына,
Қойын топлап отыр еди,

Бәлент таудың жамбасына,
Қарап тұрып қойы үркіп,
Сауда түсти басына,
Ырғып тұрып қуы тазша,
Нәзер салды жан-жағына,
Бир әжайып жалғыз адам,
Ат қойып келди қасына,
Зәрре жаны қалмады,
Жылай берди қуы тазша,
Налыс қылып алласына.
Қәдди бойы қалтырап,
Еки қолы жағасында,
Қорыққанынан бас урып,
Табынады ағасына,
Шаң мәзгили қуы тазша,
Жүрегін басып, нәзер салды,
Батырдың пешанасына,
Аңлай, аңлай қараса,
Еки ийини қапыдай,
Ашыуы бораған қардай,
Келбетине қарасаң,
Мысалы жараған нардай,
Жудырығы тоқпақтай,
Айбатын оның көргенде,
Арыслан да қорыққандай
Қарсыласқан душпанды,
Қазық қылып қаққандай,
Көзлери бар гәўхардай,
Айшылық жолды аңлаған,
Қанат қаққан суңқардай,
Тасқа тийсе от шығар,
Туяқлары жаўхардай,
Қайшыланған қулағы,
Астында бар қара аты,

Рахиш пенен тулпардай,
Кеўлинде ярдың дағы,
Мысал жигирма бестің шағы.
Қайсы журтта жасаған,
Қандай мәрттің зүрияды,
Әлий минген Дүлдүлдей,
Астында Қара тулпары,
Белине шынжыр байлаған,
Гәўхардай көзи жайнаған.
Ашыўланса денеси,
Қорғасындай қайнаған,
Менмен деген батырдың,
Желкесин қыймай қоймаған,
Пирден шарап ишкендей,
Илаҳидан пишкендей,
Шийе қылып байласаң,
Шеп қолы менен шашқандай,
Дарға асқан гүналыны,
Бир аўыз сөзи кескендей,
Айбат етип умтылса,
Таўдың тасын тескендей,
Батырды көрип қуў тазша,
Аттан жерге таслады,
Сол батырға жалынып,
Қуўқыл сөзин баслады:
Тарылтып жақан аламын,
Сорап пайдалы талабын,
Қол қаўсырып батырға,
Берди тәңири сәлемин,
«Бахыт қус қонбай басыма,
Емин-еркин шаш шықпай,
Қурт ийелеп басыма,
Бийжай ўақта дус келдің,
Ат ойнатып жан аға,

Келе қалдың қасыма,
Ишиңде көп намыс-арың,
Турқына ылайық тулпарың,
Хасылыңнан хабар бер,
Қайсы жұрттың қайсарысаң,
Белиңе садақ орадың,
Шопаннан сен жан сорадың,
Қайсы жұрттың қайсарысаң.
Сөйлей бер мақсет-мурадың
Дус келдің қыя майданда,
Көрмедім сизди хеш жайда
Ийнинде бар жаў-қуралың,
Ағажан мəkаның қайда?
Бул елде жоқ теңи-тайын.
Сазланыпсаң қурал-сайың,
Қандай жаўға баратырсаң,
Қайда болур мəkан жайың?
Шопанман он жыл толғаны,
Жоқдур сезимнің ялғаны,
Айтың аға мақсетинди,
Болдың қай жұрттың палўаны?
Ақыл берсең мен әрейин,
Мен шөпшегинди терейин,
Келеғалдың ат ойнатып,
Болсаң қой сойып берейин,
Ядқа салып қыйлы қалды,
Батырға қәуендер болды,
Шыннан қәдирдан болып,
Батырдың кеўлин алды.
Шопанның қуўқылын билип,
Батыр қорқылдап күлди,
Ойласа гәптен утылды,
Минген аты шаппады,
Батырға сапар жақпады,

Дәлил айтпай кетиўди,
Батыр ылайық таппады.
Сөзден батыр утылып,
Шопанға сөзин баслады:

«Сен әжайып көрдің мениң түримди,
Айтпасам болмады ишки сырымды,
Шопан жора түсиндирип айтайын,
Әуел баста шыққан жерим Қырымды,
Залым қалмақ ат салып, постырғанды елимди,
Тум-тустан салып пәнжесин қайыстырды белімди,
Түни-күни ат шаўып төктим маңлай терімди,
Әйне үш жыл толғаны алмадым аттан ерімди.
Жаўдан қорғап келемен Ноғайлыдай елимди,
Қайда барса елатым кейинине еремен,
Басына күн туўғанда көмегимди беремен,
Шыққан жерим сораң мен Қырым келемен.
Елим ушын аянбай тулпарымды желемен.

Бастан өткердим сыранды,
Қоллайман өзимнің уранды,
Халықтың жаўына қарсы,
Жолым мениң гүзарды,
Жердің хәддин билмеймен,
Танымайман булманды,
Қарсыласып сөйлесип,
Көргеним жоқ бир жанды,
Түрли байлық, жериң шалғыя
Әлемде дабылым, даңқым,
Талабым халықтың батыры.
Танымайман ел-халқыңды,
Айтпайман ялған озалдан,
Сапар тартқан мен алыстан
Саркопты ізлеп киятырман,

Атымды сорасаң Қыранды.

Тутыныпты таң қалғандай салтанат,
Пешенесин ядта туттым атма-ат,
Қырық күн болды жүрегиме шер салды,
Түсима енип таң қалғандай перийзат.

Бир көргенде дозақ оты өшкендей,
Жүзин көріп қандым шарап ишкендей,
Қырық күн болды түсима енип бир сулыұ,
Ашық болдым шийрин жаннан кешкендей,

Бир жағым Асқардур, бир жағым Балқан,
Пешенеси мениң ақылым алған,
Әжайып бир сулыұ түсима енип
Таппадым дүньяны етип тас-талқан.

Қылышымды өткір қылып таппадым,
Қайда бар деп сулыұ қызды жақладым,
Қырық күн болды ат белине мингели
Талқан етип хеш бир жерден таппадым.

Өзиңдей мәрт алар мәртлердің арын,
Дүньяда сол болды мениң қардарым,
Соны билсең екеуимиз дос болайық,
Көрсең, билсең айтың қәне хабарын.

Билсең сениң кейиніңе ерейин,
Барлығынан сени зыят көрейин,
Сол сулыұдың маған жолын силтесең,
Не мақсетің болса соны берейин.

Алқысса сөзди еситип,
Аңлады оны қуұқылын,

Ақылын хайран етеди,
Ойлап көрсе салмағы,
Сүйегинен өтеди,
Не қыларын биле алмай,
Дәрти алдына үдеди,
Айқасарға шама жоқ,
Таз қыйналды, жүдеди,
Жипектен нәзик торқады,
Ойлап тазын қараса,
Дәрти ғаўлап артады,
Атысарға қарсыласып,
Батырлыққа шорқады,
Гәптиң салмағы басып,
Қалтырап қатты қорқады,
«Ашықпан» деген сөзлери,
Найзадан бетер батады,
«Көрсет» деген ўағында,
Шыбын жаны шарқ етип,
Шығып кете жазлады.
Гүлайымды жасырып,
Алдына пана тартады.
Батырға қарап қуўқыл таз,
Мынадай сөз айтады:

«Ар-намысқа болар аға кеўлиң жоқ,
Қараңғылық думан алдыңыз туйық,
Айтқан сөзим айып көрме жан аға.
Бизиң халықта ол айтқаның сирә жоқ,

Саў демейди түске кеўил бергенди,
Шайтан иси түсиңизге киргенди,
Түс — түлкиниң боғы деген ақыл бар.
Жинли деймиз ондай сөзге ергенди.

Сулыұдың қызығы хәммеге айық,
Сөзиңиз кетпесин халыққа жайылып,
Ол айтқаның бизиң елде сирә жоқ,
Түриңизге болмас ол сөз ылайық.

Жан-жаққа ат шауып сен ҳарып-талма,
Ондай сөзди бизиң халыққа салма,
Ермек болып халыққа күлки боларсаң.
Нағайбыл излеп жолыңнан қалма.

Ашылған бағыңның гүли солмасын,
Жария боп бизиң елге толмасын,
Түсиңди айтып халыққа әўере болма,
Күлисип халайық ермек қылмасын.

Қыз баланың жүретуғын жолы тар,
Оны айтып тегип жүрме намыс-ар,
Оны излеп ҳасла әўере болма,
Түс — түлкиниң боғы деген ақыл бар.

Иш-тысың толмасын намыс пенен арға,
Тығыпсаң өзиңди айдап кеп тарға,
Ол айтқан қыз бизиң елде сирә жоқ.
Болмасын пикириң халыққа жария.

Шер салмағыл жүрегиңниң отына,
Уят сөз қарамас пуллы-мутына,
Ондай қызлар бизиң елде сирә жоқ,
Егленбестен қайта берин журтыңа.

Алқысса соны еситип,
Излеп келген батырдың,
Зығырданы қайнады,
Өзли-өзинен уялып,

Көзи оттай жайнады,
Шамырқанып шатнайып,
Белин беккем байлады,
Дизден қайтып жүрегі,
Өлимге өзін арнады,
Таздың айтқан сөзлери,
Ишин өсип қарнады.
Үдете алмай кәспи-кәрин,
Тазша төгип намыс-арын,
Талақ етти турған жерден,
Излеп жүрген қарыйдарын,
Умыттырды қуы тазша,
Сағынышлы сәуер ярын,
Излемеске қәсем айтты,
Атының басын тартты,
Әрману-шерин молайтты.
Батыр аңқау ер ладан,
Инанып таздың сөзине,
Жүдә ырайынан қайтты,
Таздың сөзін ырас деп,
Әбден кеулин тартты,
Шуғылдың сөзине инанып,
Ашыу менен атланып,
Батыр аңқау ер ладан,
Сол жерден изине қайтты
Алқысса сөз тазшадан басланады.
Қызыл тилин жалдады,
Гүлайымға қарыйдарды,
Сонындай қылып алдады.
Батырдың кеулин билди,
Қайтып кеткенин,
Зейнине илди,
Ушып-ушып қуанып,
Ғарқылдап күлди.

Батыр қайтып кеткен соң,
Мынадай ойға келди:
Ишалла тағала,
Хийлемди жүдә асырдым,
Арасына суў қуйып,
Берекетин қашырдым,
Шын ашығынан,
Гүлайымды алжастырдым,
Ойлап турсам,
Үлкен тасқа шаптым,
Ашық едим озалдан,
Бар ғайратым салайын,
Гүлайымдай сулыўдың,
Қорғанына барайын,
Сулыў қызға көз шарлап,
Дийдарына тояйын,
Ашық едим озалдан,
Жаңа таптым қолайын,
Биймезгил ўақта жатқанда,
Барып шаўқым салайын.
Қәхәр етип өлсем де,
Әмирге ырза болайын,
Қарсыласып гәплессе,
Шын кеўилим айтайын.
Бас кеспек бар,
Тил кеспек жоқ,
Иштен дебдиў шығарайын.
Алдыма тутып батырды,
Бир бағымды сынайын,
Түрли себеп табылды,
Жаман көрсем сылайын,
Дәлиллеп сол батырды,
Сөзин айтып қутылайын,
Әңгимениң аяғын.

Сондай қылып шешеди,
Енеғардың тазының,
Кеулі кем-кем өседі,
Қарамай өз қалына,
Қарамастан алдына,
Бағып жүрген малына,
Жолға түсти қуу тазың,
Таяғын алып қолына,
Узақ еді арасы,
Жете алмады жолына,
Ашықлықтың дәртінен,
Егеу түсіп жанына,
Түнің менен тоңқайып,
Тоңып шықты қырауға,
Адам таппай биймезгил,
Жөн-жосақ ақыл сорауға,
Талап етті қуу тазың,
«Қырық қыз» деген қалаға,
Ашылмаған лалаға,
Сыйынып аллаталаға,
Таң жақынлап келгенде,
Тайын болды қуу тазша,
«Қырық қыз» атлы қалаға.
Сер салып екі жағына,
Шер салып көңіл дағына.
Кирди дейди қуу тазша,
Гүлайымның бағына,
Алқысса Гүлайым,
Тутынып теңінен шайын,
Түсінде көрген ашықтың,
Жолын тосып күн сайын,
Бедеу аттай бой таслап,
Шығып майданға хәрдайым.
Аш жолбарыстай шабынып,

Оттай бағры қамылып,
Түрлі қасыл тағынып,
Түсинде көрген жигитин,
Төсегінде сағынып,
Жаратқанға зар жылап,
Ғайыбына бағынып,
Жанлы жанға билдирмей,
Тәуекел сырттан табынып,
Жатыр еди отауда.
Қасыл парша жамылып,
Тусына барды қуықыл таз,
Қарақшы ийттей аңлып,
Асырылып түсти қорғаннан.
Батыр қусап лап урып,
Не айтады қуы тазша,
Хабарлас деп бақырып:

Бәлент дағларда барды тас,
Көзимнен аққан қанлы жас,
Алыс жолдан келгенмен,
Гүлайым шығып хабарлас.

Әнар болды ма әлұаның,
Бес жыл өтті арадан,
Сағынып интизар болғаның,
Гүлайым шығып хабарлас,
Келди бағадыр палұаның.

Сенсең мениң интизарым,
Батырлықдур кәспи-кәрим,
Түсиңизге кеуил берген,
Келди излеп сәуер ярын.

Сонда қыздың жеңгеси.

Буған қарап сөйлейди:
Биймезгил ярым ақшамда,
Не қылып жүрсиз булманда,
Хабарласар адам жоқ,

Келерсең таңлар атқанда,
Бул ұақта бийкешим турмайды
Биймезгил кеуил бурмайды,
Уйқысын бузба аўлақ қаш,
Сөзиңе кулақ салмайды;
Сонда тазың сөйлейди:
«Оят жеңгежан қызыңды,
Айтайын мәнили сөзимди,
Узақ жолдан излеп келдим,
Көрмеге арыў жүзинди.

Таймағай бастан дәўраның,
Ишимде көпдур әрманым,
Көрсет хә жеңге қызыңды,
Тарқасын шерим, кумарым,
Жеңгеси сонда сөйлейди:
Дәрья киби толып-таспа,
Қызымның абыройын шашпа,
Әсте-әсте, неткен жансаң,
Халықты аяққа баспа,

Гүмансыз байлайды қолыңды
Талқанлар сениң жолыңды.
Менменлик етип сөйлеме,
Бәнт етер қызым қолыңды.

Тазша сонда сөйлейди:
Сөзинен муның сескенди,
Шыбын жаннан кешкенди

Қызыңды оят жеңгежан,
Билерсең мени көрискенде.
Шыннан кеуіл жибергени,
Бағыңда бирге жүргени,
Оят ха жеңге қызыңды,
Келди түсинде көргени.
Алқысса сонда Гүлайым,
Нешшени естен тандырып,
Керегин елден алдырып,
Көргеннің мийрин қандырып
Талайдың ишин жандырып,
Гүлайымдай перийзат,
Жатыр еди арқайын.
Қулақ салса жеңгеси,
Теңселдирген қалың желди.
Дабылынан жер теңселди.
Майданнан сондай сес келди,
Шийрин жаны сескенди,
Гүлайымдай сулыұдың,
Жеңгеси қасына келди.
Ырайынан қайтады,
Қууанышын молайтады,
Аты шыққан атақлы,
Батыр дийип ойлады,
Алды-артын барлады,
Бийжай шыққан дауыстың
Түр-бийнесин айтады:

Аңғармадым ғаррысына, жасына,
Шақ келе алмас хешким өлшеу тасына,
Уйқыңды аш, тур жайыңнан әдиулим,
Бир бахадыр келди хәзир қасыңа.

Сағынып болыпты жүрек-бағры қан,

Буннан былай жүдә мүшкилиң аңсан,
Бир қайсар келип тур атыңды сорап,
Шық майданға көринис бер бийкешжан.

Табылмас сөзинен қәте бир ялған.
Ашықлықтан ишлерине дәрт толған,
Тезирек тур бийкешжан айып болмасын,
Излеп келди сени атақлы палұан.

Айтқан гәпи түрли тымсал аңлатыр,
Пешенеси көргенлерди таңлатыр,
Есигінде жер тепсинип турыпты,
Қыял етсем таң қалғандай бир батыр.

Ойласам көринбес кеўлиниң хошы,
Айрылды сөзинен айбаты, йошы,
Есигине ат ойнатып келип тур.
Қыял етсең сениң айрылмас досың.

Көринип тур айбатынан менмени,
Адам деп көзине илмеди мени,
Узақ жерден келген атыңды сорап,
Жүдә ықлас пенен сорайды сени,

Кеўили шалқыған аламды орап,
Көрсетпеди түрин бир туўры қарап,
Тур жайыңнан көринис бер бийкешжан,
Бир палұан келип тур атыңды сорап.

Мәрт жигитлер минген атын тусаған,
Сөз салмағы саған жүдә босанған.
Түр-бийнесин көре алмадым анықлап,
Сөз тымсалы аса батыр қусаған.

Тум-тұсына жаў қуралын тағынған,
Ақ гиреўке, ақ саўытын жамылған,
Атыңызды сорап батыр келип тур.
Дийдарыңды сениң аса сағынған.

Не болса да түрин көрген пайдады.
Көринди ишинде әрманлы дағы,
Анаў-мынаў адам емес ойласам,
Бассынғандай әжайып сөз айтады,

Алқысса айтып жеңгеси,
Саз даўысқа салады,
Гүлайымдай перийзатың,
Жүдә мийри қанады.
Жас жүрегі дүрсилдеп,
Жаны қурбан болады,
Ашықлықтың хәсери,
Кеўлине дәрт салады,
Сөз мәнисин шеше алмай,
Кеўли хайран болады,
Қуўанышлы кеўлине,
Асығыслық салады,
Ғайыбана батырды,
Көрген еди түсинде,
Ядына соны алады,
Тилек тилеп алладан,
Сол шығар деп ойлады,
Ашықлықтың дағына,
Жүрегі оттай қайнады,
Қуўанышқа шыдамай,
Шашырап жайдан турады,
Хәўес болып көрмеге,
Жүзи гүлдей жайнады.
Талдай бойын бурады,

Қара шашын тарады,
Ара беріп өзине,
Сүрме жағып көзине.
Тал итыбықтай таўланып,
Аўзынан шыққан демлери,
Сары алтындай пуўланып,
Қалың питкен қара шаш,
Мойнына оралып,
Сымдай беллери буралып,
Кеше-күндиз ақ урып,
Шын ашығын ядына алып,
Кеўлине қыйлы қал салып,
Отаўда турып керилип,
Не айтады екен Гүлайым,
Ол майданға сүрен салып:

Ат шаўып арқасы қозған,
Сағынышта мойнын созған,
Айтың аты-жөніңди,
Кимсең уйқымды бузған.

Аңламай оңлы-солыңды,
Сермеп буншама қолыңды,
Не себеп келген адамсаң,
Айтың аты-жөніңди.

Жырақ едим жаман аттан,
Тынбай бедеў атын шапқан.
Айтың аты-жөніңди,
Кимсең маған қустай қапқан.

Төкпеңиз бизден намыс-ар,
Болып жүрмеңиз гүнакар,
Кимсең уйқымды бузған,

Хасылыңнан берип хабар.

Мазалы сөзиңди молайт,
Белгили мақсетиңди айт,
Биймезгил ұақ неге келдиң,
Ким болсаң да кейниңе қайт.

Бир нышан бар ғой өзиңде,
Айтың мазалы сөзиңди,
Ермек қылып жүрген болсаң
Оярман еки көзиңди.

Баўырыңды тилдирермен,
Үш ағашқа илдирермен,
Сөзлериңнен ялған шықса,
Азап берип өлтирермен.

Шыдамайман ойыныңа,
Қанлар толар қойынына,
Ермек қылып тұрған болсаң,
Арқан түсер мойыныңа.

Жарақ алыпсаң қолыңа,
Кесек таслама жолыма,
Арт жағың күшли болмаса,
Түсе бер келген жолыңа.

Қайғы түспесин басына,
Ғарға қонбасын лашыңа,
Сүйгеним болсаң иркилмей,
Неге келмейсең қасыма.
Анық болсаң бизге қардар,
Өзиң болсаң елге сәрдар,
Иркилмей неге келмейсең,

Шыннан болсаң бизге қардар.

Алқысса еситип буны қуў тазын,
Кеўилин жүдә тасырып,
Қуўқыллығын асырып,
Оқыранып күледі,
Аяғы бирден жер илип,
Айтылған сөзге ерип,
Нар текедей керилип,
Тәўекелге бел байлап,
Кеўили аламды жайлап,
Сөзлеринен мәни аңлап,
Бай улындай байпаңлап,
Ийтелгидей жайтаңлап,
Майданға шықты Гүлайым,
Ашықтың хабарын аңлап.
Қара шашын тарады,
Нар түйедей жарады,
Гүлайымдай перийзат,
Тумлы-тусқа қарады,
Келисип турған қаяғы,
Қолында тал таяғы,
Қызыл шақа қол-аяғы,
Ашыўланып Гүлайым,
Жойтты кеўилди баяғы,
Аты мәлим хәммеге,
Қой баққан белли саяғы.
Аңлай-аңлай қарады,
Жоқты сирә уйқасы,
Жайлаўдан кеткен жағасы,
Жоқ кәўендер ағасы,
Майқабақтай жалтырап,
Жумыры кийген таз басы,
Күни менен сол екен,

Жер теңселткен сазасы,
Сүйенип тур ағашқа,
Қуы тазшаны көреді,
Пикирине түсинип,
Гүлайымдай перийзат,
Мыйығын тартып күледі.
Гүлайымға қарсылап,
Таз қушағын кереди,
Қол қауысырып сулыұға,
Тәңир сәлем береді.
Гүлайымға көз шарлап,
Қәдди муздай ерийди,
Дийдарына берилип,
Қайта-қайта қарады,
Сулыұдың айдай жүзине.
Жүдә мийри қанады,
Сулыұлығы соншелли.
Ақыл-есин алады,
Бийхуш болып тазшаң.
Ерки кетип талады,
Бүл дүньяға шыққанына,
Тазың ырза болады.
Гүлайымдай перийзат,
Сырына жүдә қанады.
Асқан бир ақыл данасаң,
Сөз тымсалына қарасам,
Қулақ салың Гүлайым,
Меннен саўал сорасаң,
Гүлайым сонда сөйледі:
Қандай күшке исенесең,
Рухсатсыз биймезгил,
Қалама неге киресең деп
Таздан саўал сорады,
Сер салып еки жағына,

Ким түсинбес ығламыңа.
Шаўқым салып биймезгил,
Не деп кирдиң бағыма.
Еситип оны куў тазша,
Айтарға белли дәлил аз,
Дәлил торлап жүдә саз,
Қутыла алмады алғәрез,
Қызлар тутып анталап,
Тумлы-тустан қамалап,
Тум-тусынан сабалап,
Айтарына дәлил жоқ,
Қәдди бойы қалтырап,
Шаш шықпаған таз басы,
Майқабақтай жалтырап,
Батыр қыранды паналап,
Түрли жақтан дәлил қурап,
Келген жумысын жайлап,
Гүлайымды алдап-арбап,
Тазша не айтып турғаны:

Басыма түсирдиң хәр түрли саўда.
Қойымды ийирдим Қарсақлы таўға.
Алып келдим атақлы батырдың сөзин,
Гүлайым тилеймен жанымды саўға.

Отыр едим Қарсақлының басында,
Таң қалғандай Қара тулпар астында,
Қосық айтып Гүлайым деп ах урып,
Атақлы бир батыр келди қасыма.

Әлий менен Гарўешипниң ураны,
Мыңға тай келгендей ат пенен куралы
Ат ойнатып саўда салып басыма.
Тезден айт деп Гүлайымның хабарын.

Лақабың сорады меннен атма-ат,
Пешенеси Әлий шерден де зыят.
Нала шекип сыртыңыздан интизар.
Қайда болур Гүлайымдай перийзат.

Ғайыбана бағшаңыздан гүл терипти.
Даңқынды еситип жанын берипти.
Сениң ашықлығың сулыұлық бейнен.
Алты ай бурын түсине аян берипти.

Ашық болып сыртыңыздан бағры қан,
Қосылсаң болады мүшкилиң аңсан,
Алыс жолдан излеп келди бир батыр,
Көриў ушын жолыңызда сергиздан.

Сениң ашықлығың ақылын алған.
Яр жолында болып бир жаны қурбан,
Гүлайымға барып кел деп жиберди,
Излеп келди сени атақлы палұан.

Батырлық бейнесин түринен танып,
Сөйлестим анықлап түрине қанып,
Келип едим сеннен сүйинши алмаға,
Атақлы батырдың сәлемин алып.

Аңламадым елдің жақын-қашығын,
Жолыңызда қурбан әйлепти басын,
Жолына етсеңиз жанымды саўға,
Қорқытып жиберди мени ашығын.

Қорққанымнан өзим соқлықтым жарға,
Сени пана билип қамалдым тарға,
Қуўаныш пенен сениң бағыңа кирдим,

Гүлайымжан гә жарылқа, гә қарға.

Көк тулпарын салтанат пенен желеди,
Көрсең құрбан жолларына өледі,
Керек болса әнжамың же Гүлайым,
Ертең биреу бағыңызға келеді.

Алқысса Гүлайым арыу буны еситип,
Ойлап көріп мақул сөзге не қарыу.
Ғаслы нашар, шашы узын,
Қууанышқа жайлады,
Жолына өзін сайлады,
Жақсы сөзге семирп,
Белин толтырып байлады,
Енағардың тазшасы,
Ялған сөз бенен байлады.
Қууаныш кернеп денесин,
Ашылған гүлдей жайнады,
Хәр нәрсе салып есине,
Түсинбей ерте-кешине,
Таңланып пешенесине,
Онбес күн өтті арадан,
Таң қалғандай бир батыр,
Енген еді түсине,
Жуп үстине жуп болды,
Сол шығар деп ойлады.
Ғаслы нашар алдағанға инанып
Тазды азат әйледі.
Тазша қыздың сөзін барлап,
Мейри қанып көз шарлап,
Өтирик хабарды жарлап,
Алдынан зорға қутылды,
Қайтты қойына қарап,
Сөзді Гүлайымнан еситиң,

Блайықлы бир яр еди, деп,
Ат басындай әрманы,
Қууаныш хабар еситип,
Бшқынып тур шыбын жаны,
Атландырып қырық қызды,
Тумлы-тусқа арнады,
Ашықтан хабар еситип,
Жүректің оты қайнады,
Қолын күтип асығып,
Жан-жағына қарады,
Ара берип өзине,
Сүрме жағып көзине,
Ярға өзін қолайлады
Сескенип дабыл даңқынан,
Жандар өте алмай қасынан,
Ярдың жолына қарап,
Барлық ис шықты ядынан.
Күтине берсин Гүлайым,
Тазшадан сөз баслайық,
Ишине сыймады әрманы,
Жантасалмай Гүлайымға,
Кетти диңке-дәрманы,
Малға жығып алыўға,
Жетпейди қуўат-пәрманы,
Тумлы-тустан көбейип,
Гүлайым қыздың қардары,
Сабап, қуўып салса да,
Ашықлығын қоймады,
Гүлайымды алыўға,
Түрли хәмел торлады.

Бесинши бөлим

Алқысса сөзди Буұрабайдан еситиң:

Буұрабайдай байыңыз,
Сексенге шығып қарады,
Таслады дүнья ушын қайғы,
Есап етип қараса,
Бастан өткерди мың айды,
Күннен-күнге жас басып,
Басынан дәўраны тайды.
Талақ етип барлығын,
Яд етти қәдир қудайды,
Төкти маңлайынан терди,
Ийшанның жолынан жүрди,
Излеп таппай кәмбил пирди,
Қырық қара қудайы айтып,
Ғыждуұан пирге қол берди,
Пириниң айтқан нәсияты,
Суұпылық гүзар жол болады,
Суұпы-ийшанға қул болады,
Кеўилине қылап келсе,
Мынапық деген сол болады.
Түскениңиз узақ жолға,
Таққа турасаң бәрқулла,
Пирдиң сеннен кеўли қалса,
Жайың жәхәннемдур олла.
Жол табалмас хан, патшалар,
Макайылда қырық қыл жанар,
Пирге ялған сөз айтқанлар,
Жәхәннемге өтип болар.
Алдында бар узақ жоллар,
Дүзиў болсаң пириң қоллар,
Хәддиясы көп суұпылар,
Ушпаққа иркилмей барар.
Түспе хәргиз бундай жолға,

Бола алмасаң белли тулға,
Күшли болмаса хәддияны,
Бул жерде иркилип қалма,—деди.
Еситип оны байың,
Аяғына бас урып,
Қәсем айтып сөйлейди,
Исим айналғай оңға,
Туўры нәзер сал мен қулға,
Мүридликке қабыл алсаң,
Жолыңды бузбайман олла.
Жақын болғай салған ара,
Қабыл алғай аллатала,
Ғайыбана шер тутындым,
Жолыңа бақыш қырық қара.
Қабыл алғай ер еренлер,
Басшы болғай қырық шилтенлер.
Шынт пенен сизге табындым
Қабыл алыңыз улық пир.
Шийрин жанымнан кешемен
Кепин тонымды пишемен,
Зейиниңе тиймесликке,
Қәсем айтып ант ишемен.
Әне сол сөзди айтып,
Пирге мүрид болды.
Ал сөз таздан басланады:
Тазша ҳарып талмады,
Ықлас пенен зейинин,
Гүлайымға арнады,
Себеп таўып белгили
Қасына муның бармады,
Бир-бир ушып көзинен,
Қыя шөлде зарлады.
Қарсақ таўдың басында,
Жан-жағына қарады,

Қаңғалап соқлығып жарға,
Айталмай сырын адамға,
Бәрхама түсип табанға,
Қойды бағып жүр еди,
Қыя дала табанда.
Жердің жүзи тар еди,
Кәспи халыққа жар еди,
Кәспи менен кәр еди,
Ел аралап пал ашыў,
Ғасыл кәри дуўахан,
Зайырлығы бар еди,
Халық аўзына жайылған,
Пәстек молла дер еди.
Мәканы жоқ, үйи жоқ,
Аўыл қоймай ҳақлаған,
Сәлем берип үйме-үй,
Хәркимнің аўзын бақлаған,
Еки адам урысса,
Өззи бетин жақлаған,
Алып бәрха оңында,
Кеўилинди бақлаған,
Қорлық көрген бар ма деп,
Қарақшы ийттей жалақлаған
Изине түссе биреўдин,
Қудайынан таптырған.
Хәр жерге салған алғула,
Еки адам урысса,
Есигин жақлап бәрқулла,
Ғасасын алған қолға,
Талабы мегзер шуғылға,
Белгили кәри дуўахан,
Атағын сорасаң Пәстек молла
Таздан хабардар еди,
Майданға излеп барады,

Тазшаны таўып алады,
Қыя шөлде азғырып,
Мынадай сөз айтады:
Алынды хәркимнен айың,
Сегбир тарттым сениң ғайың
Халыңнан хабардар едим,
Жақсылық хабар айтайын
Силтеймен саррас жолыңды,
Жасырмай айтсаң ойыңды,
Атым мениң Пәстек молла,
Маған берсең қолыңды,
Айтқаныма ермесең,
Бир кудадан көрермисең,
Гүлайымды алып берсем,
Еки йүз қой берермисең,
Мениң ғайратыма қансаң,
Хақыйқат пириң танысаң,
Гүлайымды әперемен,
Пир билип маған сыйынсаң.
Болсаң анықтан таламан,
Атың тутып келдим саған,
Гүлайымды әпперемен,
Еки йүз қой берсең маған.
Дабылыңды ядтан билдим,
Батыры атақлы елдің,
Шығып қасасыд дуўасын,
Үстиңе сораўсыз келдим,
Саған көп көреді бақыйыл.
Сөзлерімде жоқдур дақыл,
Тартынбай сөзиме ерсең,
Айтайын хәр түрлі ақыл.
Тартып үйретиў ағадан,
Ала кетпесең жағадан,
Мәртлик етип сен табынсаң,

Бахтың ашылар сағадан.
Тазша оны еситип,
«Жақсы сөз—жарым ырыс» деген,
Таздың ақылын алады,
Кеуіл берип аўаланды,
Палкердің сөзин еситип,
Ушып-ушып қуўанды,
Зығырданы қайнады,
Ешитип мына аўхалды,
Керегің сениң қой болса,
Ал жора деп қозғалды,
Ғасылыңды айт дийип,
Жуўырып келип қол алды,
Қуўқыллығын асырып,
Түрлі хийле қолланды,
Айырылмас достым сен дийип
Тексерип ақыл сорады.
Кейинине еремен,
Болар истиң барлығын,
Мен қудадан көремен,
Ырас болса айтқаның,
Не тилесең беремен,
Не қылсаң да жоражан,
Гүлайымға қостар ет.
Ештеме келмей қолыңнан,
Болып жүрме қара бет.
Керек болса саған қой,
Әне хәзир айдап кет.
Ондай иске жетсе халың,
Саз болса хәр түр қуралың,
Айрылмастай дос болдым,
Қызғанбайман бай малын.
Көп болса сенде ақыл-ой,
Мен берейин тамаша той,

Гүлайымды сүйдирсең,
Жүдә берейин еки йүз қой.
Аттың басын тартпай шап,
Жора хәр түрли ақыл тап,
Еки йүз қой берейин,

Гүлайымдай сулыўға,
Тез барыўдың ғамын ет.
Еркимди бердим қолыңа,
Илдирме душпан торына,
Сениң менен дос болдым,
Еки жүз қой жолыңа,
Алдым бийик, артым жар,
Айналарға жерим тар,
Жасырмай айт жоражан,
Қандай ақыл сөзиң бар.

Алқысса оны еситип,
Пәстек молла не деди:
Қыйын екен сендеги хал,
Сезбесин сырыңды Көк жал,
Сырымды саған айтайын,
Шалабай достым қулақ сал.
Мақсетиңе жетерсең,
Сөзлеримди қабыл ал,
Бурын сенде қастым жоқ,
Шыны доспан биймәлел,
Қайыры жоқ, закат жоқ,
Байдың малы бизге ҳадал,
Иске асыр ойынды,
Айтқан нәсиятымды ал.
Күни-түни сен бақлап,
Буўрабайдан хабар ал.
Бай бийғапыл жатқанда,

Мынадай етип хийле сал,
Сезбесин хеш ким сырыңды,
Әзираһылға мегзет түриңди,
Айыў тырнақ қолғап кий,
Айбатлы қыл қолыңды,
Әзираһылман саған деп,
Байға көрсет қырыңды.
Ақ сәллели, ақсақаллы,
Еки дүньядан хабарлы,
Атыңды қой пайғамбар,
Бай бийғапыл жатқанда,
Сен қапталдан жетип бар,
Көргенде есинен танып,
Масаладай көзиң жанып,
Зеребенди үйирип,
Қолыңа жылан қамшы алып
Батырлығыңды байыт,
Күшлериңди жүдә молайт,
О дүньядан келдим деп,
Бай бабаңа гүрриң айт,
Абай қылып қорқытып,
Байға зәхәриңди молайт,
Сыр билдирме халыққа,
Хаўлықпа, сирә қорықпа,
Бендеге түриң танытпа,
Сағасы ялған болса да,
Исиңди шығар аныққа,
Пәнди айтар нәсият хатым,
Өзиңди сирә танытпа,
Орынласаң ақылым,
Шығасаң бир жарыққа.
Өрнек болып ислериң,
Атың қалар тарийхта.
Қорқақ пенен уялшақ,

Хәр жерде қалар артта,
Пәнди-пәнди нәсиятым,
Қасыңа адам жолатпа,
Бир яман сезип исинди,
Қалмағайсаң уятқа.
Ийшалла сөзин жол табар деп
Тазға берди пәтия.
Тапқан күнің қолайын,
Мен бағайын қойыңды,
Адамзатқа көрсетпе,
Есбирейген бойыңды,
Иске асса аламан,
Мен еки йүз қойыңды,
Ғайрат салың, жоражан,
Иске асыр ойыңды.
Алқысса мына сөзди еситип,
Қуў тазша турып жубанды,
Гәп соңына түсинип,
Ушып-ушып қуўанды,
Көргеннің көзин байлаған,
Қасасыл дуўасын алды,
Әбирейин жабады,
Еситип зейни қабады,
Айтқан сөзин бағдарлап,
Тазың ақыл табады.
Хәр қыялды ойлады,
Жүни өсик бир қарыс
Бес ақ ешки сояды.
Керип-созып терисин,
Түрли реңге бояды,
Бет-аўзына орын қойып,
Қылқа тигип алады.
Төгилдирип кирпич-қасын,
Зиңкийтип мурнын қояды,

Сақалы бар бир дәсте,
Муртларын таўлап бурады,
Масаладай жайнатып,
Қызылға көзин бояды,
Түклері бар тебендей,
Тассыз қоңыраў тағады,
Етигин жерге сүйретип,
Тазын кийип алады.
Тум-тусынан асынып,
Әзирейлинің куралын,
Мысал тажжалға ылайық,
Көргеннің ақылын алады.
Көрген қорқып жан берген.
Мысал тажжал болады.
Белине жылан байлаған,
Көзлері оттай жайнаған,
Мысал Әзирейил болады.
Айыў тырнақ қолғабын,
Қолына кийип алады.
Ақ сәллеси басында,
Буўрабайды азғырыў,
Белли мақсет-мурады,
Жылға менен сай менен,
Аўылға адым урады,
Жанлы жанға сездирмей,
Жасырынып жүрип барады.
Зейин салып жолына,
Жоламай мешит қаўымға,
Бир күн удай жол жүрип,
Намазшамның ұағында,
Жасырынып кирди аўылға.
Желине қулын сайлаған,
Еркке қоныс сайлаған,
Қымыз уйытып ишиўге,

Тиккен еди ақ үйди,
Қолтық көл деген жайлауға
Аулақшылық әжеп жай,
Мәдаткер болғай бир қудай,
Үйин тигип жайлауға,
Хеш нәрседен хабарсыз
Жатырған екен Буұрабай.
Оранып хасыл торқаға,
Қулыны жайғаспай қораға,
Дизден төсек салдырып,
Жайлауға құрған ордаға,
Қалың салып төсегин,
Әйне сәхәр ұағында,
Жатқан екен бай баба.
Қайда бар деп жәнжел ғауға
Түри мегзеп қарсы жауға,
Әйне сәхәр ұақтында,
Жақынлап барды отауға,
Күнлер еди ыссы жаз,
Аңлыұда турды бираз,
Уйқыға бай кирген соң,
Билдирмей үйге кирди таз.
Ақ сәллеси басында,
Азғырыұдың қастында,
Қараңғыда қармалап,
Келди бандың қасына,
Қанжарын алып дәстине,
Хабар тапқызбай достына,
Шырт уйқыда жатқанда,
Минди байдың үстине,
Ушқындырып хұрресин,
Өкпесин осып қуұ тазын,
Шала жансар қылды геұдесин,
Байдың сестин шығармай,

Алқымына салады,
Айыу тырнақ пәнжесин.
Ақыретке жолланды,
Шала жан болып қорланды,
Хазар жетип жанына,
Бай сескенип оянды,
Жабайы ийттей талады,
Бир бәлени аңлады,
Көзиң ашып бай баба,
Келбетине қарады.
Айдархадай келбети,
Басында ақ сәллеси,
Гүмбездей бар геллеси,
Ақ айыұдай геўдеси,
Бүркит яңлы пәнжеси,
Отыр екен бир бәле,
Хайран болды бай баба,
Бу қай диннің бендеси,
Сақалы бар бир қушақ,
Хәр мурты бар жебедей,
Саўдыраған бәри пушқақ,
Жалбыраған түклери,
Үсти-басы қоңыраў шашақ,
Жыртқышқа мегзер өзлери,
Пискен теридей жүзлери,
Түри жүдә әжайып,
Қурдай қызарған көзлери,
Белине қанжар байлаған,
Аўзын көрсең жырадай,
Көзи оттай жайнаған,
Байланбаған көп жалғаўы,
Қудайдың силтеген жаўы,
Тартса, қарға иркилмес,
Шапшақтай бар танаўы,

Хәр түрли нәрсе аңлатыр,
Қарсыласа алмас қас батыр.
Өкпесин сығып баратыр,
Бай көкирегін басады,
Өкпеси тығып осады,
Я өңим бе, я түсим бе деп,
Туўлап көзин ашады,
Тәғдирге қайыл болады,
Ақыл-естен айырылып,
Қызыл жүзи солады.
Жаздыр хәмириңе қайылман деп,
Ким екенин сорады,
Дәлилине ылайық,
Тазың сөзин баслады.
Жөн билмейсең хаслы жахыл,
Жолланасаң дарыл-паныл,
Ўақтың толы излеп келдим,
Атым мениң Әзирайыл.
Бир қудайды ядыңыз яда,
Келдим жаныңды алмаға,
Излеп келген Әзирайылман,
Өмириң сениң болды ада.
Айт ийманыңды, тайынлан,
Буйрық келди лаҳидан,
Жаныңды сениң алмаға,
Қуўып келген Әзирайылман.
Жуттың ба тутып қунаба,
Жыйғаның түсти таланға,
Қыдырдым жети күн удай,
Жаныңды сениң алмаға.
Хәмелиң болса тайынлан,
Усла жағаңды қайымлан,
Буўрабайдың жанын ал деп,
Буйрық болды қудайымнан.

Шеңгел салмаға лашыңа,
Саўда салмаға басыңа,
Жети күн удай қыдырып,
Арнап келдим мен қасына.
Саған қудай кеўил бурды,
Заманымның мениң куўырды,
Буўрабайдың жанын ал деп,
Қудайым мени буйырды.
Жолыңызда болдым қурбан,
Сени излеп адым урған,
Излеп келген Өзирайылман,
Қутыла алмассаң қурығымнан.
Жолыңда болдым таламан,
Тәўбе тастық еткіл ғамлан,
Тамырыңа шаңғыл урып,
Хәзир жаныңды аламан, — деп,
Жаўдырлатып қоңыраўын,
Аңлатады белли жаўын,
Көрсетип айыў тырнағын,
Қаттырақ салды аўырын.
Алқысса Өзирайылдың сөзлерин
Еситип байдың қулағы,
Өжелдің хабары суўық,
Төгилди жастан булағы,
Шығып кете жазлады,
Қаўсырылып еки жағы.
Ядландым бәрха удайын,
Аңламадым мен мундайын,
Зәребесин үйирип,
Мунша қыстапты қудайым,
Шыбын жанымды алмай тур
Арзымды айтып қалайын,
Тоқта, тоқта Өзирайыл,
Бийжай ўақта келипсең,

Неден болды екен гүнайым,
Тоқта, тоқта Әзирайыл,
Бир әрмансыз болайын,
Не гүнайым болды екен,
Бир-еки аўыз сорайын,
Қыса берме өкпемди.
Мен жайымнан турайын,
Мына сөзди еситип,
Тазың жаман азғырды,
Жаны шығып кетер деп,
Зәрре қолын жаздырды,
Хабар айтып хәр жерден,
Қорқытып сөз бенен азғырды.
Алынды билсеңиз айы,
Тут ақырет сайма-сайын,
Қулақ салып тыңласаң,
Гүнайыңды мен айтайын.
Таланды сеннен дүнья-мал,
Алма кеўлиңе қыйлы қал,
Гүнаңызды айтайын,
Ашыўланбай мойныңа ал.
Динди көзге илмедин,
Дин жолының қудайы,
Пайғамбарым демедін,
Алты айда, жылында,
Бир ғамыңды жемедін,
Тоғыз түлик малыңнан,
Үсир, закат бермедін,
Жасым узақ болғай деп,
Бир қудайы бермедін,
Дүнья ушын жуўырып,
Данжакқа қолың сермедін,
Қудай менен пайғамбарды,
Буўрабай көзге илмедін,

Ден саўлықтың, байлықтың,
Хеш қәдирин билмедин,
Жесир, жетимди ядлап,
Көзде жасын көрмедин,
Нешше аян берсем де,
Зир тәўбеге келмедин.
Көрсетсем де жол силтеп,
Кейиниме ермедин,
Айтқаныма инанбай,
Кеўилимди жерледин.
Пайғамбарды умытып,
Қарсылап алға өрледин,
Бир жан атап жылында,
Әрұақларды көрмедин,
Пайғамбарды, қуданы,
Есигине қараттың,
Жылдағы малдың закатын,
Өз пайдаңа жараттың,
Не қылады қудай деп,
Халыққа өсек тараттың,
Берер деп үмит етсек те,
Диңкемизди қурыттың,
Исенип малдың көбине,
Пайғамбарды умыттың.
Өрнек болып халыққа,
Айғағы болдың журттың,
Умытқан соң атыны,
Саған қудай жиберди,
Закат берип малыңнан,
Ядлайсаң ба пириңди,
Шынтың менен сыйынып,
Шығарып кеўил кириңди,
Шынын менен табынып,
Аңлаўын сениң сырыңды,

Силтеу менен Әзірайыл,
Келди сениң қасыңа,
Қарамайман қулласы,
Тоғың менен ашыңа,
Тутып тамырыңның бәнтін.
Саламан сауда басыңа,
Мыжғыңқырап басады.
Я аламан малыңды,
Я аламан жаныңды,
Айтқаныма жүрмесен.
Шашаман суудай қаныңды,
Сегбир тарттым еки ай,
Қудайдан келдим Буұрабай.
Атым мениң Әзірайыл,
Болың меннен хабардар,
Аламан хәзир жаныңды,
Түрли апат дарытып,
Қыраман сениң малыңды.
Соны айтып қуу тазын,
Бүгирлетип басады,
Жаны қалмай байыңның,
Ақылынан сасады,
Ақыл-естен айырылып,
Қууанышты қорқыныш басады.
Албыратып қорқытып,
Байыңның сырын ашады.
Жипектен нәзик торқады,
Батырлыққа шорқады,
Жаны қалмай байыңыз,
Қалтырап қатты қорқады.
Айы әбден алынып,
Шын кеуілден бағынып,
Хәлсиреди бай баба.
Әзірайылға жалынып,

«Ата тегим мениң жахыл,
Не десең болайын махыл,
Шыбын жаным шығармасаң,
Жолыңа он қой Әзирайыл.
Әрмансыз алынды айым,
Ғапылда келтирди қайым,
Он қой берсем жолыңа,
Жарылқамас па қудайым?
Жолыңда сайыл болайын,
Ядлайын атың күн сайын,
Бир сапарға кеширің,
Жолыңа он қой жоллайын.
Гүнамды мениң өтиңіз,
Сөзимди әпиұ етиңіз,
Саған еркимди берейин,
Қарсақлы деген атаўдан,
Он қой алып кетиңіз.
Алқысса еситип сөзин қуў тазың,
Берген қойын азсынып,
Айбат қылып тепсинип,
Мынадай сөз айтады:
Атаңа нәлет көргенсиз,
Аңламайсаң ойымды,
Жасыл тастан үстиңе,
Шығарайын ба той-тойыңды,
Шенгел салып тоныңа,
Үзейин бе мойныңды,
Найза салып қақ маңлайдан,
Қан қылайын ба қойныңды,
Сен бәледен қутылып,
Мықлап берсең тойыңды,
Пайғамбардың жолына,
Дүзиў жибер ойыңды,
Бир сапар таслап кетейин,

Қудайыңа айта бер,
Сен еки йүз қойыңды.
Мен бир мәртлик етейин,
Бир куда деп жыласаң,
Мен кеўлиңе жетейин,
Еки жүз қой атасаң,
Жаныңды таслап кетейин,
Ықласыңды, муныңды,
Қудайға хабар етейин,
Бул айтқаным тыңласаң,
Мақсетинди беремиз,
Умытпаймыз атыңды,
Бәрха жақсы көремиз.
Сениң менен қосылып.
Бейиште дәўран сүремиз,
Қапталдан сени қалдырмай
Бәрха ертип жүремиз.
Хәптеде бир жәннеттиң,
Бағынан гүллер теремиз.
Тыңламасаң бул айтқанымды
Және қайтып келемиз.
Жаныңды теңнен аламыз,
Жолыңда болдым таламан.
Алып барып жаныңды,
Саққар дозаққа саламан
Иркилместен басыңа,
Отлы гүрси ураман,
Таң қыямет базарын,
Хәзир басыңда қураман
Еситип оны бай баба,
Қаны қашып қабарып.
Еки көзи аларып,
Не дейди екен бай баба.
Әзирейилге жалынып,

Алқысса жыланып байың сөйлейди:

Кеуіл дәрти уұланып,
Өксип-өксип жылайды,
Астында жатып таұланып,
Айналайын Әзирейил,
Қозғама жанымды жайдан,
Қорықтым енди қудайдан,
Қайтайын жүдә ырайдан,
Шығармасаң жанымды,
Мен жүрейин жолыңнан,
Садақа әкет қолыңнан,
Мен садақа берейин,
Қутқарсаң сум өлимнен,
Үсир, закат берейин,
Жанымды алып тенемнен,
Айырма қуйрық қалымнан,
Сеннен басқа панам жоқ,
Хабар алып тур қалымнан,
Мени аман сақлайгөр,
Шайтан деген залымнан,
Маған дуға дус болғай,
Аты шыққан алымнан,
Айыра түсирмегейсең,
Саркоп деген жеримнен.
Аман қалса шыбын жан,
Еки йүз қой садақа,
Шалабай баққан қойынан»,
Мына сөзди еситип,
Тазша сонда не деди:
Ға Буұрабай, Буұрабай.
Ғалыңнан хабардарман удай.
Қулақ салың қуп танла.
Тапсырмам бар және мундай:
Және бир айтар сөзим бар:

Шалабайдай шопаныңа,
Етип жүрме пейли тар,
Шалабайдай баланың,
Халынан болғыл хабардар,
Зейинине тийип баламның,
Болып жүрме қара бет,
Не тилеги болса да,
Шалабайды қабыл ет,
Өстириң оның жүрегін,
Ийип келген жерінде,
Жақын қылың ерегін,
Нәрсеге мүтәж болмасын,
Пәнди-пәнди нәсиятым.
Тайын етип тур керегін,
Айтар саған тапсырма.
Шалабайдай шопаныңның,
Қабыл алың тилегін,
Бул дүньяда ойлаған,
Мақсетине жетиссин,
Қандай гүнаң болса да.
Гүнаңды әпиу етейин,
Тилегін бер баламның,
Мен сени таслап кетейин
Алқысса сөзди еситиң.
Бай баба сөйлей береді:
Рейим етсең бойма,
Салмасаң шаңға сойыма,
Шығармай кетсең жанымды,
Хызметкермен жолыңда.
Жөн билмеген биз бир сада,
Етпеңиз өмиримди ада,
Шығармай кетсең жанымды,
Еки жүз қой садақа.
Мен берейин өз қолымнан,

Шалабай баққан қойымнан,
Шығармасаң жанымды,
Қабыллайман тилегіңди,
Олла шықпайын жолыңнан,
Сыйынып еремен кейнине,
Тиймейин олла зейнине,
Нағыз пирим сен болсаң,
Мен бағындым диниңе.
Ат қуйрығын өремен,
Болған истиң барлығын.
Мен қудадан көремен,
Шығармай кетсең жанымды,
Мың қойымның ықтыярын,
Мен тазшаға беремен.
Зыят көремен жанымнан,
Керегіңди алың соннан.
Шынынан да пир болсаң,
Хабар алып тур қалымнан.
Жырақ әйле басымды.
Әзәзил деген залымнан,
Жанымды қой Әзирейил.
Не десең соған қайылман.
Алқысса тазың еситип,
Ықтыярын алады,
Буұрабайдың мойнына.
Не керегин салады,
Шын кеуілден табынып,
Ол да қайыл болады,
Сыр билдирмей ишинен,
Ушып-ушып қуұанды.
Тазша тұрып сөйлейди,
Айналайын жан балам,
Рейим салдым тәуекел,
Қабыл алғай ләўхи қәлем,

Тәуекел таслап кетейин,
Әпиу еткей бир аллаң
Усы пикириңнен қайтпа,
Ғәрип-қәсерди муңайтпа,
Өмириңе кес болады,
Бул сырды адамға айтпа,
Ҥаққыңа хызмет етемен,
Бағыш еткен қойыңды.
Тазыңнан алып кетемен,
Тозарын бузбай апарып.
Пайғамбар, қудаға жетемен.
Қудай менен пайғамбарға,
Оспыңды баян етемен
Арнап саған келдим қастан,
Қәхәрим қатты қара тастан,
Берген еки жүз қойыңды,
Аламан Шалабай таздан.
Арылмас гүнаға қалма.
Қәхәрленип зулым болма,
Қойды мен айдап кеткен соң,
Баламның мазасын алма.
Сол сырды кисиге айтсаң,
Динди бузып, пирден қайтсаң.
Қойды неге бердиң деп.
Шалабайды муңайтсаң.
Елде жүрген мен сайылман,
Халыққа белли Әзирейлмен,
Халыққа сырды алдырсаң,
Қасыңа сел боп тайынман.
Жахан маған бир қәдем жер,
Мен ушық есик пенен төр,
Шалабайға жәнжел салма,
Болған исти қудадан көр,
Хәрне десең мен қайылман.

Хабардарман хал-жайыңнан,
Шалабайға азап берсең,
Айырыласаң сен жаныңнан,
Минип пырағым желемен,
Усы жолдан айнысаң,
Қасыңа солұақ келемен,
Ықтыярың қолымда.
Мәттал жаныңды аламан,
Сол сөзлерди бир айтып,
Суў куйғандай сөнеди,
«Куллық аға, куллық» —деп
Шала жан жатқан Буўрабай,
Хәмирине көнеди.
Алқысса иси байыңның,
Енди насырға дөнеди,
Сыр билдирмей байыңа,
Енағардың тазшасы,
Үйден шығып жөнеди,
Орынланып мақсети,
Ақырын тазың күледі.
Жанлы-жандар жантаспас,
Ай қараңғы түн еди,
Бай жүрегі жарылып,
Не екенин билмеди,
Ерте тура таң атты,
Жан-жағына қараса,
Хеш бир нәрсе көрмеди.
Хәр қыял дөнип ойына.
Иши жанып көп қойына.
Хешкимге сырын айта алмай,
Қулай кетти жайына.
Алқысса тазың,
Етер исин етти,
Байдың басына жетти,

Ғайрат салып таң атпай,
Таз қойына жетти.
Пәстек молла қуғанышы
Қойнына сыймай, қойдан
Керегин алып, жайына кетти.
Алқысса таз
Қуғанышы қойнына сыймай
Таярлана берди тойына,
Алқысса Буұрабай,
Ишки сырын адамға айта алмай,
Пирдің жолынан қайта алмай,
Қорлық ядынан қалмай,
Әрманы ишине сыймай,
Бир жыл өтті.
Қыйын ис түсип басына,
Бир жыл өтті арадан,
Жасырын салмақ басып,
Иши толды жарадан.
Қарсы келип жарлылық,
Салдардан жүрегі жарылып,
Заманасы тарылып,
Буұрабай қатты аұырған,
Өнешинен ас өтпей,
Алқымынан буұылған.
Тойып тамақ ише алмай,
Басларына күн туғған,
Қабағын қайғы ашырмай,
Палшыға пал салдырған,
Жети журтқа ат жоллап,
Дәри-дәрмақ алдырған,
Өлмеўге илаж бар ма деп,
Қалаға жар салдырған,
Садақа айтып жолына,
Хуўлаған туўлар шаллырған,

Ерси әдет ислер ислеп,
Көргенди қайыл қалдырған,
Дүнья-малын шаштырып,
Тәуиплерге бақтырып,
Жаздың сары күнinde,
Алдына от жақтырған,
Урғашы мал сойдырып,
Өкпе менен қақтырған.
Тилек тилеп алладан,
Қанша малын шашса да,
Хаяллары тақ турған.
Хеш шыпасы болмаған,
Әтирапы көл болып,
Көзден аққан жасына.
Қара шыбын басын қурап,
Ийе болды лашына,
Гүлайымдай жалғыз қызы,
Кетпеди сирә қасынан.
Кетпеди хаққа наласы,
Қан болды көздің қарасы,
Өтер болды дүньядан,
Нәзер салмай алласы,
Келип кеңнен Әзирейлдің,
Тиймеди сирә пайдасы,
Күннен-күнге жүдеп бай,
Өлиўге қарады басы,
Табылмас сирә ялғаны,
Яд етти қәдир алланы,
Тум-тусынан сүйейди,
Еки бирдей алғаны,
Байдың басын көтерип,
Бир куда деп зарлады.
Жан-жағына көз салып,
Тум-тусын бай барлады.

Ойланып бай қараса,
Қудайы жүдә қорлады,
Жан айбат пенен байыңыз,
Бир мақсетти ойлады.
Таяғына сүйенип,
Ырғып жайдан турады,
Жедел берип өзине,
Белин тартып байлады.
Ермек болдым жақын-жатқа,
Дақыл болғайман кәраматқа,
Барып қайтсам кәйтеди,
Шайқы баба Буұраханға.
Таппаспан ба бир шыпа,
Барып қайтсам зияратқа,
Қаратқан ел қарап қалмас,
Дус қылмас па дәраматқа.
Қабыл болса зияратым,
Шықпаспан ба саламатқа.
Ғасылдан кийим кийейин,
Қара нарға минейин,
Пайғамбарға сыйынып,
Буұраханның басына,
Барып басым ийейин.
Қудай деген бар болса,
Кәраматын көрейин.
Аяғына бас урып,
Буұрахан атамнан,
Узақ өмир тилейин.
Кеткен еки жүз ойдың,
Нәтийжесин билейин деп,
Тентиреклеп теңселип,
Байың жайдан турады.
Қара нарын жазлайын,
Беккем ерлеп алады,

Азық, әнжам, хәддиясын,
Нарға теңлеп таңады,
Мәнети артты,
Нардың айылын бек тартты.
Мойнына потасын салып,
Қара нарға минип алып,
Зиярат етип қайтыўға,
Буўрабайдай ағаңыз,
Буўрахан бабаға жол тартты.
Нарға минип алады.
Пайғамбардың кәбирин,
Излеп кетип барады.
Адам ертпей қасына,
Жалғыз кетип барады,
Шын кеўилден жүр излеп,
Жылап кетип барады.
Арзы-аўхалын айтпаға,
Бәле-қадасын сатпаға,
Ғыждуни пайғамбарға,
Зиярат етип қайтпаға,
Барғанша қыйыр шел еди,
Асқар кесе бел еди,
Буўрахандай бабаңыз,
Ешеклиге, атлыға,
Жети күнлик жол еди,
Шын кеўилден пир излеп,
Алдына қарай дөнеди.
Кете берсин бай баба,
Гезек тазға жетеди.
Зияратқа шыққанын,
Пәстек молла биледи,
Шалабайдың қасына,
Жуўырысы менен келеди.
Шалабайдай тазына,

Шынасында пир еди,
«Енағардың тазшасы,
Ийни келди исиңнің,
Хәмелиң болса кел енди.
Ашық болсаң иске асыр,
Айтты растан бул енди,
Жер астында нәрсе жоқ,
Соны ойлап бил енди,
Аяғына шарық бүр,
Дийұананың тонын кий.
Ғула кийип басыңа,
Қәлендер бол белгили,
Егленбей жолға шық енди,
Буұрабай түсти жолына,
Кейнинен изин қуў енди.
Бурын бармақтың ғамын қыл.
Баратуғын жерине,
Басқа жағын айтпайман,
Саған айтар сол енди.
Усы сөзди жайласаң,
Табағың асқа толды енди.
Асығыста қуў тазың,
Шопанның кийип липасын,
Басына кийип ғуласын,
Жолға раўан болады.
Дузын хақлап тазың усының,
Қойын бағып қалады,
Сыр билдирмей адамға,
Шалабайдай шопанлар,
Төтесин жолдың алады.
Буұрабайдың кейнинен,
Жаздырмай қуўып барады.
Жанлы жанға танытпай,
Бабаның изин алады,

Сегбир салып пияда,
Бир ғайратын салады,
Алдындағы бабаны,
Ғайы көзи шалады,
Ғайы жетип барады,
Тутып пирлерди ядына,
Уғынып пирдің атына,
Жети күн тынбай жол жүрип,
Жақын келди бай баба,
Әулийениң қасына,
Шыдамай хеш ким патына,
Шер салып көңил жадына,
Енағардың тазшасы,
Билдирмей келди артына,
Тартып кем-кем өзине,
Пайғамбар деп зар жылап,
Жас қаплаган көзине,
Сырын алып қуў тазың,
Тайын болды жасырынып,
Буўрабайдың изинен.
Ғарып-талып байың жетти,
Мақсет еткен жерине,
Ғазир жетти бийшара,
Шомылып қара терине,
Қара көрим жер қалды,
Пайғамбардың қәбирине.
Ақылынан сасады,
Көкирегін басады,
Ел гезген дийўана болып,
Енағардың тазшасы,
Қәўимге араласады.
Барлап шықты ерине,
Сыйынып кәмбил пирине,
Келместен бурын Буўрабай,

Жасырынып кирди қуў тазың,
Буўрабайдай байыңның,
Түнейтуғын гөрине,
Гилең аққос оранып,
Енағардың тазшасы,
Жата берди төрінде.
Алқысса сонда Буўрабай,
Әўлийениң сыртына.
Нарынан түсип байлады,
Муҳсинге өзін сайлады,
Бир кудаға зар жылап,
Еки қатлап потасын,
Дал мойнына салады,
Қалған қаза намазын,
Қалдырмай оқып алады,
Қол қаўсырып зар жылап,
Қәбирге жақын барады.
Басын ийип бийшара,
Атап барған пайғамбардың,
Басына тайын болады.
Салып зейин ықласын,
Өксип-өксип жылады.
Үш айналып сыртынан,
Жолында құрбан болады,
Басында саққа жүгинип,
Қушақлап гөрди қулады.
Мумиядай ерип,
Қуйқа түги жуўлады.
Аят қоймай оқып,
Ҳаққына дуўа қылады.
Қулақ салып тум-тусқа,
Әсте-әсте барлады.
Еки жүз қойдың саўабын,
Пайғамбарға арнады.

Бир куда деп зар жылап,
Өмир тилеп зарлады.
Алдым бийик, артым жар,
Қең дүнья болды-аў маған тар,
Сыртыңнан саған сыйындым.
Мәдет бер Гыжўан пайғамбар.

Зейнимди берип бағындым,
Әдеп-үрпинди сағындым,
Жолыңа бираз мал айтып,
Пайғамбар саған табындым.
Атыңды туттым қалыстан,
Зорға таптым жолыңды,
Қыйсық пенен шалыстан,
Шарапат бер мен қулыңа,
Арнап келдим алыстан.
Артылды жаман мийнетим,
Зая кетпесин зийнетим,
Алыстан арнап келгенмен,
Пайғамбар дийгөр үмметим.
Табынып сыртынан барладым,
Исминди айтып зарладым,
Арнап адам жиберипсең,
Ғайыбана жолыңа,
Еки жүз қой арнадым.
Көп астым шөлдің қыйырын,
Билдим кәраматтың барын,
Еки жүз қой айдаттым,
Көрген бүгин қайырын.
Көзимнен ағып қызыл қан,
Алқымымнан буўылып,
Қыстаў тапты-аў шыбын жан,
Еки жүз қой алған ийшаны,
Көрсет балаңа бир нышан.

Буўынып жүриппен талып,
Ислерим өзиңе қанық,
Балаң жәрдем сорап келди,
Пайғамбар бериң шыпалық.
Айттым қәлийме шаадат,
Ойлан ата бизди яд ет,
Ўәкил балаң излеп келди.
Нәзер әйлең бериң мәдет.
Дағланып шықты кәмирим,
Әрманда баратыр өмирим,
Еки жүз қой алған ата,
Мүридіңнің дәртін көриң.
Арнап келгенмен басыңа,
Көнейин қысы-жазына.
Ғақыма мениң дуўа қыл,
Берекет бергей жасыма.
Әрмансыз бир таңым атпай,
Жыл бойы парахат жатпай,
Аўыр кеселге шатылдым,
Ғешбир жәрдем шыпа таппай.
Адам жибердің малыма,
Қарасқан едим халыңа,
Қарасаман деген ўәдең барды,
Еки жүз қой бергенде жолыңа.
Шынлап сора ҳал-жайымнан,
Даўа табылғай қолайдан,
Ата өзиң әззи келсең
Сорай көриң қудайыңнан.
Алынып тур жүдә айым.
Мал десеңиз менде тайын,
Өз аўзыңнан хабар етиң,
Қураса кетпей қудайым.
Кел десеңиз мен ерейин,
Мудам жолыңда жүрейин,

Дүньяға келер күн болса,
Не десең тауып берейин.
Кетпесин иште әрманым,
Келтир бойыма дәрманым,
Сум әжелден сен қутқарсаң,
Бағыш етемен барым.
Сол ишимде пикирим барым,
Мурат-мақсетим болғаным,
Қабыл алың пайғамбарым.
Сырымды айтып болғаным.
Алқысса бай соны айтып,
Өксип-өксип жылады,
Көзде жасын булады.
Пайғамбардың қәбирин,
Қушақлай берип қулады.
Хабар берермекен деп,
Қулағын салып тынлады,
Сол ұақытта қуў тазың.
Гәр ишинде отырып,
Қуўқыллық сөзин торлады,
Пири болып бул байдың,
Сөзине жуўап қайтарып,
Қәуендер болып ашынып,
Гүңиренди зарлады:

«Орынланды ойға алған нийетің,
Жахыл болып жайлағансаң ел шетин,
Хаўлықпаңыз сөзлериме қулақ сал,
Аман болсаң шынасында хұрметим.
Әўел баста айтқаныма жүрмедің,
Өз пикириңнен қәдиримди билмедің,
Аўырғалы бағыш етип жолымда,
Зарлай-зарлай бир уйқымды бермедің.
Еки жүз қой қудайы айттың малыңнан,

Қутылғансаң шайтан деген залымнан,
Мен болмасам қашшан өлетуғын ең.
Мойным созып хабардарман халыңнан
Қой бергеннен абыройың жабылды,
Дәртлериме хәр бир даўа табылды,
Мен болмасам әлле қашан өлерсең.
Не себепли зияратың қабылды.
Зыянлы дәртиңнің алдын орадым.
Сениң тилегиңди тилеп зарладым,
Үш ай болды мен қудайға қатнап,
Балам саған узақ өмир сорадым.
Бейиштиң бағынан гүллер тересең,
Закатсыз малыңа жуўап бересең,
Ашыўлансам мениң айтқан сөзиме,
Хеш гүман жоқ ертең бир күн өлесең?
Минген атың таўлы жерге жайылар,
Пайғамбарың жолыңызда тақ турар,
Қабыл алсаң пайғамбардың тилегин,
Кеселине бизден даўа табылар...

Айтқан нәсиятыма мениң көнесең,
Қарсыласып бул ис қандай демейсең.
Ашыўланып айтқан сөзимди алмасаң,
Қайырқом жоқ, еки күннен өлесең.

Ер жигитке не болар намыс-ар,
Пири менен қарсыласқан гүнәкар,
Сыртыңнан пириңиз ылайық көрип,
Мойныңа бир қарыс артты пайғамбар.

Бейиштен тайынлап, үлестен пайың,
Дүньяның түринен түлиги сайын,
Ойласып сыртыңнан илажын таўып,
Мойныңа бир парыз артты қудайың.

Көрерсең жан балам таңның атқанын,
Жақсы болмас айың-күнің батқаны,
Жаным аман қалсын десең дүньяда,
Мақул дийсең құдайыңның айтқанын.

Алқысса оны еситип, Буўрабай ақылсыз,
Биле алмады сөз салмағын,
Тикени менен қармағын,
Келте ақылы илмей.
Өңгимениң салмағын,
Үлги салып билмеди,
Жүдә бағын байлағанын,
Қысқа ақыл билмеди,
Құллық айтып сөйледи.
Алдымды кесе орадың,
Перзентинди қорқытып,
Жамғырдай бәле бораттың,
Ғапыл жатқан ұағымда,
Мойнымды мениң бураттың.
Есабы жоқ малымнан,
Үсир-зақат сораттың.
Таршылық исти еттим бе,
Топарлап айдатып,
Мақсетиңе жеттиң бе,
Айтқаныңды тыңламай,
Өз басыма кеттим бе.
Төсекте ғапыл жатқанда,
Минип қалдың үстиме,
Кеўилиме дық еттим бе,
Буўып алқымымды ездің,
Болажақ исти мен сездим,
Неге қыстың дедим бе,
Кеўилиме пирди алып,

Хәмириңе белли қанып,
Есапсыз жатқан малымнан,
Сүриўлеп закат шығардым,
Мен нәмәртлик еттим бе,
Шашпасаң қызыл қанымды,
Қылдырсаң аман жанымды,
Тәрк етпеймен хәмириңди,
Тилегиң тилей бер,
Қайтармайман белли тирегим.
Сорайбер қандай керегиң,
Қолымнан келе билгенше,
Қабыллайман тилегиңди,
Болды сыры жүдә пайық,
Сөзлерине ылайық,
Гәр ишинде отырып,
Яратқан деп ялбарып,
Байды алдап,
Қызыл тилиң жалдап,
Пайғамбар болып,
Аўыр салмақлы сөз қурып,
Қапа кеўлиң хошлады,
Қорқынышты таслады,
Енағардың тазшасы,
Атын сатып қудайдың,
Мынадай сөзин баслады:
Айтқанына уйқаслайын,
Қапа кеўлиңди хошлайын,
Қулақ салың мүридим,
Мағаналы сөз баслайын,
Бенделикке тайлаған,
Мал орнына айдаған,
Бир мөхминди атаңыз,
Өлгенше бағын байлаған,
Шалабайдың атасын,

Қой бақтырып атаңыз,
Ийттен бетер қорлаған,
Қойын бағып атаңның,
Өмиринше қор болған,
Ерки жетпей басына,
Ишлерине дәрт толған,
Айдаса жүрген айдауда,
Байласа тұрған байлауда,
Шалабайдың әкесин,
Өткерген екен жылаудан,
Қыстың күни қой бағып,
Өмири өткен қыйында,
Ағарған көздің қарасы,
Ишине толып жарасы,
Өлтирген екен атаңыз,
Тыңламай хеш бир шарасын,
Байлаған белге потасын,
Нәзер салмай көзде жасын,
Әрманда атаң өлтирген,
Шалабайдың атасын,
Жәбири хеш бир сораусыз,
Шалабай таздың атасын,
Азаплаған гүнасыз,
Сол пақырдың дәртинен,
Атаңыз өлген иймансыз,
Ашыұланып атаңыз,
Табанынан тилдирген,
Отқа қалап арқасын,
Үш ағашты илдирген,
Көп малына исенип,
Қарыұлылығын билдирген,
Шалабайдың атасын,
Бийгүна атаң өлтирген,
Бермей тәңирин зауалын,

Хешким сорамай саўалын,
Атаңыздың мойнында,
Кеткен екен обалы,
Гүнасы жүдә ири екен,
Гүнаның жолы тири екен,
Сениң атаң шырағым,
Сол пақырдың гүнасын.
Мойнына жүклеп жүр екен,
Дәртке иши шоқ екен,
Иши толған шоқ екен,
Атаңызға пақырдың,
Хеш гүнасы жоқ екен,
Халынан хабардар екен,
Иши толы ар екен,
Көзиниң жасы тамыпты,
Даққа қудай бар екен,
Периштелер жыйылып,
Барған екен қасына,
Туұры нәзер салыпты,
Көзден аққан жасына,
Аўыр кепти жәбири,
Теңликтің өлшеў тасына.
Реҳим етип пайғамбар,
Шалабайдың атасын,
Алдырған екен қасына,
Қундыз телпек кийгизген,
Жумыры кийген басына,
Еки хұрди әкеліп,
Жупты қылды қасына,
Шәрбет пенен пал қуйып.
Ишетуғын асына,
Гәўхар менен гүл қойыпты,
Таздың еки жағына,
Еки хұрди қосыпты,

Соннан бери қасына.
Өз қолынан пайғамбар,
Киргизди бейиш бағына,
Шалабайдың атасын,
Жеткерген сондай жақсатқа,
Атаң сениң Буұрабай,
Болған халайыққа батқа,
Шалабай таздың атасын,
Жеткерген қудай мақсетке,
Атаң сениң басынып,
Жеткерген екен жерине.
Ийманның шықты өрине,
Шалабайдың әкесин,
Пайғамбары жарылқап,
Шығарған бейиштиң төрине,
Қолдан келсе жата ма,
Қатты кетип қатаға,
Әкең дозаққа кетти,
Шалабайдың әкеси,
Нәлет айтып атаңа,
Әкеңди шайтан көтерип,
Алып кетти узаққа,
Қырғауылдай қылтыйып,
Мойнын салды дузаққа,
Қайтып шығып жүрмесин деп,
Таслады саққар дозаққа,
Өткен екен тоғыз жыл,
Әкең жатыр азапта,
Периштелеп жыйылып.
Қараған көздің жасына,
Еки хұрди әкеліп,
Жупты қылып қасына,
Сол шығар әзел жазықта,
Шығалмас хеш бир жарыққа.

Сол қуданың кәуили,
Буұрабай оған тарықпа,
Ағамды қайдан айдаған,
Пайғамбар тилин алмаған,
Жалынса да зар жылар,
Динге қулақ салмаған,
Өз пейлинен әкеңнің,
Қара жағылған жүзине,
Қатты кетип асқынлап,
Қан толған еки көзине,
Жоқ болады әкеңіз,
Өз обалы өзине.
Баянлайман балам соны,
Анықлап бер кеулинді,
Аңла-аңла умытпа.
Барлығының мазмуны,
Алқысса балам қулақ сал,
Болмаңыз пирге гүнакар,
Буйырған қудайымның,
Бир мазмунлы сөзлерим бар,
Ашыұланбай жан балам,
Қуллық айтып мойныңа ал,
Шалқылап қайнап йошқанбыз,
Периште менен қосылып,
Қанат байлап ушқанбыз,
Оның ушын қыйналма,
Гүлайымдай қызыңды,
Шалабайжанға қосқанбыз,
Жолыңда интизар удайы,
Нешше жыл тутылды айы,
Гүлайымдай қызыңды,
Шалабай менен екеуін,
Жупты әйледи қудайы.
Көлиңнен ушқан ғазыңды,

Айтқаныңа көнбесең,
Қыс етеди жазыңды,
Шүкир әйле құдайға,
Көп етеди азыңды,
Керек болса шыбын жан,
Шалабайжанға бересең,
Гүлайым атлы қызыңды.
Кеше-күндиз Шалабай таз,
Бир куда деп яд еткен,
Ғәрип пенен қәсердиң,
Бәрха кеўлин шад еткен,
Гүлайымдай қызыңды,
Шалабайға жупты етип,
Тастыйықлады халық еткен.
Ат куйрығын өресең,
Талайыңнан көресең,
Назырқанбай шопан деп,
Гүлайым атлы қызыңды,
Шалабай тазға бересең,
Шақырып алып қасыңа,
Гүлайымның отауын,
Тойлар берип тигесең,
Кийиндирип қасылдан,
Шалабайдай шопанның,
Не керегин бересең,
Шалабай таз не десе,
Кейинине ересең,
Алғәрез сөзди салмаға,
Шопан демей, таз демей,
Сансыз жатқан малыңның,
Шалабайдай шопанға,
Ықтыярын бересең,
Кеўил берсең усыған,
Гүлайымның ашылған,

Бағынан гүл тересең,
Тазша деп қырын қарасаң,
Тыңламасаң айтқанды,
Гүман жоқ ертең өлесен,
Тыңламасаң бул сөзди,
Айтқан сөзинди алмайды,
Сөзиңе қулақ салмайды,
Тыңламасаң сөзлерин,
Тилегин қабыл алмайды,
Қәхәри шоқтай қарыйды,
Исиң насырға шаўып,
Өзиңнин жети пуштыңа,
Түрли опат дарыйды,
Сол ўақта өкинип билерсең,
Тазға берсең қызынды,
Хәр шапаат көрерсең.
Жетер жеринди жайлап,
Әрмансыз ойнап күлесен,
Көп жыл жасап дүньяда
Әрмансыз дәўран сүресен.
Усы айтқаным тыңласаң,
Қуданың досты Мухаммед.
Кейнине ересен,
Бейиштиң ашық қапысы,
Иркилмей барып киресен,
Шалабайдай тазыңның,
Жарылқаған қудайы,
Қанша төгип шашса да,
Таўсылмас бахты удайы,
Хызметинде жүреди,
Хызметинде удайы.
Бейиштиң арғы төринде,
Салыўлы тур сарайы.
Шалабайдың бир қудай.

Мақсетине жетеди.
Қаншелли гүна етсе де,
Сораўшы әпиў етеди.
Қыямет күн болғанда,
Қыл көпирдиң аўзында,
Сораўшы аңсат етеди.
Қыл көпирден аман-саў.
Тазың шалқып өтеди,
Тазға тийсе Гүлайым.
Мурадына жетеди,
Периште келип алдына,
Хызметлерин етеди.
О дүньяға барғанда,
Көрмегенин көреді,
Қызыңыздың басынан,
Барлық қырсық кетеді,
Халық әйлеген қудайы,
Барлық гүнасын өтеди,
Ырза болып қудайға,
Қызыңның кеўли питеди,
Бул сөзлерден қорықпасаң,
Изиңе түсип қудайым,
Жер менен жексен етеди.
Түрлі апат дарытып,
Басларыңа жетеді.
Қуда деген енбегің,
Бәри күйіп кетеді,
Соның менен мүридим.
Мақсетли сөзим питеди.
Басқа салсаң ойыңды,
Ийшаллахы тағала,
Жаза алмассаң бойыңды.
Қызыңды оған бермесең,
Жүдә халың қыйыңды,

Отырмас сөзиң орынға,
Себеп табылар сорыңа,
Қызыңды оған бермесен,
Айналар исиң қырынға,
Малың түседі таланға,
Улғаяр хәр түр жаран да,
Телеке болып Ашиян.
Лашын қалар далада,
Ақыл-хуышын болар хайран,
Ете алмассаң бір күн сайран
Кемең түсип терең сайға,
Малы-мүлкің болар ұайран,
Қызыңды оған бермесен,
Питиұажаға кирмесен,
Айтқаныңа ермесен,
Пайың сениң о дүньядан.
Есиң болса, кейнине ер,
Қалдырмай шығар әрман шер,
Ақылың болса Буұрабай.
Шалабайға қызыңды бер.
Буұрабайжан, болма талан,
Қуда менен қарсылассаң,
Қашық боп араны ашсаң,
Тыңламайман сөзиңди,
Ондырмайман исиңди,
Ояман еки көзиңди,
Буұрабайым аңлан, аңлан.
Еки көзиңди оямыз,
Қарқыратып соямыз,
Сабан тығып териңе,
Дозаққа әкеп қоямыз.
Түрлі азап дарытып.
Аўлағыңды жоямыз.
Төрт периге айдатып,

Дозаққа әкеп саламыз,
Қара кийип үстиме,
Қылыш алып қолыма.
Алдыңда қатар турамыз,
Аяўсыздан басыңа.
Отлы гүрси урамыз.
Үйінде бир жан қоймастан,
Бир түнде әкеп қырамыз,
Қырып бәрін болған соң,
Өзиң жатқан дозаққа,
Шуўлатып әкеп саламыз,
Қарайтпағыл көзимди,
Көп ўақ турып басымда,
Сарғайтпағыл жүзимди.
Гә кулақ сал, гә салма,
Айтып болдым сөзимди деп,
Қайтып үни шықпады,
Алқысса байың еситип,
Зәрре жаны қалмады.
Шыбын жаны шырқ етип.
Нығып кете жазлады.
Гә қуўанды, гә суўалды.
Гайы қорқып, гайы талды,
Ойлап көрсе салмағы,
Өзегине от салды.
Илаж бар ма, бийшара,
Қорыққанынан қабыл алды.
Пайғамбардың тилин алды,
Хақыйқат сөзине инанды,
Ишлеринен күйип-жанды,
Пайғамбарды қуда деп,
Шын кеўлинен инанды.
Өзли-өзинен ойланып,
Түрли жақтан торланды,

Аттың жалын өремен,
Беремен ата, беремен, деп
Қайта-қайта бақырды,
Атасы дауыс бермеді,
Қуллық ата, қуллық деп,
Басын жерге ийеди.
Ақылына жууыртса,
Жүдә кеули жерленди.
Қайтыуына қолайлап,
Кейинине тез жүрди.
Салдар түсип басына,
Буршақ-буршақ терледі,
Қорыққанынан бийшара,
Шын кеуилден берилди,
Жан-жағына қарады,
Хеш бир нәрсе көрмеді,
Түсип шууғылдың қолына,
Жүклек гүнаны мойнына,
Көз жасы толды қойнына,
Хеш сумлық алмай ойына,
Сыйынып қәдир қудайға,
Өзи менен өз қалына,
Хеш нәрседен хабарсыз,
Минип Қара нарына.
Хәр бәлеге жолығып,
Қанып қайғының зарына,
Қайтты байың атланып,
Түсип келген жолына.
Қууанып кетип баратыр,
Қарамастан артына.

Алтыншы бөлім

Алқысса таздан сөз еситиң,
Туұды басына кең жайлық,
Өне деген кетти байлық,
Ойлап қараң яраңлар,
Дауа сүрди қудайлық,
Жерлерден алтын өндирди,
Залымның отын сөндирди,
Ладан байды азғырып,
Хәмирине көндирди.
Не боларын билмейди.
Қыйын жерлерге көндирди,
Қуұанышы сыймай қойнына,
Тазың солай дәуран сүрди,
Ауыр салмақты салдырды,
Ялған сөзине инандырды.
Қудай мен деп саза берип,
Ладан байды инандырды.
Қайғы ғамын таслады,
Қапа кеулин хошлады,
Гүлайымды алыуға,
Жаңа жолды баслады.
Жумысы анық питкен соң,
Етер исти еткен соң,
Зыяратшы бай кеткен соң,
Шомылды қара терине,
Жеткерди байды жерине,
Сыр билдирмей хеш кимге,
Енағардың тазшасы,
Шықты кирген гөринен,
Аулағын алады,
Өзин жолға салады,
Бүлбилдей тили сайрайды,
Кеуили өсип жайнады,

Кеўилин хошлап Шалабай,
Мынадай сөзлер айтады:

Қалмағайман мен табаға,
Жеткен шығарсаң тобаға,
Алыс жолдан арнап келип,
Ушырастың пайғамбарға.

Пирдің әңгимесин уқтың,
Шарапатқа сен жолықтың,
Мақсет пенен ізлеп келип,
Хақыйқат пирге жолықтың,

Узақ жолға ат шаўыпсаң,
Пирге қара сен аўыпсаң.
Әўлийеде көп зарланып,
Қайырқомды сен таўыпсаң.

Өмиримше баққаным қой,
Жол тапты бизиң ақыл-ой,
Пайғамбардан жуўап алдың,
Сол сыйың менен барағой.

Айтқан сөзлериме қандым,
Пир қыдырып ғайрат салдың,
Өз обалың өзиңе, бай,
Сөзлеримди қабыл алдың.

Душпан иши дәртке толсын,
Бақ айланып бизге қонсын,
Ықтыярды бердің бизге,
Қызың бизге қутлы болсын.

Жақын болды есик-төриң,

Талқанларман саға-өриң,
Айтқан сөзди уққан болсаң,
Гүлайымды бермейгөриң,

Қабыл болғай маңлай терим.
Қалмағай орманым, шерим,
Усы жолың қутлы болсын,
Жаңа таптың нағыз пириң.

Алған шығарман айынды,
Сазладың қурал сайынды,
Зыяратың қабыл болсын,
Таптың сен шын қудайынды.

Қабыллайын шын сөзинди,
Ериттим саз бенен музынды.
Сыйына бер нақ пириңе,
Алғанда көр Шалабай.
Гүлайым арыў қызынды.

Алқысса, сумлығын,
Тастан өткізди,
Енағардың тазшасы,
Жерине байдың жеткізди,

Халықтан өзін жасырды,
Қуўқыллықты асырды,
Кеўилин өсип тасырды,
Байдың изинен аңлып,
Ғайы озып, ғайы қалып,
Ишки сырын байға айтты.
Қудай мен деп атқарып,
Аман қойына жетти.
Жети күнде айналып,

Мақсетине жетисти,
Байдың ықтыярын алып,
Алқысса сөзди Буўрабайдан баслайық,

Буўрабайдай байыңыз,
Әўлийеге жол тартқан.
Хәр бәлеге жолықты,
Гәп аңламай терис қайтқан,
Қудайым деп алданып,
Шопанына арыз айтқан.
Пайғамбар деп зар жылап,
Әрман, шерин молайтқан,
Аңламастан енағар,
Тазға кеўилин қаратқан,
Кеўилине бийшараның,
Сол болды өзін жаратқан,
Аўылына барады,
Қорқыныш ақылын алады,
Ядына хәр ис салады,
Өз кеўилине бийшара,
Саўалғандай болады.
Дәртке толған кеўили,
Әтирапты шолады,
Бүлбил тили сайрады,
Хаяллары түсирип,
Нарын тутып байлады,
Үлкен үйге киргизип,
Дизеден төсек салады.
Еки хаялы көтерип,
Төсегине жайлады,
Бир қанша ўақ отырып,
Ғарры демин алады.
Харып келген бийшара,
Көк шайын ишип қанады,

Абы әуладын жыйнап,
Гүлайымдай жалғзын,
Алдына шақырып алады,
Қызына сөзин айта алмай,
Айтпаслығына болмай,
Өксип-өксип жылады.
Гүлайымдай перзенти,
Қулақ салып тыңлады,
Әулийеге барғанын,
Пайғамбардың айтқанын,
Не дегенин мойнына алып,
Қайыл болып қайтқанын,
Гүлайымға баянлап,
Буұрабай бір сөз айтқанды:

Сарқырап аққан булағым,
Сөзден сарсылды қулағым,
Атаңның айтар сөзи бар,
Қулағың салғыл қарағым.
Геўдем аўыр қара тас,
Жәрдем берің маған қарас,
Бір жыл өтті арадан,
Атаңа жолықты бір наўқас,
Шыпа болмады тобамнан,
Қорықпады ата-бабамнан,
Бір жыл өтті бір наўқас,
Жаздырмады тутып-жағамнан.
Қызбайды берген малыңа,
Қаратпайды өз халыма,
Аўыр наўқасқа жолығып,
Салдары батты жаныма,
Нәзер салдым талай жерге,
Сыйындым атақлы ерге,
Қорыққанымнан жазымнан,

Суўпы болдым улық пирге.
Қамалдым қысылып тарға,
Ойласып ем ақылы барға,
Түсима енип қоймаған соң,
Қол берип ем пайғамбарға,
Ашылған гүлдей солғанман,
Жолыңда пидә болғанман,
Шыпа тилеп бир қудайдан,
Әўлийеге мен барғанман.
Мен сыйындым хабар салып.
Саза берди анық-анық,
Барғаннан соң мен сыйынып
Берди қудайым шыпалық.
Жас қаплап еки көзиме,
Нәзерин салды өзиме,
Кеселимнен шыпа таптым,
Қуўатлап айтқан сөзине.
Қайтарғанман мен шаҳадат,
Тыңласаңыз сөзден бағыт,
Арнап жылап барғаннан соң,
Кеселимнен етти сақыт.
Қарасам истиң соңына,
Қуўанышы сыймады қойным
Тилегимди қабыл етип,
Үш парыз салды мойныма,
Өкпемди мениң қысыпты,
Жолымда қайнап йошыпты,
Озал бастан бир қудайым,
Жалғыз қызым Гүлайым,
Шалабайдай шопаныма,
Жуптылыққа қосыпты,
Сорамай мениң хал-жайым,
Жыйналып пирлер толайым,
Руўхыңды Шалабайға,

Жупты қылған бир қудайым
Қашсаңыз излеп табады,
Мың жыл дозаққа жағады,
Айтқанына сен жүрмесең,
Исиң насырға шабады.
Ойла туұры жол бурынғы,
Сөзин келтириң орынға,
Қарсы болсаң сен қудайға,
Кетеди исиң қырынға,
Барасаң түбинде ерге,
Қарсы қылма улық пирге
Айтқан сөзин қабыл алдым,
Айналайын Гүлайым,
Атаңды қылма серменде.
Жетиң алланың дедигине,
Түбинде барасыз бир йерге,
Шалабайды қабыл алсаң,
Барасаң бейиштиң төрине.
Оған кеуил бермесең,
Сен жеркенип тазша десең,
Қарсы болып пайғамбарға,
Ертең-бир күн сен өлесең.
Перзентим тилегимди алшы,
Атаңның уятын аршы,
Бул дүньяда жасамайсаң,
Болсаң қудайға қарсы.
Тыңласаң асығың алшы,
Қулың болар шопан — жалшы,
Тазшаны сен қабыл алсаң,
Боласаң халыққа басшы.
Аўыр көрме айтқанымды,
Атаңа кеуилиң ашшы,
Арзымды қабыл алмасаң,
Алып кетеди узаққа,

Түсесең қақпан дузаққа,
Периштелер айдап барып,
Салады саққар дозаққа,
Қорлық-азапқа қанасаң,
Халымыз қыйын ойласаң,
Қудайдың хәмирин бузсаң,
Дозақта мың жыл жанасаң,
Дүньяның жүзин шолайын,
Таппадым қызым қолайын,
Қосыл балам Шалабайға,
Шырағым ырза болайын,
Таймасын бағым қолымнан,
Адастырма қызым жолымнан
Ақ отау сайлап тиктирип,
Енши берейін көп малымнан
Сенсең кеуилимнің тоғы,
Тиймегейсең әжел оғы,
Айып көрме перзентім,
Ерли-зайып бұрыннан,
Бабамыздан қалған жолы.
Керегин етейін тайын,
Түрлі бәлеңнен қорғайын.
Атаң келип басын ийди,
Не қыласаң Гүлайым?
Алқысса соны баянлап,
Әжелге өзін таярлап.
Қызының кеуилин аұлап,
Буұрабай бір заман ұай-ұай салды.
Гүлайым бұны еситип,
Зар-зар жылап,
Көзинің жасын булап,
Атасының сөзинен,
Жүрегі суұлап,
Мийи айналып,

Түклері дуўлап,
Не қылса да атасының,
Кеўилин аўлап,
Жылай берди Гүлайым,
Атасына сөзин толғап,
Дәўлетің тасқан бай едиң,
Төрт түлигиң сай едиң,
Мениң ушын қуўанып,
Кеўилиң тасқан жай едиң,
Мен дүньяға келгенде,
Қонақ сыйлап қой бердиң,
Ат шаўып мәнзил қыяға,
Улдан бетер әдиўлеп,
Көрдиң он улдан зияда,
Халыққа дабыл тараттың,
Жыйнап аўзыңа қараттың,
Толы журтқа той берип,
Жолыма мениң арнаттың,
Бунда әрманым қалған жоқ
Уллы тойды басладың,
Толтырып табақ шашладың,
Халайықты жыйдырып,
Бәриниң кеўлин хошладың,
Бәленттен дар қурдырып,
Алтын қабақ аттырдың,
Жорға байлап жолына,
Алысқа ат шаптырдың.
Қолға алып қолма-қол,
Әширепидей бақтырдың,
Буннан әрманым қалмады.
Улыққа сарпай жаптырдың,
Жарасықлы болсын деп,
Басыма гәўхәр тақтырдың,
Бети айдай болсын деп,

Дүрден шырақ жақтырдың,
Халықтан зыят болсын деп,
Атымды қойдың Гүлайым,
Буннан әрманым қалмады.
Жас қызларды жыйдырып,
Отырғыздың қасыма,
Алтыннан ай соқтырып,
Илдиргиздің тусыма,
Теним жерге тийгизбей,
Жеткердің жети жасыма,
Буннан әрманым қалмады.
Әйне онбир жасымда,
Жаўған қардай борадым,
Кеўилимди жиберип,
Аламды шалқып орадым,
Он алтыға шыққанда,
Саркоптан қала салыўды,
Алдыңа келип сорадым.
Ықтыяр бердің өзиме,
Ел ишинен қыдырып,
Қырық қыздың басын қурадым,
Мақсетиме жеткердің,
Буннан әрманым қалмады.
Шәмен гүлим жайнаттың,
Душпанның ишин қайнаттым,
Қырық қыз жыйнап қасыма,
Бағ ишинде ойнаттың,
Буннан әрманым қалмады.
Ойлап соңына турағым,
Жыйнап бердің өз ураным,
Қызым батыр болсын деп,
Әнжам еттің ат-жарағым.
Буннан әрманым қалмады.
Он сәккизге шыққанда,

Жүйрик атқа миндирдің,
Жүрегі өскин болсын деп,
Қашқан жауды қуудырдың,
Мойнын созған байлардың,
Жанған отын сөндирдің,
Буннан әрманым қалмады.
Он тоғызға шыққанда,
Дүнья-малға қызбадың,
Жая менен пал қойдың,
Ишетуғын асыма,
Неше байлар ат салды.
Жолатпадың қасыма,
Дүнья-малға қызығып,
Салмадың сауда басыма,
Буннан әрманым қалмады.
Әрману, шерге торландым,
Қатты кеттим бе, қәйтейин
Сағағымнан байландым,
Ырза емеспен қудайыңа,
Ийттен бетер қорландым.
Сөз бенен ишим қарнадың,
Мәнисин сөздің барладым,
Болар ислер болыпты,
Ығбалымды аңладым,
Озалдан ғамын жеппедің,
Ақыл сорап хеш ұақта.
Алдыма сирә кеппедің,
Қорқып келдің алдыма,
Шопан түйе патшаға,
Берейин мени деппедің?
Қызыл жүзим солыпты,
Өмирликте ядта жоқ,
Болмас ислер болыпты,
Бизге дослар зар жылап,

Душпан болған күлипти,
Алды-артын байқасам,
Пайманамыз толыпты,
Бир иймансыз зар жылап,
Халық еткенге сайыпты,
Бийликти алып душпаным,
Халайыққа жайыпты,
Аса кеткен бай едим,
Басымнан бағым тайыпты,
Душпаныңа билдирме,
Басып кеткен изинди,
Ата хәмири, куда хәмири,
Төмен қылдың жүзинди,
Ығбалыма қайылман,
Өзи өлим болса да,
Қабыл алдым сөзинди,
Еркимди бердим қолыңа,
Ушыраттың жан ата,
Қайғылы шердің молына,
Жүзиң төмен болмасын,
Өмиримди сарп еттим,
Бағыш еттим жолыңа,
Кеуілимди пәске бурдым,
Гүл едим, ашылмай солдым,
Перзентіңмен қайылман,
Дәртіңе сениң тақ турдым,
Гәптиң кейни улғайып,
Кетти халыққа ен жайып,
Атасына үәде берип,
Кетти бағына Гүлайым.
Алқысса, жоламай алтын тағына,
Жалын шарпып ығбалына,
Не екенін биле алмай,
Гүлайым сыймады бағына,

Еситип қызының сөзин,
Буұрабайдай ладаның,
Қуұанышы сыймады қойнына,
Қудайдан келген парызды,
Қойды қызының мойнына.
Қарсы болмай Гүлайым,
Шықты байдың оңына,
Шалабандай шопанның,
Жүреді қарап соңына,
Адам арнап алдырды,
Ядына оның салдырды,
Өз алдына ат жоллап,
Буұрабайдай байыңыз,
Шопанын хабарландырды.
Болмай хеш бир жәнжел-ғаўға,
Қой бағып Қарсақлы таўда,
Хабаршы барды ат салып,
Тазшаға хабар айтып,
Мынаны айтады екен:

Кеўлиңе алма қыйлы қал,
Минген атым Қаражал,
Атаңның атқан оғыман,
Шопан жора, қулақ сал.
Намәлимдур тоғың, ашың,
Дәўран еткен қара басың,
Шопан жора тез ғамланың,
Қабыл болды көзде жасың.
Қой бақтың шөлде удайы,
Жарқырап туўды күн, айың,
Изиме ер тезден тур,
Жарылқады қудайың,
Тасла қыймай қабағың,
Жайна шобыт пенен жабағың,

Бахытлы айыңыз туўды,
Көзиңди аш, гүлленди бағың.
Нешше жыл жәбир тартқаның,
Умыттыр суўыққа қатқаның,
Тур ҳа заңғар, тез ғамлан,
Халайық кейниңе ерди,
Бағман бағыңнан гүл терди,
Тур ҳа, тур ҳа енағар,
Мақсетинди қуда берди,
Бедеўдиң жалын тарады,
Мақсетиң дәртке жарады,
Тур ҳа, тур ҳа, Шалабай,
Қудайың туўра қарады.
Тартылды арнаўлы пайың,
Турыпты жолыңда тайын,
Ашық болды сыртыңнан,
Байдың қызы Гүлайым.
Аттың жалын ересең,
Ақ мойныңа қол салып,
Ашықлық дәўран сүресең,
Тур ҳа, тур ҳа енеғар,
Кейниме ересең,
Тезден барып атаңа,
Ўәкилинди бересең.
Арнап келдим мен Мәтен бий,
Қызға күйеў боласаң,
Ҳасылдан таўып кийим кий,
Ашық болды Гүлайым,
Буўрабайдай атаңа,
Тезден барып басыңды ий.
Алқысса тазың еситип,
Көкиреги таспады,
Ҳеш бир қуўаныш баспады,
Кеўил бурып сөзине,

Хеш бир кеўил қоспады.
Анықлап қулақ салмады,
Қаршығадай қылғынып,
Сулыў қыздың хабарына,
Сирә тилек болмады.
Көкиректе қайғы жоқ,
Табан тиреп, кеўили жоқ,
Ушып, ушып қуўанбайды,
Сөз айтады кек пенен дық мынадай:
Он бес жыл құлман бул байға
Өмирлик шопанман қойға,
Нағып қызын береді екен,
Гүналы болғанды қудайға.
Қылған иси ядтан қалмас,
Адам есебине алмас,
Маған неғып қыз береді,
Анықламай барып болмас.
Өткінши болсаң өте бер,
Мен байыңа шып гүнакар,
Дәртиме тиймей кете бер,
Шәртин көрмей барып болмас.
Жанымды көзим қыймайды,
Басымнан өткен ислерим.
Ишиме сирә сыймайды,
Хәр бир қылған ислери,
Жүрегимди тырнайды,
Шәртин көрмей бармайман,
Маған берген азабы,
Хеш бир нырққа сыймайды,
Ашыған ишип тур тулыбына
Құртлары тамшылап қойнына
Хабарын қыздың еситип,
Қозғалмады орнынан.
Қылмысым көп мениң байға

Блайықпан ба ондайға,
Нағып ашық болып жүр,
Елди тоздырған бийхая.
Алқысса Мәтен бий,
Қатты ашығы келип,
Изине қайтты.
Сол мәхәл келип,
Таздың кеўлиндеги,
Әндийшени билип,
Буұрабайға не жууап айтты:

Ишиме толтырды мениң, намыс-ар,
Алдына барып ем болдым гүнакар,
Сөзиңди арнап барып едим тазыңа,
Шопаныңның аұыр, аұыр сөзи бар.

Атқа тақтым тилла маржан сәдепти,
Аңлап турман бир жағынан күш пәтли,
Сөзиң арнап барып едим тазыңа,
Алдыма жууырып көпектей қапты.

Сен жүрипсең кеше-күндиз алла деп,
Келсе бойма өзи саламын берип,
Хабар айтып барып едим қасына,
Көпектей талады атаңа нәлет.

Мийиме халық еткен бәле салмаса,
Тапқан шығар қолайлы бап тамаша,
Сасқынлап, ағажан, қорқпасаң бойма,
Бәлеси бар зейним шириген болмаса.

Хабар салып сорасайық қыр ойға,
Жууыртайық күшти салып ақыл мен ойға.
Нәсиятым қудайдан болған ис емес,

Сол пикириңнен аға қорықпасаң бойма.

Жыраў жырлар тамашалы термесин,
Қорқып ушқынбасын ақыл мен есиң,
Ойласам қудайдан болған ис емес,
Залым тазша хийле қылып жүрмесин.

Алқысса алжыған бай еситип,
Ядына алғаның сол ма,
Ойыңа хеш нәрсе алма,
Пайдаң болса басыңа жақ,
Егленбей кет,
Жолдан қалма.
Ақылгөй деп буйырғанда,
Тапқан базарлығың сол ма.
Мениң исим, қудайға пайық,
Пирдің жолы құпия жабық,
Әзизил жолына салып,
Қылмақшымысаң мынапық,
Жақын келди өлер шағым,
Мәлим мениң қара-ағым,
Кетир кеўилиңнен дағың,
Қудайымның сазасын,
Еситкен анық қулағым,
Шетинен қудай көринбейди,
Жүдә күшли кәраматым,
Пайдаң сениң өзиңдики,
Аўлақтан жүр шырағым,
Дейгөр бир қудайым бенде,
Жайылып кетпесин елге,
Ға шырағым аўлақ жүр,
Боларсаң қудайға шерменде,
Бәршеңизден үлкен жолы,
Кәраматы елге толы,

Тил тийдирип хасы болма,
Таз қудайдың сүйген қулы,
Айбатланып ақырды,
Қәхәрленип лап урды,
Адам арнап Буұрабай,
Киши хаялын шақырды.
Ашыұланып Буұрабай.
Хаялына айтқаны,

Көтердим мен басқа алла салғанын,
Аңламадым ырас пенен ялғанын,
Шалабайды әкеп берсин алдыма,
Гүлайымға хабар жибер алғаным.

Сыртымыздан күлки қылды барлық ел,
Бетимди қағып тур мениң суұық жел,
Қызыма айт әкеп берсин тазшаны,
Сәрүйи жаным Гүлайымға барып кел.

Өлер болдым шырмап таққан парыздан,
Қутқарғай қудайым кешикпей таздан,
Гүлайымжан әкеп берсин алдыма,
Қутылайын үәде берген қарыздан.

Қәсем айтқан едим, мен кәмбил пирге,
Ойласам қосылдым шын гүнакарге,
Шалабайды әкеп берсин алдыма,
Мени қылмай бир кудаға серменде.

Аұхалымды қызым салсын ядына,
Тезден минсин ол Қарагер атыңа,
Ықлас пенен ақ пәтиям бермен,
Қарасар халық еткен оның халына.
Алқысса Сәрүйибийке байдың сөзин еситип,

Қуллық айтты, хасыл липасын кийинип,
шын кеуілден берилип,
жер гүниренген наласына
зорға сыйып қанасына,
жетип барды сол мәхәл
Гүлайымның қасына. Ендиги сөзди еситин Гүлайымдай сулыұдан.

Гүлайымдай перийзат,
Кеуилин дәрт жайлаған,
Ары келип арланып,
Хәр қыялды ойлаған.
Қырық қызына бас болып,
Шөлге ылағып кетиўге,
Жүдә белин байлаған.
Күнде үш ўақ жем берип,
Бедеўлерин байлаған.
Қанша қуўып излесе де,
Хеш қәўендер таппаған,
Шөлде ылағып өлиўге,
Мақул көрип ойлаған,
Хәр ис түсип ядына,
Шыдамай истиң соңына,
Қайыл болды өлимге,
Келмеди әжел алладан.
Жаў-жарағын асынып,
Қырық қызына бас болып,
Атланыўға қолайлаған,
Сол ўақта қыздың анасы,
Алдына тайын болады,
Кеуиллерин шолады,
Қушақлап сүйип бетинен,
Ядына хәрне салады.
Жуўхалық пенен қызына,
Мынадай сөз баслады:

Айналайын андызым,
Маңлайымда жулдызым,
Атаңның айтар арзы бар,
Қулағың салың жалғызым:
Көзимнен ақты қызыл қан,
Болмады мүшкилим аңсан,
Зәрре тоқта шырағым,
Таўып турман бир нышан,
Көллерге питкен қурағым,
Қараңғыда қырағым,
Ашыўыңды тилеймен,
Жалғыз нышаным қарағым.
Сайдақланып бүлинипсең,
Ишиңнен жанып-күйипсең,
Гүзар жолға сайланып,
Туўған жерден түңилипсең,
Ашыўдың шыңына жетип,
Қара бағрыңды қан етип,
Қаяқларға барасан,
Туўған мəkаныңнан көшип.
Мәлел алыпсаң ядыңа,
Ким шыдайды бул дадыңа,
Баданадан саўыт кийип,
Өңгерип қалқан алдыңа,
Атаңды етпе қара бет,
Анаң ушын бир мәртлик ет,
Жолың болсын шырақларым,
Барар жериңиз айта кет.
Алқысса сөзди еситиң,
Гүлайымдай перийзат,
Көзиниң жасын булады,
Қалша қарап турады.
Анасына зар жылап,
Гүлайым гүрриң урады.

Көрдим қууатың, пәрманың,
Кеуіліңдегі қыял, ғамың,
Анасына қыз айтады,
Ишінде толы әрманын,
Ақылым хайран мениң лал,
Талан болғай дүнья-мал,
Әрманымды айтайын,
Сөзлеріме қулақ сал.
Күлкі болар болдым халыққа
Қыйын болды бизің хал,
Ұақтыхошлық болмаса,
Неге керек дүнья-мал,
Ойланып көр анажан,
Қалай болды бул аўхал,
Пейлиңе қарай табынып,
Жолбарысты көпек аңлып,
Теңім шопан болып па,
Дүньяда адам қапылып.
Көлден ушқан ғазбекен,
Қыс күнлер бизге жазбекен,
Дүньяда еркек қапылып,
Қатарым мениң тазбекен(шопан).
Бул дүньяға шыққанда,
Салт-салтанат тутқанда,
Мийуалыда жатқанда,
Батырлық еді мақсетім,
Шаппай, желмей майрылдым,
Қанатымнан қайрылдым,
Ата болса қәйтейін,
Жағаласып, айқасып,
Жигерімнен айрылдым.
Әрман менен ақсадым,
Бир жағымнан Сыран патша,
Мойнын созған жаў бир қанша,

Арыс батыр Елек патша,
Әскер жыйнап курсады.
Қайымлап жүр сай-саламды,
Шуўлатпақ Қырым даламды,
Тийип-тийип қашады,
Шегарадан ары еди,
Журтын талап алсам деп,
Сыртынан интизар еди,
Неше жолдан душпаным,
Менде қасты бар еди.
Тийип-тийип қашады,
Не қылайын, қәйтейин,
Қайтардың жаман таўымды,
Жағаласып айқасып,
Үздем бекем жалғаўымды,
Талқан етип ўайранлап,
Жықтың бийик таўымды,
Жоқ қылыў еди талабым,
Шүршит қалмақ жаўымды.
Қасыма ертип қырық қызды,
Салып душпанға тозғынды,
Елге орнатып сиз бизди,
Жайнатарман деп едим.
Талқан етип Қыран таўды,
Дос тутынып дени саўды,
Ойран етип халықтың жаўын,
Қыйратарман деп едим.
Жалаў байлап дәрўазаға,
Саўыт кийип полат жаға,
Дәўир-дәўран сүрип бағда,
Ойнатарман деп едим.
Душпанымды етип сарсаң,
Мүшкилимди етип аңсан,
Опат қылып жаўды қырсам,

Қанын шашсам деп жүр едим.
Мәнетім отқа жанып,
Қозғалмай бағым байланып,
Шопаныма мен қул болып,
Байланаман деппедим.
Кирге былғанып ақыбетім,
Гүлайымға бай боп жетім,
Қарап болып ақыбетім,
Жоқ болады деппедим.

Алқысса сонда шешеси,
Қара сөзден байытады,
Нарға буұра қайытады,
Алдап-арбап Гүлайымға,
Мынадай нәсият айтады:

Жасыңда белиң буұған панаңыз,
Қулақ салсам сөзинде жоқ қатаңыз
Тыңласаң атаңның атқан оғыман,
Қызым деп буйырды сизге атаңыз.

Қәсийети далаға кетпес батаның,
Шақалап өрбимес кейни қәтениң,
Бул дүньяда ойлағаны болмайды,
Айтқан сөзи тыңланбаса атаның.

Ойлап көрсең бұрынғыдан қалған сыр,
Өз баласын үш сатыўға ҳаққы бар,
Тазды қызым әкелсин деп жиберди,
Қыйналма шырағым, оңға айналар.

Хәр себеп табылып түсирер сая,
Мәрт болың перзентим, атаңды ая.
Сөз сындырма, сол тазыңды әкеп бер,

Ықлас пенен атаң берди пәтия.

Атаңызда ақыл менен мий мол емес,
Ойлап көрсем хеш ылайық жол емес.
Қудай, пайғамбарға не шара,
Байыў, патша, ханлар саған тең емес.

Алдырып өз өзиңнен ақ урма,
Алдырып басыңа зимистан қурма,
Ийшалла кешикпей аңға айналар,
Панды атаңыздың сөзин сындырма.

Атаның сынса сазасы,
Айтқан сөзи болмайды,
Жарға соғып барқулла,
Қылған иси оңбайды.
Нарийза болса атасы,
Тилек қабыл болмайды.
Ырза болса атасы,
Қырық шилтенлер қоллайды,
Жолға сал деп пендесин,
Төрт периште жоллайды,
Қырсыққан талабын оңлап,
Қәте жерин оңлайды.
Деген сөз бар бурыннан,
Сен атанды сыйласаң,
Исиңди қудай оңлайды,
Алғыс алған перзентлер,
Суўыққа сирә тоңбайды.
Ашыўланба шырағым.
Сениң ақырың сондайды.
Алқысса сөзди еситип,
Айя шөллер жанлайды,
Шын перзентим болсаңа,

Басыңа түседі сая,
Әкеліп бер шопанын,
Ал дарақтай пәтия,
Қыйыннан аман өтесең,
Истегениңди етесең,
Муңайтпасаң атаңды,
Мурадыңа жетесең,
Тазды алып тезден қайт,
Барып атаңның алдына,
Ақша жүзиңди сарғайт,
Ырза емеспен ата деп,
Алдында жылап сөзиңди айт.
Муңаймаңыз перзентім,
Себеп тауып болар қолғайт деди анасы.

Алқысса оны еситип,
Гүлайымдай перийзат,
Кеуіл дәрти ууланады,
Қолғайт болар деген сөзге,
Ушып-ушып кууанады.
Белине пота бууғандай,
Телесиди, жубанады,
Таздың атын айтқанда,
Зығырданы қайнайды.
Барсам барып қайтайын деп,
Гүлайым қайыл болады.
Ашыуланып, арланып,
Иши дәртке толады,
Қырық қызын таслап бағына,
Гүлайым қыз атланады.
Жылан бауыр қамшысын,
Оң қолына алады,
Қарагерин қамшылап,
Жолға рауан болады.

Қаршығадай қайқайып,
Шөлдің танабын тартады.
Қарагерин ойнатып,
Бир мезгил жоллар тартады.
Майданлы жердің алабын,
Шыдатпады жолларды,
Тартып майданның танабын,
Қызыл қумда жаныўар.
Таслады керип аяғын,
Барып ерте қайтыўға,
Қарыў күшин салады.
Омыраўы жазылды,
Қызыл жүзин солдырды,
Ишине дәртлер толтырды,
Тынбай бир мезгил жол жүрди,
Қыя майдан далада,
Ишине дәртлер толтырды,
Жылға, сайды аралап,
Харып, шаршап болдырды,
Жанлы жанға көрине алмай,
Атасы айтқанын қылмай,
Өз еркине кете алмай,
Мақсетине жете алмай,
Мәнети арылмай,
Жаратқан деп зар жылап,
Ары келип арланып,
Муңын айтып зарланып,
Аўлақта иштен дебдиў шығарып,
Бөлек таўдың басында,
Гүлайым йығлап турған қусайды:
Салыстырсам ақыл-ойға,
Қуртлар түсти жигер-сойға,
Ығбалыма қара шалған,
Ырза емеспен бир қудайға.

Халық әйлеген усы саз ба,
Шығалмадым жайнап жазға,
Қудайтала ойланып көр,
Жарасықлы гүлге қондым.
Қазан урып гүлдей солдым,
Залым қудай сен бақламай,
Шағым жетпей зая болдым.

Отқа түсип шыбын жаным,
Теңиме бас қоса алмадым,
Қандай қийле тапты екен.
Өз жайыма кете алмадым.
Қалып турман бир бәлеге,
Жастан шықты сергизданым,
Бағышлап шашты өргеним,
Сыйынып кеуіл бергеним,
Ол да хабар ала алмады,
Түсимде анық көргеним.
Аңланбады саға, өрім,
Хеш ким билмей есик-төрін,
Қудай жағаласып туттың,
Бу не сумлық, бу не герим.
Дәрдесерге түсти басым,
Бул не азап, не қыласын,
Сондай пейлим жаманбекен,
Ийтлер тартқай ийесиз лашым.
Нәзер салмай хан, патшалар,
Табылмай тур жәбир қоллар,
Бул қорлыққа нәзер салың,
Мәдет бер ата-бабалар.
Зая кетти әрман, шерлер,
Гүлайымға талапкерлер,
Бул бәлеңнен азат әйле,

Аты белли кәмбил пирлер.

Бағымның гүли солмай ма,
Ишим дәртлерге толмай ма,
Тазға мени қаратқанша,
Қудайым алсаң болмай ма.

Сайран ете алмай хәр жаққа,
Қазан урды бизиң бағқа,
Ой халайық ойлап қара,
Тазың маған ылайық па.

Күш бермеді намыс-арым,
Жоқпекен теңлес қатарым,
Қудай туұрылықты гөзле,
Шалабаймекен қатарым.

Мысал бейиштен ғұлманым,
Көпдур бул таздан гүманым,
Ат көтермес әрман менен,
Кетти кеуилимде әрманым.

Аты шыққан мен Гүлайым,
Алды заңғар таз қолайым,
Усыған зая қылғанша,
Алсаң бойма бир қудайым.

Алқысса сол сөзди айтып,
Ах урып,
Иштен дебдиұ шығарып,
Қайғылы шерин туұарып,
Кеуилди сөзден суұғарып,
Қәхәрленип атланып,
Қалың қопаны қақ жарып,

Тоғайлы көллерге дарып,
Келе берди Гүлайым.
Қәпес деген тоғайға.
Аттың басын қаратып,
Ат салып келди тоғайға,
Из жиберип қараса,
Көзи түсти Гүлайым.
Үркіп шыққан көп қойға.
Ашыұлы қасқырдай жарап,
Арқа мойнын отқа қалап,
Қойларға узақтан қарап,
Жумыры кийіп басына,
Қыймай қабағы қасында,
Жумыры торы жамбасында,
Отыр еди кәбап ислеп,
Бир төбениң басында.
Мыстай майдан тақырды,
Ат ойнатқан кимсең деп,
Гүлайымды шақырды.
Жер теңселтип наласына,
Ат ойнатып Гүлайым,
Жетип келди қасына.
Қыздың ашыұын билип,
Пәрмана болып ушып тұрып,
Қыздың алдын орап,
Келген жумысын сорап,
Таз не айтып тур,
Қызға қарап:

Аямай ажарды берген қудайың,
Айбатыңнан корқып алынды айым,
Түриңе қарасам зорлық көргендей,
Ат ойнатып келе қалдың Гүлайым.

Жигитке жарасар алтын гүдары,
Түриң көрип кетти мениң мәдарым,
Түриңе қарасам зорлық көргендей,
Неге келдің қырық ханымның сәрдары.

Жаз күнинде бағман терер мийұаны,
Тап аңғармас жигитлердің аұаны,
Аўлақта излеп келе қалыпсаң,
Қайыр болсын қырық ханымның палұаны.

Бедеўде салыпсаң алтын ериңди,
Бедеўиңнен шығарыпсаң териңди,
Аўлақта излеп келдің қасыма,
Жасырмай айт баратуғын жериңди.

Жарқыраған сәўкелеңнің моншағы,
Жүзинде көринер ашықтың дағы,
Қыя шөлде нени излеп келгенсең,
Маған туұры ашармысаң қушағын.

Өрман менен сарғайтыпсаң жүзинди.
Бизге ашармысаң гәўхар көзинди,
Гүлайымжан қандай жерге барасаң,
Айтсаң бойма бир мазалы сөзинди.

Астыңа минипсең сайла Қарагер,
Кеўилге шер салыпты қандай ер,
Ат ойнатып излеп келдің қасыма,
Гүлайымжан саўалыма жуўап бер.

Алқысса мәккарлық тазың етеди,
Гүлайымның дийдары,
Жүрек баўырын қан етти,
Ықтыяры кетеди.

Сырын билип Гүлайым,
Мыйығын тартып күледі.
Диңкесин қуртып тазыңның,
Сүйегинен өтеді.
Жайтаңлатып көзлерин,
Қасын қағып Гүлайым,
Баслады дәлкек сөзлерин.
Көрсетіп тамаза өзін,
Баян етип айтады,
Тазшаға мақсетлі сөзін:

Қарагер атымды желдим,
Сениң қыялыңды билдим,
Әуел бастан ашық болып,
Алыс жолдан арнап келдим.
Ат баққан салар ақырды,
Жек көрмеймен мен пақырды,
Тезден миңгесиң артыма,
Атаңыз тойға шақырды.

Еситип тазың сөйледі:

Ханлар қурады ақ шатырды,
Сөзді таныйды қас батыр,
Қаяқтан ығлам болыпты,
Бай нағып мени шақырды.

Еситип оны Гүлайым:

Бийик болды шыққан тауың,
Араласты бек жалғауың,
Жалғыз қызың саған арнап,
Тикти атам ақ отауын.

Тазша:

Қәддимнен суў иштимекен,
Тонын мықлап пиштимекен,
Қәдиримнен биле қаппа,
Бир жақтан күш түстимекен.

Гүлайым:

Пәтиўана басқан сөзиңе,
Зар болдым басқан изиңе,
Көп сөзди қой артыма мин,
Арнап келдим мен өзиңе.

Тазша:

Он бес жыл жуўырдым қойға,
Не жақсылық салған ойға,
Қаяқлардан күш түсти екен,
Өзи шақырғандай тойға.

Гүлайым:

Ядыңа сирә алмайсаң,
Айтқан сөзлерге инанбайсаң,
Ашық болып излеп келдик,
Өз аяғыңнан бармайсаң.

Тазша:

Биреўди қайсардың сөзи,
Жантақлар шыққай жүзиңе,
Миллетли қыз керек емес,
Жоғал ға заңғардың қызы.

Гүлайым:

Ишимде толы намыс-ар,
Болдым сыртыңнан интизар,
Тур жайдан алға қайтайық,
Арнаұлы саған қызық бар.

Тазша:

Сөзиңе қулақ салмайман,
Миллетің сениң алмайман,
Жоғал қа заңғардың қызы,
Миллетли тойға бармайман..

Гүлайым:

Екеуимиз атқа минейик,
Ауыз бірлікке келейик,
Ашықлық пенен бас қосып,
Әрмансыз дәуран сүрейик.

Тазша:

Кейниңе сениң ермеймен,
Тириде еркимди бермеймен,
Неше жыл азап берген жоқ,
Атаңның жүзин көрмеймен.

Гүлайым:

Сыр шашпаған жақын-жатқа,
Қалма халайыққа батқа,
Қутылайын мен қарыздан,

Егленбестен миниң атқа.

Тазша:

Ашық етиңиз араңды,
Қыздырма заңғар жараңды,
Қайтсаңа заңғардың қызы,
Көрсетпе бизге қараңды.

Мына сөзди еситип,
Гүлайымдай перийзат,
Қатты келди қәхәри,
Тайды басынан бәхәри,
Ашыұын жаман келтирип,
Келди намыс билен ары.
Таздың айтқан сөзлери,
Жанына жаман батады,
Тойдырды қызды қанына,
Жолықтырды тазыңды,
Замананың тарына,
Тыңламады Гүлайым,
Жылап айтқан зарына,
Қыйын қыстаұ жердеги,
Түсти белли қарына,
Жолығысты қуұ тазың,
Дегендей қардарына,
Ашыұ кернеп арланды,
Жайтаңлаған көзлери,
Жанған оттай жайнады,
Жүрегиниң жедели,
Қазанлы астай қайнады,
Қарсыласып Шалабай,
Әжеп ғана ойнады,
Арнаұлы күшин баслады,

Ат жылауын баслады,
Батырдың кеулин хошлады
Еки көзи аларып,
Аш бүркіттей пәнжесин,
Тазға керип таслады,
Көкмар қылған серкедей,
Тақымына басады,
Қыя майдан далада,
Ылақ қылып қашады,
Қара шашын таратты,
Көргеннің құршын қайнатты,
Саркопке қарап ылағып,
Аттың басын қаратты.
Маңлайы қара тазыңның,
Көзинің жасын булатты.
Қыя майдан далада,
Қарагерин ойнатты,
Еркін бермей тазыңның,
Енгезесин қурытты.
Қуы тазшаға ашыуын,
Жауған қардай боратты.
Тамашаға тазшаның,
Хал-жағдайын сорапты,
Гүлайымға жалынып,
Тазын сөзін баслапты:

Ағыздың көзде жасымды,
Ақыл-естен айырып.
Жойттым гәуһар тасымды,
Жаным сауға сорайман,
Жулып таслама басымды.
Ерксіз байладың қолымды,
Батыл қылдың кең жолымды,
Жаным барда жерге тасла,

Раўа қылма өлимди.
Бүлдирди қандай зыяным,
Зая кетпесин қыялым.
Тарта берме басымды,
Ийесиз таслама малымды.
Басқа екен ақыл-ойың.
Себиллер қалмасын тойың,
Жаным барда жерге тасла,
Үзбе Гүлайым мойыным.
Қуўанып тасып толайын,
Жолыңда құрбан болайын,
Өлер болдым тақымында,
Мәрхамат етиң Гүлайым.
Ерксиз тақымыңа бастың,
Ылақ қылып алып қаштың,
Таста мениң шықты жаным,
Бұрыннан қалып еди қаның.
Алқысса сөзлерди айтады,
Гүлайым перийзат,
Ырайынан қайтады,
Қызыл жүзин құбартады,
Қапа кеўлин хошлады,
Еки қолын услады,
Мысал көкмар—текедей,
Сәске ўақта әкеліп,
Буўрабайдың алдына,
Шалабайдай тазыңды,
Ылақтырып таслады.
Буўрабайдай байыңыз,
Қуўанышы қойнына сыймай,
Ырза болып қызына,
Ўақтың хошлап жубанды,
Қапа кеўлин хошлады,
Белдеўге бедеў байлады,

Ақ отауды сайлады,
Алып келип тазыңды,
Өз кеўлинен Буўрабай,
Ықырар келип аўзынан,
Шалабайдың жолына,
Қызын бағыш әйледи.
Қутылып қудай қарызынан,
Кеўилин шад әйледи.
Аўылдың қатын, баласын,
Нәрсе қоймай жыйнады,
Баса-басты салады,
Шалабайдай тазды қатынлар,
Дәл ортаға алады.
Қуўанышқа мейри қанады,
Бас күйеўге санады.
Ақ кийизге салады,
Тумлы-тустан көтерип,
Қол ушына алады.
Шын меҳрибан болады.
Қатарына ергизди,
Қолынан қәде бергизди,
Көримлик берип көргизди,
Шадлы дәўран сүргизди,
Есик ашып қатынлар,
Ақ отаўға киргизди,
Басын жерге ийгизди,
Урып-соғып қатынлар,
Босағаға тийгизди.
Жаўып жипек шапанын,
Басына қундыз кийгизди,
Ақ қылқасын қатынлар,
Теберик етип бөлисти.
Тамашагөй қатынлар,
Шақалақлап күлисти.

Неше жуған қатынлар,
Қушақласып көристи.
Уллы, киши жәм болып,
Тоғыз қәде үлести,
Сыртынан көріп Буұрабай,
Жүдә кеўли асты,
Қарызынан қутылып,
Төрт түлиги сай болды,
Көзи талып жәмине,
Дағазалап аўылына,
Ақылы жетпей соңына,
Аңбай истиң қопалына,
Асықтырып өз топарына,
Түсинбей намыс-арына,
Көз салмай қыздың зарына,
Байын ғайрат салып атыр,
Гүлайымды тазша менен,
Бир қоспақтың ғамына.
Жыйнатады басшы аға,
Басқа күн туўып асыға,
Қарамай жағдай жағына,
Бир қаншаны жығып майға
Хабар шашып өз орайға,
Хабарландырып уллы тойға,
Буұрабайдай байыңыз,
Тарқатты елге дағаз,
Гүлайымдай перийзат,
Бул хабарды еситип,
Қара байлап тутты аза,
Жүдә қайыл өлимге,
Себепсиз жетпеди қаза,
Үлкен зәўлим салып атыр,
Асықтырып бай баба,
Салады көпке биймаза,

Елин толық жыйнатты,
Тум-тусқа атлар ойнатты,
Тамашалы дабыл қақты,
Аңғармай қараны-ақты,
Дүнья-малын тарқатып,
Тумлы-тусқа ат шапты.
Тутты үлкен салтанат,
Буұрабай хош болып ўақты,
Елди толық жыйдырды,
Топарлап мал сойдырды,
Төрт қырлап ошақ ойдырды,
Керсенлеп табақ қойдырды,
Жасуллының басын қурап,
Ұиззет пенен қондырды.
Ат шаптырып,
Нақыра сырнай тарттырып,
Ўақты хошлық еттирди.
Умыт болар соңға деп,
Дүрден шыра жақтырды,
Соңға ядта қалсын деп,
Алтын қазық қақтырды.
Саркоптың елин қоймай жыйып.
Толтырып табақ шашлады,
Елдің ўақтын хошлады,
Ылақ берип үш жерден,
Түрлі өрнек баслады,
Әўели рениш болса да,
Тазың кеўлин хошлады.
Ұзирги ўақта жубанып,
Болар иске жүдә қанып,
Ойлай-ойлай қараса,
Ақыбети жүдә анық.
Тумлы-тусқа көзин салып,
Қол урмаға сулыўға,

Қыдырып жүр хәр жерден,
Қыздың қолай жерин алып.
Бир көре алмай күйіп-жанып,
Салтанатқа мейри қанып,
Ақыл-есин жыймаға,
Ақ некесин қыймаға,
Булғары оймақ оймаға,
Хәўес болып тур тазың,
Гүлайымдай арыўдың,
Ақ жүзинен сүймеге,
Қара бағры болып қан,
Басына түсип зимистан,
Тар көринип кең жақан,
Енди хабар айтаман,
Әўел бастан на ырза,
Гүлайымдай сулыўдан,
Кетип қалып бағына,
Қыйын болды арзыў-қал,
Тазға зая қылған қудай,
Аманатың келип ал» — деп,
Гүлайым бағында жылап,
Жүрген қусайды.

Шыдадың залым бай намысқа, арға,
Қараттың қызыңды ийттен де қорға,
Ата болып нәтийжеңиз усы ма,
Тазыңды ийт талап, шоқығай ғарға.

Зая болды мақсет пенен ойларым,
Ийтлер тислеп адыра қалған бойларым,
Сорамадың қызыңыздың халынан,
Асқа дөңгей берип атқан тойларың.

Бир пул еттиң мың туўарлық бул бахам,

Шешилместен шийе байладым сағам,
Бүгін өлсем рийзаман қудайға,
Бұл дүниядан болса усы сыбағам.

Нэзер салар шын пендениң алласы,
Қозар болды кеўилимнің жарасы,
Усы болса ата сеннен нәтийжем,
Кешке жетпей хэзир өлгеним жақсы.

Бар болсаң қудайым бир туўры қара,
Сағадан байландым мен бахты қара,
Түп атамыз дэртлериме нэзер сал,
Ырасты, харамды көз бенен барла.

Жаманлық қылғанның шырасы сөнсин,
Хэр ким сүйгени менен ойнасын, күлсин,
Қарамадың қызыңыздың кеўлине,
Тойың тазыңыздың асына дөнсин.

Жетинши бөлим

Алқысса соны айтып Гүлайым,
Өксип-өксип жылады.
Еситкен бираз мүхминнің,
Қуйқа-түги жуўлады.
Мақул сөзге мал маңырар,
Айтқан сөздің салмағына,
Баябанлар шуўлады.
Кеўилин ашып Гүлайым,
Жәрдем тилеп бэрхақтан,
Кеўил берип түрли жақтан,

Алға басып баратыр.
Жаздырылмай түскен қақпан,
Суўға кеткен шөп қармар,
Тәме қылды Гүлайым,
Қатарлас жигит жан жақтан,
Ақыл шашып қыдырды,
Қатарын ел-елаттан,
Ығбалы ызғар тап алып,
Жан шығарға келип тур,
Темир торға қамалып,
Гүлайымдай сулыўға,
Түрлі ғарамат жамалып,
Отыр еди бағында,
Аш бүркиттей шабынып,
Хеш жерден жәрдем табалмай,
Отыр еди тазға арналып.
Батыл болып туўған айы,
Жарылқамай бир қудайы,
Хеш бир сөзи тыңланбай,
Атадан алынып айы,
Жамбас урмай бир жақтан,
Бир қатарлық теңи-тайы,
Ақыл-естен айырылып,
Кетип жаман қолайы.
Атасының кеўилин жықпай,
Тайын болды бир қардары,
Ашығынан хабар таппай,
Отыр еди хайранда,
Үш рет шақыртыўшыға бармай,
Хеш кимнің айтқанын қылмай
Отыр еди Гүлайым.
Қас қарайып күн батты,
Халайық шыра жақты,
Биреўди биреў, бақты,

Ашықтың жүрер ұақты,
Әрман шерин молайтты.
Уялғаннан Гүлайым,
Бетине пердесин шалып,
Хәр түрли мақсет ойланып,
Жеңгесин алдына салып,
Отаўға қарап жол тартты.
Қырық қызына бас болып,
Баўыры қара тас болып,
Әйне жатар бағында,
Ақ отаўға киреди,
Гүлайым сулыў бас болып,
Бул хабарды еситип,
Не әрманлы жигитлер,
Ғаўлап үйге толады.
Гернай-сырнай тартылған,
Қыз-келиншек жыйналып,
Сан тартып тәреп тутылған,
Қызады мейлис майданы,
Қара шашын тарайды,
Пинхамы көзлер қарайды,
Гүлайымға көз шарлап,
Не әрманлы жигитлер,
Бийықтыяр қулайды,
Не әрманлы жигитлер,
Еслеринен танады,
Батырға өзін санады,
Гүлайымның келбетине,
Тәсийин қалып турады,
Әрман, шерин тарқатып,
Қайта-қайта қарайды.
Сөйлескенди бир аўыз,
Ерксиз тартып барады.
Бети айдай жарқырап,

Ирке алмай өзін албырап,
Көзи түскен ұағында,
Жигит туёе алдында,
Ғарры тура алмай қалтырап,
Йошландырар көрген көзди,
Жүзи түскен жеринен,
Қәстелер табар саламат.
Қарай ғойса бет алды,
Ашыққа берер дарамат.
Сусы басып бәршени,
Гүлайымдай перийзат,
Хақыйқат зардың заманы,
Ызғыған түрли бәламат.
Басланып қызықлы дәуир,
Биреуден биреуи тәуир,
Қатары менен кесе алысқан,
Сүрилген қызықлы дәуир.
Отырыспа тарқамай,
Түн жарпысы болады,
Шайыў-шекер қанады.
Қатарында нар еди,
Иши толы ар еди,
Гүлайымға таламан,
Жасынан-ақ бир жағында бар еди,
Өлгейлиден жүдә қардар,
Ишине келсе тилла сардар,
Хадалдан жоқ таўығы,
Харамнан жоқ пышығы,
Өлгейлиден жарлы еди,
Маңлайда жоқ, тилге бай,
Аты шыққан сорлы еди.
Гүлайымның халынан,
Жүдә хабардар еди.
Сары таўдың даласы,

Басқа қонған ел еди,
Буұрабайдың аўылына,
Түн жарпында келеди,
Аты ким деп сорасаң,
Есенбек шайыр дер еди.
Айтқаны хеш жерде болмай,
Кеўли әрман, шерли еди.
Болып атқан исти билип,
Өзин иркип тура алмай,
Хабар алған сол еди.
Жабықты түрип сығалап,
Гүлайымнан хал сорап,
Хәўжар намасына салып,
Есенбек шайыр не деди:

Есенбек ғайың ғайлап келип турған,
Сениң ушын жолыңда жаным қурбан,
Атаңыз салтанатлы той берипти,
Дәўраның қутлы болсын Гүлайымжан.
Тарийх үстем боп па шопан, малай,
Қосылса еки ашық шекер-палдай,
Сыртыңнан хабардарман мен удайы,
Сырыңды бир еситтир халың қалай.

Гүлайым:

Қамады залым атам қыйын торға,
Қамалдым, қоршаландым, соқтыр жарға
Сен едің шын сүйгеним әўел баста,
Тазшадан қутылғандай күнің бар ма?

Жигит:

Жығында тас бузады байдың сөзи,

Ишиме дәртілер салды-аў кумар көзің,
Ғайрат салып тазыңнан мен қутқарсам,
Еркиңди берермисең байдың қызы.

Гүлайым:

Нешше жыллар қолымды создым айға,
Қармалап қулаш урдым терең сайға,
Мениң ушын тазшаға хийле тапсаң,
Келтирейин мен умытпай мен қолайға.

Жигит:

Дәртиңнен жүрек-бағрым жүз мың пара,
Күлки сөз батады екен бара-бара,
Бай, патшаны қәлемей таңлап жүрип,
Қатарың таз болды ма бахты қара.

Гүлайым:

Кеше-күни жыласам да қәдири хаққа,
Бақламады қудайым қара-аққа,
Тазшаның желкесин мен көрермедим,
Атам қара тикти ғой бизиң баққа.

Жигит:

Киси ушын қаласаң ба бек байланы
Тигиңнен отқа жанба қор айланып,
Хәркимниң минген таўы бийик болсын,
Отқа жанба басыңа саўда салып.

Гүлайым:

Есенбек ақылың болса айтшы билсең,
Ықтыярдды берейин сен не десең,
Тазшаны жер соқтырса болар еди,
Сорлы атам аяғыма салды кисен.

Жигит:

Бул иске қайыл болма аўыр ойлан,
Атам дийип жаманатқа болдың сен даң,
Айтқаным сүйгениңе қолыңды бер,
Отқа тири салыпты залым атаң.

Гүлайым:

Дос болмас кеўил ашып қатар-қурдас,
Шыны дос қолай келсе алдап урмас,
Халайыққа билдирмей хәмел тапсаң,
Шын сүйип сениң менен болдым жолдас.

Жигит:

Атаңыз айыра алмай нырық-баҳасы,
Суғанақ ийт жалаған есиз лашын,
Атаңның айтқанына кеўил қойма,
Сол тазды бай қылғаннан өлген жақсы.

Гүлайым:

Есенбек атыңды сен аямай шап,
Некесин ишпей турып әбрейим жап,
Атаға көнбесликке илаж бар ма,
Тазшадан қутылыўға бир хәмел тап.

Жигит:

Жаным ашып қармалап келип турман,
Жолыңды талан еттим жаным құрбан,
Шынтың мен сен маған кеуіл берсең,
Жауыңды қорғамаға жуп зорман.

Гүлайым:

Әрмансыз бул дүньяда арыў қушқан
Қыйында пайда тийер шыны достан,
Жүрек етип қасыма келе алмадың,
Сүйген досым сен едиң әуел бастан.

Жигит:

Шуўғыл сөзге нанғанда соры қайнап,
Алданып о дүньяның ғамын ойлап,
Жағаласып жибермей өз еркине,
Сени отқа таслаған бағың байлап.

Гүлайым:

Айтқаныңа көнейин алдым жазба,
Айқассаң жығатуғын күшиң аз ба,
Ер дийип етегиңе асылайын,
Өлгендей хийле тапсаң усы тазға.

Жигит:

Алмай ма ертең—бир күн неке қыйып,
Хазар тауып өлерсең ишиң күйип,
Оған қайыл болғаннан өлген жақсы,
Жүргенше таздың қотыр басын сүйип.

Гүлайым:

Билдирмей хеш адамға ғайрат салсаң,
Тағдирдің жазған исин қабыл алсаң,
Сыйынып шынтым менен пир билемен,
Сездирмей усы таздың жанын алсаң.

Жигит:

Әрманым жоқ усласам сениң қолың,
Қайыр белғай мақсетли жүрген жолың,
Гүлайымға қосылып дәўран сүрсем,
Ырзаман арғы түби болса өлим.

Алқысса сонда сөзди айтып,
Жасырын пикирлерин аңлады.
Кеўлине салып алғула,
Айнымасқа айтысып олла,
Жүзин көрип бир бириниң,
Қудайына болды ырза.
Әрман менен кешикпей,
Нурын шашып атты таң да,
Бир бирине сыртынан қуўанысып,
Кеўиллери шағласып,
Уллы сәске ўағында,
Есенбектиң сөзлерин,
Анықлап сулыў тыңлады,
Айтқан сөзин еситти,
Ақылы хайран болды,
Салмағына сөзиниң,
Шай ишкендей қуўанады.
Кеўлин бурып бир жаққа,
Тәўекел бир ис баслады,
Бир қудайға сыйынып,

Белин беккем байлады,
Есенбектиң айтқанын,
Дурыс дийип ойлады,
Сөз айтыўға тереңнен,
Өзин сөзге сайлады,
Ашылған гүлдей солайын,
Әрмансыз тасып толайын,
Айырыўға тазшадан,
Таба кеткеймен қолайын,
Жақсы сөз айтып тербетип,
Шын мийрибан болайын,
Еки ғарға урысса,
Оқшыға оң түседі,
Қырыла кеткей толайым,
Нәсият айтып тербетип,
Шын кеўилин шолайын,
Майданға шығып ен жайып,
Халайыққа көз болып,
Есенбектей батырдың,
Қасыңа жақын барайын,
Хошеметлеп тербетип,
Бар ғайратымды салайын,
Зәрре бағыш деген бар,
Ашыла кеткей талайым,
Ғайраты менен жеделін,
Түрін көріп аңлайын,
Ондай-мундай ис болса
Қандай екен келбети,
Түр-бийнесін аңлайын,
Мен сөйлетип қарайын,
Келиспесе келбети,
Қәхәрімди салайын деп,
Жедел қылды Гүлайым,
Сол қыялды ойлады,

Сөз айтыўға тереңнен,
Өзин сөзге сайлады,
Тал шыбықтай таўланып,
Таўыс киби сайланып,
Аўзынан шыққан демлери,
Сары алтындай пуўланып,
Қалың питкен қара шаш,
Мойнына оралып,
Қәхәрленип қуйланып,
Хәр түрли қыял ойланып,
Қаршығадай қыялланып,
Жүзлери гүлгүл жанып,
Көргенлердиң сырын танып,
Майданға шықты Гүлайым,
Халайықтың ақылын алып,
Алып бир нешениң айын,
Тутынып хәр түрли шайын,
Ислерди келтирип қайын,
Сәўле шашар жүзлери,
Жүрди шалқайып Гүлайым.
Сүрме шалып шашына,
Ара берип қасына,
Саўда салып Гүлайым,
Бир нешениң басына,
Толықсып сөйлей береді,
Есенбектиң қасында,
Кеўили дәрьядай тасып,
Бир нешшени сусы басып,
Жигиттиң берекети қашты,
Ақылынан айра түшип,
Көзин жумып, гәҳи ашты,
Гүлайымның сусы басты,
Жеңил кеп қыздың қасына.
Минажат қып алласына,

Көпшиликтің ишінде,
Сауда түсіп басына,
Сусына шыдап тура алмай,
Өзин-өзи ирке алмай,
Кеуилин алып Гүлайым,
Сырын шашпай халыққа,
Есенбектей шайырға
Былай деп сөзин баслады:

Тасладың жерге лашынды,
Қабыл алдым көз жасыңды,
Өз қолымнан қадирлеймен,
Алтынға теңеп басыңды.
Көтер қәддинди өзиңди,
Қабыл алайын сөзиңди,
Мүлгий берме бийхуш болып,
Нәзер салың, аш көзиңди,
Қабыл алсаң көп дүнья-мал,
Төкпе бизден намыс-ар,
Көтер басың, нәзериң сал,
Алма кеулиңе қыйлы қал.
Тыңладым жазған хатыңды,
Билейин қаслы-затыңды,
Мәлим сырың озал бастан,
Умытпайман мен атыңды.
Шықпайсаң сирә ядымнан,
Суулар ишкенмен қәддиннен,
Кеуилим сүйіп озал бастан,
Сүйгенменди атыңнан.
Заманам мениң тар еди,
Нешшелер интизар еди.
Келбетіңнен сүйенип,
Кеуилим сенде бар еди.
Озалда ойда ис еди,

Сен десем бирим бес еди,
Көзим кирсе уйқыға,
Бирге жүремен түсимде.
Сыпайы қызады параға,
Соқпасын исин жараға,
Жигит болсаң жәрдем көрсет,
Бизиндей бахты қараға.
Теңимнен кетти дәрманым,
Не болар екен әрманым,
Усы таздан қутқарсаңыз,
Сенсең сәўгилли ярым.
Алқысса соны айтады,
Отаўға қайтып киреди,
Сол ўақтында Есенбек,
Кеўили қайнап йошады,
Кеўилине бийшара,
Ярға кеўил қосады,
Қуўанышы сыймай қойнына,
Қанат байлап ушады.
Қайдан жүрер екен деп,
Таздың жолын тосады,
Гүлайым менен гәплесип,
Қап таўындай күш алды,
Ғәрип кеўили ғалласлап,
Қас душпаннан өш алды,
Көтермелеп өзін-өзи,
Қап таўындай пәт алды,
Таздың изин қыдырып,
Қарады занғар бет алды,
Хәр қыялды ойлады,
Батырға өзін сайлады,
Қәдди бойы қалтырап,
Аўылды тинтип аралап,
Бир қанша жерди жайлады.

Әни-мини дегенше,
Бир қанша тойлар тойлады,
Той-тамаша тарқады,
Қас қарайды күнлер батты,
Ким қыдырып, кимлер жатты,
Той-тойлаған көп қонақ,
Тумлы-тусқа тарқасты.
Қырық қыздың бәри тум-тустан,
Жеңгелери қасында,
Дуржақаны басында,
Алып тойдан үлес пайын,
Ойлап түрлі истиң жайын,
Ишип нәшели көк шайын,
Яд етип қәдир қудайын,
Бақлап истиң қолайын,
Есенбекке тилеклес,
Боз орданың ишинде,
Отырыпты Гүлайым.
Соның бақлап ислердиң,
Яр болғай қәдир қудайым,
Бағының гүли шайланып,
Хәр жағынан қолайланып,
Есенбек шайыр жүрипти,
Соңында таздың жолланып.
Шалабайды таба алмай,
Жүр аўылды айналып,
Онда-мунда жуўырып жүр.
Хеш қолайын таба алмай,
Ўәдесине байланып,
Қуўыс-қолтықты тинтип,
Жәхәнгерди жайланып,
Керек затын таңлады,
Гүлайымға сыйынып,
Мәккерлигин жақлады,

Жатқан жерин тазшаның,
Есенбек шайыр бақлады.
Сулыұлығы Гүлайымның,
Жүрек бағын дағлады.
Тәуекел етип ғош жигит,
Белин беккем байлады.
Батырға өзін сайлады,
Еки жүзлі пышағын,
Қонышына салады.
Сорасаңыз яранлар,
Ойлаған оның мақсетин,
Бир тәуекел қылайын,
Гүлайымдай сулыұдың,
Жолында қурбан болайын,
Қарсы турып жаўына,
Бар ғайратым салайын,
Таўып алып тазшаны,
Қарқыратып шалайын,
Гүлайымдай сулыұды,
Неке қыйып алайын,
Ақ денели арыұдың,
Сүйген яры болайын.
Ашық едим көп жылдан,
Жаңа таптым қолайын.
Жолыңа өзін арнады,
Әсте басып аңлады.
Қулағын салып тыңлады,
Шалабайдай тазыңыз,
Аўлағын алыпты,
Жан-жакқа қулақ салыпты,
Гүлайымның жолына,
Жаны қурбан болыпты,
Үш күн удай селигип,
Уйқыдан жүдә қалыпты,

Гүлайым деп ақ урып,
Жанына сегбир салыпты,
Ақ сарайдың төрінде,
Аўлағын алыпты,
Ғасылдан төсек салыпты,
Үш күн тамам селигип,
Жанына жаман батыпты,
Сейил қурған ер жигит,
Бәлент таслап көпшикти,
Шалқасына жатыпты,
Күни менен ат шаўып,
Қайғысын әбден жойытты,
Түрли-түрли жемистен,
Мейлинше жеп тойыпты.
Жарық қылып жатқан жерин,
Қасына дүр қойыпты,
Кеўили өсип ладанның,
Уўайымды қойыпты,
Әжел ҳийле таптырмас,
Хәр иске қайыл болыпты,
Еплеп басып аяғын,
Барлап ояқ-буяғын,
Беккем ушлап қолынан,
Келте-келтек таяғын,
Келтирип исти қолайға,
Сыйынып қәдир қудайға,
Өлемен деген ойда жоқ,
Әйне таңның алдында,
Есенбектей шайырың,
Жетип барды сарайға.
Саўда түсип басына,
Буны көрер адам жоқ,
Еки жүзли пышағын,
Ушлап беккем қолына,

Қарамай оңлы-солына,
Тайын болды енағар,
Қуы тазыңның қасына,
Хеш нәрседен хабарсыз,
Жатқан екен шалқасына,
Келтирип сондай қолайға,
Сыйынып қәдир қудайға,
Қорқып қарап турмады,
Мойнын сирә бурмады,
Хеш бир гүман қылмады,
Барлап алып еки жақты,
Жайған керип кушақты,
Сом жүректің бауы деп,
Ғапыл жатқан тазыңа,
Есенбектей батырың,
Керилип урды пышақты.
Әжелге хеш бир шара жоқ.
Ойласаң таз жүдә састы,
Ырғып турды орнынан,
Есенбектің қолынан,
Жулып алды пышақты.
Тапжылмастан бир тартты,
Еки қолын кең услап,
Жанәули менен қолынан,
Жулып алды пышақты,
Жанәули менен тазыңыз,
Көрип урды пышақты,
Жатқызып барлық елди,
Қызыл қанлар сел-селди,
Қорқыныш шамасын билди,
Уры көти қууысты,
Есенбекке зор келди,
Сауда түсти басына,
Келди адам қасына,

Қушақлап тұрған батыры,
Тарпа басты астына,
Жанәули менен енағар,
Керилип тепти басына,
Есенбек ақылдан састы,
Есенбектің қолынан,
Жулып алды пышақты,
Еки көзи аларып,
Есенбектің алқымына,
Керилип тазың бир тартты,
Сарқырап қызыл қан ақты,
Хәлсиреди тазыңыз,
Ақылынан адасты,
Қызыл жүзин қубартты,
Сол ұақытта тазың,
Өлерин енди аңлады,
Басын шайқап Есенбек,
Екки көзин алартты,
Аўзы-басын қобартты,
Дәрманы кетип дизинен.
Бийлей алмай геўдесин,
Узынына қулапты,
Әжел ҳийле таптырмас,
Бәлени айдап аппаратды,
Ғапыллықта бийшара,
Айта алмай қалды ғаппарды
Буўрабай байыңа,
Бере алмады хабарды,
Етер исин ете алмай,
Мақсетине жете алмай,
Көре алмай теңлес-қатарды,
Әрман менен бийшара,
Тартты узаққа сапарды.
Нешше жыллар жуўырып жортты

Халайық оны хор тутты,
Питкере алмай мақсетин,
Тухым шашып бийшара,
Қалдыра алмай зүриятты,
Гүлайым деп зар жылап,
Жәбири жапалары артты.
Ғапыллықта бийшара,
Душпан түсип араға,
Әрманы шерин молайтты,
Етер исин ете алмай,
Мақсетине жете алмай,
Әрман менен бийшара,
Ақыретке жол тартты,
Еткен ислер болды тайыз,
Кетти заманасы тайып,
Сөзге ылайық тәрипин жайып
Кете берсин тазыңыз,
Есенбектен сөз баслайық.
Шалабайдың Есенбек,
Хаққынан аман шығыпты.
Жан айбат пенен,
Зорға-зорға жығыпты.
Тар жерге басын тығыпты,
Тырп еткізбей енағар,
Өкпеге пышақ суғыпты,
Жан айбат пенен енағар,
Алқымынан бууыпты.
Өкпесин жүдә сығыпты.
Күшине шыдам бере алмай,
Есенбектің көзлери,
Парта-парта шығыпты.
Ашық болып зар жылап,
Гүлайымға етип талап,
Сулыұдың жолында шағлап,

Гүлайым жүзин көрсетип,
Мәккарлик пенен байлап,
Басларына жетипти,
Қанына батып қарқырап,
Пышақ пенен кегирдек,
Салма жаптай сарқырап,
Гүлайымды аламан деп,
Өз өзін әжелге байлап,
Тек шықпаған жаны бар,
Өлимге жүдә таярлап,
Күн шығардың алдында,
Есенбек те болды сап.
Өлимде жоқ хеш бир ялған,
Я шопан бол, я патша бол,
Әжел қурығын салған,
Әжел баслап сум әжел,
Абыл, Қабылды алған,
Сум әжелдің дәстинен,
Кимлердің гүли солмаған.
Нешше жыллар жер шолып,
Рейими болмаған,
Ойлап көриң яранлар,
Бар ма сум әжелден қалған,
Әрманда ақты қызыл қан,
Ғапыллықта шықты жан,
Етер исин ете алмай,
Мақсетине жете алмай,
Гүлайымдай сулыұға,
Ырзашылық бере алмай,
Қуў тазшаның кейнинен,
Ол да кетти дүньядан,
Булардың бундай болғанын,
Сезбей қалған бир адам,
Күлкіге жүдә батыпты,

Майдандағы көп ладан.
Буұрабайдай байыңыз,
Жатыр еди уйқыда,
Тазша шығып ядынан,
Әйне намаз ұағында,
Басын қосып қатынлар,
Хабар алды тазшадан.
Болған исти аңлады,
Зәрре жаны қалмады,
Ядынан алып саяғын,
Сүйеп қойып тал таяғын,
Таң намаздан кейинирек,
Жатыр еди бай баба,
Көтерип көкке аяғын,
Барлап ояқ-буяғын,
Сөзге түріп кулағын,
Жуұырып келди қасына,
Баян етті байыңа,
Таздың аұхал баянын,
Есенбектің келгенин,
Көргени хәм билгенин,
Еки бирдей батырдың,
Қушақласып өлгенин.
Еситип оны байыңыз,
Жаман сөзге жан секирер,
Дәрманы кетип жонына,
Ышқынып жаны қонынан,
Қаны қашып өңинен,
Не екенин биле алмай,
Бірғып турды орнынан.
Жалын қаплап денесин,
Қан атылды мурнынан,
Өлим деген саўданы,
Көрмеген хеш бир бурыннан,

Қаны қашып қалтырап,
Кийимин киймей албырап,
Жуўырды есикке қарап,
Зордан келди өзине,
Қаны бойына тарап.
Қыямет базарын қурды,
Аңламады есик-төрди,
Пышағын қыннан суўырды,
Жалаң аяқ, жалаң бас,
Арданлап жуўырды,
Жер танабын қуўырды,
Жығылып талай ураға,
Хәр жерде соғып, қораға,
Адам таппай сораўға,
Жолығып жасырын жаўға,
Түсти басына жәнжел ғаўға.
Зорға жетти байыңыз,
Тазша жатқан ордаға,
Албырады, адады,
Жан-жағына қарады.
Қызыл қанлар ағыпты,
Басына саўда салыпты,
Бирин бири аямай,
Аўлақта батырлар,
Қарқыратып шалыпты,
Буўрабайың өлигин,
Зордан-зорға таныпты.
Ойлап турса байыңыз,
Үлкен жалаға қалыпты,
Көрип оны байыңыз,
Зәрре жаны қалмады,
Не болғанын билмеди,
Көзи жерди көрмеди,
Не қыларын биле алмай,

Жарылып тек те өлмеді,
Қорыққанынан бийшара,
Өзин өзи ирке алмай,
Гә қорқып, гә талады,
Еки өлинің басында,
Байың ұай-ұай салады.
Бул шаўқымды еситип,
Ел-елат жәм болады,
Еси барлар жәм болып,
Ғаўлап үйге толады,
Буўрабайдың басына,
Ақырзаман болады,
Не қыларын биле алмай,
Иши дәртке толады.
Өлейин десе еле алмай,
Жипсиз болып байланады.
Өрден ыққа жуўырып,
Жүдә мини айналады,
Айналайын Шалабай таз,
Бағың солай болды ма деп,
Аза тутып қыйналады.
Әйне түстиң алдында,
Кәтқудалар жыйналады.
Гүнасы менен саўабын,
Билгенлерден сорады.
Халайық басын қурады,
Бирин бири өлтиргени,
Халыққа машқул болады.
Буўрабайдай бийшара,
Хаўлыққанын қояды.
Хеш кимнің шатағы жоғы,
Бәршеге аян болады.
Тумлы-тустан нәсиятлап,
Байдың кеўилин шолады.

Кеўилин алып әдиўлеп,
Халайықлар жубатады.
Халықтың сөзин еситип,
Ушып-ушып қуўанады
Көп жабырлап турған соң,
Кеўил дәрти уўланады.
Гүнасы жоғын билип,
Ҥаўлыққанын қояды,
Буўрабайың қуўанып,
Шалабай таздың жолына,
Он бес қара сояды.
Ҥарры-қартаң топланып,
Екисин теңнен көтерип,
Ортаға әкеп қояды.
Ақ жаўып, арыў кепинлеп,
Сорпасыпа тояды.
Қорасанның таўында,
Гөрин тастан ояды,
Әйне песин ўағында,
Екеўин теңнен көтерип,
Қәбирине қояды.
Аят қоймай ҳаққына,
Тийе берсин айтады.
Жайғастырып пақырларды,
Халайықлар тарқады.
Нешше жыллар Гүлайымның,
Жүреклерин жарады,
Ҥийлелик пенен Гүлайым,
Зордан азат болады.
Гүлайымдай қызына,
Буўрабайдай байыңыз,
Алдына шақырып алады,
Бурынғы күйден қайтады,
Қызына қарап зар жылап,

Байын алғыс айтады.
Хеш нәрсеге қосылмай,
Атының басын тартады,
Басыңа салдым уғайым,
Көтердим назыңды удайым,
Енди сеннен ырзаман,
Алдың ашылсын Гүлайым.
Тийген жоқ саған нәлетим,
Сыйлап сөзимди яд еткен,
Қызым саған ырзаман,
Жолың болсын перзентим.
Қараңғыда қарағым,
Қармар қолым шырағым,
Көннің түрлі бәлеге
Ырзаман саған зүриядым.
Айналайын андызым,
Аспанда гәўхар жұлдызым,
Енди саған ырзаман,
Жолың болсын жалғызым.
Сарқырап аққай булағың,
Сарсылды сөзден қулағым,
Көннің түрлі бәлеге,
Қолыңды көтер қарағым.
Басыңнан өтти зимистан,
Болмағайсаң сергиздан,
Көннің түрлі бәлеге
Перзентим саған ырзаман.

Пешенеңде барды хат,
Болмағайсаң биймурат,
Қайда барсаң онда бар,
Қызым саған рухсат.

Дабылың жетсин қыяға,

Болсын мәртебең зияда,
Шырағым жолың болсын деп,
Буұрабайдай атасы,
Қызына берди пәтия.
Қырық қыздың төртінші бабы,
Соның менен болыпты ада.

Қызық нәрсе тутсаң яда,
Өткен сондай нешше сада,
Дәстанның төртінші бабы,
Болды соның менен ада.

Сегизінші бөлім

Арасын сөздің ашайық,
О манға топырақ шашайық,
Тамам болды шуғыллар,
Гүлайымнан баслайық.

Шуғыллардың жүзи солды,
Тамам болды, бәри өлди,
Қабыл болып хәк тилеклер,
Барлық душпан опат болды.

Аты шаршады, харыды,
Ойлап көрің яранлар,
Ырасқа нәтийже барды,
Қабыл болды тилеги,
Душпанға бәле дарыды,
Хийлесинен утылды,
Сағағынан тутылды,

Гүлайымдай перийзат,
Жағаласқан душпанның,
Биразынан қутылды.
Бир ярым ай дем алып,
Гүлайым есин жыйнады.
Уғайымнан қутылып,
Кеуилин қуғаньш жайлады,
Ашықлық түсип ядына,
Жан-жағына қарады.
Күнде үш ұақ жем берип,
Бедеудің жалын тарады.
Ылайықлы бир батыр,
Жүдә дәркар болады.
Түсинде көрген батырдан,
Хеш бир хабар болмады.
Айбаты менен сымбаты,
Ядынан сирә қалмады,
Анаұ-мынаұ батырды,
Адам деп есапқа алмады,
Аса батыр болмаса,
Оған кеули толмады,
Кеше-күндиз ақ урып,
Ядынан сирә қалмады.
Түсинде көрген батырға,
Өзин өзи арнады.
Сол батырды излеуге,
Өзин өзи қамлады.
Түрли бәлеге тақланды,
Жолларға өзін шақлады,
Қырық қызына бас болып,
Аралаўға таўларды,
Гүлайым жүдә тақланды,
Тақлана берсин Гүлайым,
Елши тынбай атын шабар,

Хабар алғай қәдир жаббар,
Қарақшы ийттей қанхор заңғар,
Елександай залым қалмақ,
Әуел бастан еди қандар,
Гүлайымның жолын аңлып,
Елшиден берипти хабар,
Гүлайымдай сулыұға,
Тийди қорқынышлы хабар.
Жолы-жобасын болжайды,
Тыңламайды бир қудайды,
Қалмақтың ханы Елексан,
Алыстан елши жоллайды,
Мени ким деп сорасаң,
Буұдыр таұын жайлаған,
Лақабым Елексан залым,
Кеуил берип қарасам,
Қалмақлардың патшасы,
Хабарың босын көзіңди аш
Мениң ислейтуғын кәрим,
Аұхалымды сорасаң,
Сенсең сәуғилли ярым.
Тыңламасаң айтқанды,
Тайын арнаулы сапарым.
Күшим жерге сыймайды,
Болсын соннан хабарың.
Күшимди жумсап толайын,
Барсам бермеспен қолайың,
Шын кеуилден бизге табың
Байдың қызы Гүлайым.
Ишиме толды әрманым,
Тасаддық тур шыбын жаның
Атым мениң Елексан хан,
Гүлайым қыз қолайланың.
Лақабына мен таныспан,

Көргенім жоқ жер шалыстан
Шын кеуілден яр тутып,
Хабар айттым алыстан,
Тапа-тайын еки жарым,
Тау бузады ығбал бағын,
Гүлайым қыз қарсыласпа.
Кеуилиңди аш бизге тайын.
Қарсыласып сөз айтсаңыз,
Талқан болып дашың-дағың,
Әскер айдап барғаннан соң,
Сен билерсең қара-ағын.
Тығылмаға қууыс таппай,
Қаусырылар еки жағың.
Ұатаныңды ұайран қылмай,
Ертерек әбирейиң жабың.
Бизиң менен жарасқандай,
Күшли-күшли ақыл табың.
Қолламаса қәдир жаббар,
Әскер барар топар-топар,
Қарсыласса хәр ким бизге,
Қылышым жүз мыңды шауар
Хәр ким бизге қарсы турған
Белли қудайынан табар.
Гүлайымдай перийзатқа,
Сондай болып келди хабар,
Ақылың болса Гүлайым,
Жақсылықтан айтың хабар.
Ашыуыма тийип алып.
Үстиңе тарттырма сапар.
Қанға боялар майданың,
Әскер айдап етсем қәхәр,
Қарсыласып дат келе алмай
Жоқ боларсаң хаслың нашар
Гүлайым қыз тезден бағып,

Кәхәриме болма дуўшар,
Мен иркилмей барағойсам,
Нешшелердің қанын шаша,
Айтқан нәтийжени күтип,
Алты ай сениң жолың тосар.
Астымда бар Боз тарланым
Қаратқанда қустай ушар.
Алқысса сонда Гүлайым,
Дәртине дәртлер уласып,
Сөздің булағын ашып,
Айтқан сөзине жарасық
Қорықпай, саспай жырақ қашы,
Қалмақтан келген елшиге,
Мынаны айтқан:
Буйрығы үәжип патшаның,
Ойлап шешсин муны ханың,
Халқыңда нашар қапылып па,
Билемиз ҳаяллары санын.
Бул дүньяның соңы паны,
Шаштың нешше мәрттиң қанын,
Қайыр еттиң паны дүньяны,
Қайда шыққан мүйизиң.
Искендер Мағлуұбы дарап,
Қаст еткенди еттиң қарап,
Иштиң ҳамай менен шарап,
Қайда шыққан мүйизиң.
Бул дүньяның соңы паны,
Қолыңда нешшениң жаны,
Ғайран еттиң бул дүньяны,
Қайда шыққан мүйизиң.
Қәдирин билиң ярыў-достың,
Гезип қанат байлап уштың,
Сайлап алпыш арыў қуштың,
Қайда шыққан мүйизиң.

Халайыққа атым нашар,
Саўлатым халықты басар,
Жүрер жолларын билмеген,
Бул дүньяда көпдур аўсар.
Жақсы жигит қыз аңлымас,
Шешен сөзлеринен жанылмас,
Кеўилинди бизден тартың,
Мақсетің бизден тапылмас.
Болар усы жақсы атыңыз,
Дәрьядан күшли пәтиңиз,
Гүлайымнан сәлем сизге,
Мақсетің бизден тапылмас.
Буйрығы солдур қудайдың,
Нуры басқа күн мен айдың,
Ханың оған арланбасын,
Мен патшасы бир орайдың.
Хәр түрли дәртлер молайды,
Ханын билсин бизің жайды,
Кисиге еркти бериўди,
Шариятына жайғаспайды.
Әйне он тоққызда жасым,
Қанға ылайық дигри дашым,
Саған айтар дәлилим сол,
Халық ушын байлаўлы басым.
Бизге күшинди тайлама,
Пәнжеңди салып ойнама,
Мен бир журттың патшасыман.
Маған күшинди сайлама.
Кәрамат бизде есапсыз,
Қорқынышлы сөз айтыпсыз
«Хан деген халықтың атасы»
Болмаңыз ондай инсапсыз.
Алыс шәхәр қалаңыз,
Көп екен кемлик шалаңыз,

Теңин бағыш етсин деп,
Бизге адам жоллапсыз.
Айбат шексең ақырма,
Халық сизиң балаңыз,
Қатты кетпең хан аға,
Ойла тәңир аллаңыз,
Халық ханның баласы,
Жолдан шықса әдиллик,
Апат жиберер алласы,
Әдил сораса ханы,
Түседі оның саясы,
Әдил болса хан, патша
Абадан еки дүньясы.
Ақылың болса хан аға,
Сөз мәнисин аңлашы,
Шеше алмаған дәлилди,
Адамзаттың оңбасы,
Усы сөзимди тыңласаң,
Ырза болды қол астың,
Түсинбесе сөзиме,
Қуры өткергени жасын,
Алға басып талабы,
Тийер халықтың дуўасы.
Тыңламаса бул сөзимди,
Опат болар ордасы,
Ашыўланса сөзиме,
Ақыл еске, шаласы,
Меннен сөзиң тыңланбайды,
Әдил босаң қоллашы.
Меннен саған пайда жоқ,
Өңгимемнің қулласы.
Сөз салмағын тыңлап шеш,
Қалмақлардың патшасы,
Танда-панда нәсиятым,

Жылатпа халықтың баласын
Алқысса сөзди еситиң,
Гүлайымдай сулыұдан,
Тәуекелге бел байлап,
Батырға өзін сайлап,
Жердің жүзін танысыуға,
Жүдә белин байлады.
Қырық қызына бас болып,
Бир тәуекел қылады.
Жердің жүзін аралап,
Ким бар, ким жоқ деп барлаң
Түсиңде көрген батырдың,
Бийнесин халыққа жарлап,
Ықлас пенен өзін арнап,
Хабарлау болып мақсаты,
Кетиуіге белин байлады.
Истиң түрін жек көріп,
Асығыста ғайлыды.
Мәртлик етип Гүлайым,
Жолға өзін сайлады,
Ақ сауытын кийдирип,
Қырық батырын тайлады,
Айналып журтты гезиуіге,
Гүлайым өзін арнады.
Барбаслау жерге аунатып,
Жауырынларын сыйпалап,
Бедегеден берликлеп,
Ушығадан терликлеп,
Сауаш ерин салады,
Еки жерден айыллап,
Узақ жолға қайымлап,
Атларын ертлеп алады.
Мәрт қабағын үйеди,
Ат куйрығын түйеди,

Бадана көзлі саўытларын,
Оң ийнинен кийеди.
Қалқанын байлап белине,
Туңтыйып алып қоланы,
Батырлар атқа минеди,
Гүлайым батыр бас болып,
Атларды жолға салады,
Жердің жүзин аралап.
Кийик атыў талабы,
Қалмақ пенен қас болып,
Қапа кеўили хош болып,
Ярын табыў мақсети,
Шөллерге сапар тартады,
Гүлайым сулыў бас болып,
Мәртликке өзін тайлады,
Белине садақ байлады,
Қырық қызына бас болып
Гүлайымдай перийзат,
Майданда сапар әйледі.
Аттың жалын тарады,
Жан-жағына қарады.
Қырық қызына бас болып,
Түсінде көрген ашығын,
Излеп кетип барады.
Қарагер аты астында,
Өр қояндай ойнады,
Қос қулағын қайшылап,
Тас төбеге алады.
Атланғалы батырлар,
Үш күн тамам болады.
Омыраўында ақ көбик,
Арқадан жаўған қардайын,
Бөлек-бөлек қалады.
Ақ кийиктеп жалтаңлап,

Жан-жағына қарады.
Қыя майдан далада.
Ат ойнатып барады.
Сарғаяды солады,
Жети күн тамам болады.
Сегбир етип батырлар,
Харып-шаршап талады,
Қатар теңи табылмай,
Нар түйедей жарады.
Батыр жигит қайда бар деп,
Билгенлерден сорады
Узаққа бедеу шатады,
Мәртлерге сапар жақпады,
Сорау салды ел-елге,
Батырдан дерек таппады.
Баябанларды сақралап.
Қалың елдерди аралап,
Шөлдерде сайран етеди,
Небир жәхәнди ақтарды,
Хорезм менен Бухарды,
Отыз күн сергиздан болып,
Артыу деген жерге барды.
Яд етип батырлық кәрин,
Аралап жерлердин бәрин,
Қырық күн сергиздан болып,
Табалмады Гүлайым,
Излеген мәрт сәрдарын.
Қаратау, Кесе етек, Балқан,
Нешшени етип күл-талқан,
Батырдан дерек болмады,
Сорасып хәр түр адамнан.
Талқан етти Асқар белин,
Шағалалы ақ кермениң,
Үш ай жүрип сайран етти,

Балқаныў, Қызыл бас шелин.
Сегбир тартып күн удайын,
Аралап көрмеген жайын,
Алты ай сергиздан болып,
Аралады Нәдир сайын,
Сайран етти қырды, сайды,
Қыйыншылық заман тарды,
Жети ай сергиздан болып,
Қорған кесе таўға барды.
Бедеўлер шомылды терге
Жолығысып ақыл ерге,
Сегиз ай сергиздан болып,
Сегбир тартты сол бийнеде,
Кеўили дәрьядай тасты,
Көргенди қарасы басты,
Айбатлығы қарсыласып,
Таў-таслаққа қослар басты,
Сайран етти еки араны,
Қалмақ пенен шегараны,
Ат ойнатып талқан етти,
Қара сай менен Сырдәрьяны,
Сайран етти саҳра дала.
Бәри бирдей ақыл дана,
Таў теңизин талқан етип
Барса келмес, Қара қала,
Узақ қалды туўған елге,
Жаза берди гүнакерге,
Жердиң жүзин толық гезип,
Көре алмады хеш бир жерде.
Бағлардың гүлин майланып,
Яры ушын таярланып,
Тоғыз айда келди дейди.
Түрли таўына айналып.
Бир нешшеге берип саўға,

Хеш тапылмай жәнжел ғаўға,
Харып-шаршап аттан түсти,
Батыр қызлар Порлытаўда.
Аралап таўды жайлады,
Хәр қыялды ойлады,
Бәлент таўдың етегине,
Харып келген қырық батыр,
Атларын қатар байлады.
Аттың жалын таллап өрди,
Таўды жайлап гүллер терди
Жан-жағына қараса.
Көздің шолар ушында,
Жылтылдаған от көрди.
Атларға терлер қатады,
Нешше күнлер ат қағып,
Хазары жаман батады.
Атларын даракқа қантарып,
Жаў-жарағын илдирип,
Харып барған батыр қызлар
Шатыр қурып жатады
Алқысса енди сөзди еситиң,
Ғайыбана батырдан.
Сол заманда яранлар,
Жылап барса алдынан,
Хеш ким қулақ салмаған.
Еки аяқлы адамға,
Алладан жәрдем болмаған,
Көргенди еркисіз қаратқан,
Атқа нәсият таратқан,
Пайда болған бир батыр,
Хаслы оның Ноғайлыдан,
Баян етсем ұаспыны,
Харып-шаршап талмаған,
Белине шынжыр байлаған

Таўлы жерди жайлаған,
Жигер күшин сайлаған.
Қалмақты қойдай айдаған,
Қара тулпар астында,
Дүньяны гезип шарлаған,
Қайда барса халықтың,
Бир жағынан қалмаған.
Найзасын қайрап таплаған,
Өмиринше ерлик пенен,
Елдің ғамын ойлаған,
Түрлі жәрдем көрсетип,
Исенимин қақлаған,
Қалмақ пенен урысып.
Тухымын қуртып саплаған,
Қолында бар семсери,
Алтын менен қаплаған,
Дөнип келсе алдына,
Жумысқа хәргиз тоймаған,
Қарсыласқан жаўларды,
Деңгенелеп туўраған.
Қалың елди айналып,
Қалмақлардан қорғаған,
Ежеспеге келгенде,
Қудайынан таптырған.
Арадағы жыртқышты,
Қазық қылып қақтырған.
Тастан қайтпас жаўланы,
Қара таўдай бойлары,
Тулғалы жигер сойлары,
Жарасықлы жаў куралы,
Қалың елдің бек қорғаны
Халықтың жаўын сап қылыў
Ақыл менен ойлары,
Ғасыл кәрин сорасаң,

Бүлген елдің палұаны
Қыйратып торын, аўлары.
Тас-талқан еткен аўларын,
Майданлы жердің алабы,
Батырлық үлкен талабы.
Көргеннің қурышы қанады
Ийини көлген жерінде,
Қарсы жаўды атады.
Харып-шаршап келгенде,
Силеси әбден қатады.
Хәр айында алты күн,
Алып уйқыда жатады.
Парқ емес күндиз-кешеси,
Арысландай пешенеси,
Таўды-тасты жайлаған.
Сондай екен пешенеси.
Қыран таў белли қонысы,
Қыран атанған сонысын,
Хәр айында тарық емес,
Алты күн алып айқысын.
Қалмақларға жасап қәуип,
Былағай көп, сыран даўыл,
Байлап халықтың жат жаўын
Соннан Қыран атанған,
Көбинесе мәкан еткен,
Қусхана менен Қыран таўын
Мыңға татыр йошы бар.
Хәр бир жерде досы бар,
Қырық мың жаўды қайтарғандай
Таң қаларлық күши бар,
Не кереги табылған,
Қара тулпары шабылған,
Көрген жаў еркисиз бағынған
Жаў қуралын тағынған,

Көрген ұақта душпанлар,
Ағажан деп жалынған,
Азатлық мақсетти ойланып.
Халқым дейип қайғыланып,
Көбинесе мəkаны,
Хорезм мен Арал бойын,
Жүрер еди айналып,
Қара тулпары астында,
Қоңыраұлы найза дəстинде,
Жигирма сегиз жасында,
Мақсет пенен талабы,
Қалмақлардың қастында.
Қарсы жаўдың жолын тосты
Ашық болып қайнап йошты.
Лақабына ашық болып,
Гүлайымдай сулыұ қызға,
Ғайыбана басын қосты.
Сол жер қалмақтың жери еди,
Ерлиги асқан ер еди,
Ноғайлының батыры,
Аташ батыр дер еди.
Алқысса сөзди еситиң,
Сол сықыллы батырдан
Асарлық кесе бел еди,
Көзінде жасы сел еди,
Қәўендерсиз, қостарсыз.
Лақабын сорасаң Ноғайлы,
Посып жүрген ел еди.
Тум-тустан тийген әжел жоқ.
Еркин жүрер ашық жоқ,
Қайғылы ғамға кеўили жоқ,
Тумлы-тустан аўлаған,
Жан ашыйтуғын басшы жоқ,
Анталаған көп саяғын.

Керип баса алмай аяғын,
Хәр кимнің жеген таяғын,
Аўзын ашқан көп душпан,
Ояқ пенен буяғын,
Бийлетпейди мүлки-малын.
Тинтип қалмақ деген залым
Сорайтуғын басшы жоқ,
Бүлген елди арзыў-халын,
Қайда барса ашық жоқ,
Қутыла алмай ғаўғадан,
Тумлы-тустан қамалап,
Қулағын қатты таўлаған.
Посып жүрген елатты,
Қалмақ залым.
Пишеннен бетер баўлаған,
Шым-шырқадай жас балалар,
Жалынып қойдай шуўлаған.
Ата менен анасын,
Көзде жасын тыймаған,
Отқа жағып жас балларды,
Рейимин салмаған.
Залым қалмақ тум-тустан,
Айдархадай жалмаған.
Минәр салып өлимтиктен,
Бабамызды қорлаған.
Сондай болған елатты,
Усы батырлар қорғаған.
Мақсетли әрманы питеди,
Сондай болған халқыма,
Көп хызметлер етеди.
Жылағанды жубатар,
Мақсетине жетеди.
Көбинесе сол батыр,
Қусхана менен Қыран таўын

Бул да мөкан етеди.
Буннан жети күн бұрын,
Марал, кийик атпаға.
Сахраға шығып кетеди.
Қара тулпар атын безеп,
Батырлық салтанат дүзеп,
Ашықтан хабар сезип,
Асығыста ойланып,
Мөканына келеди.
Бир жети күн сахра гезип,
Аттың жалын тарады,
Нар түйедей жарады.
Бәлент таудың үстінде,
Гезип келген батырын,
Жан-жағына қарады
Көрген жанлар таңлатар.
Дус келсең еркесіз қаратар,
Тум-тусына қараса,
Көринеди төменде,
Қатара тиккен ақ шатыр,
Хайран болып батырың,
Оннан да арман қарады.
Көрмеген әжайып ислер,
Айдынланар уллы күшлер,
Қатара тур басында,
Балдағы алтын қылышлар,
Адам дарымастай жайда.
Қандай күштен болған пайда
Қапталыңда қатар тур,
Уңгиси пәрең ақ найза.
Нағыз батырдың ураны,
Билмеймен қайда турады,
Илиўли тур қапталыңда,
Батырлардың бес қуралы.

Оннан да ары қарады,
Көргенлер болар ахыў-зар,
Оймақтан сулыў аўзы бар,
Күн десеңиз көзи бар,
Байқас етип қараса.
Шатырда қатара жатыр,
Ақ денели арыўлар.
Түрли ашық шер айтқан,
Әрман-шерин молайтқан,
Аян берип түсинде,
Түрли ашық сөз айтқан
Интизары ашығы,
Гүлайымның өзи бар
Аңлай-аңлай қараса,
Тереңнен шыққан құндыздай
Көзлери бар гәўхардай,
Ақ бетиниң ажары,
Қағазға қан тамғандай.
Алдын байқап қарасаң,
Мысал он төртлик айдай,
Тал шыбықтай таўланған,
Бели тартылған жайдай,
Көзлериниң гәўхары,
Ат болатуғын тайдай.
Жанын жағар көргенниң,
Қанат қаққан суңқардай,
Бийнесине қарасаң,
Таўға шыққан шынардай,
Қырық қызды көрип,
Ақылын алдырды.
Оннан да арман қарады,
Шалқалап дүньяны гезген,
Нәзери асманды гөзлеген,
Қатар-қатар безенген,

Күшлери таудың булағы,
Тас төбеге алынған,
Қайшыланған қулағы,
Қара тасқа тийгенде,
Отлар шашқан туяғы,
Билмеймен қайда турағы
Ашылған бағдың гүлзары.
Қатар-қатар байлаған,
Қантарыұлы тулпарлары,
Хайран болды батырың,
Қалыұсыз саўлаты басты,
Ақылынан састы,
Берекети қашты,
Аяғын ғаз-ғаз басты.
Өлемен деп ойламай,
Шатырға жақынласты.
Жақынлап барып қараса,
Қаст әйлесе дүнья тарды.
Айбаты жүрегін жарды,
Қашыұға илаж болмады,
Жақынлап қасына барды.
Белине қамар орады,
Сулыұлығы қызлардың,
Ақыл-есін алады.
Еки көзін айырмай,
Қызларға туұры қарады,
Саўлатына яранлар,
Көрген қайыл қалады,
Сулыұлығы бийнеси,
Батырдың ақылын алады.
Хәр ис түсип ядына,
Қуұанышқа кеўили толады.
Қанатлы ушқан пери ме,
Еренлердің бири ме,

Шайтанбекен я жин бе,
Бул дүньяның жүзи кең,
Атағы асқан бир ер ме деп,
Қайғы, шерге молайды,
Түрли жағын болжайды,
Зейин тутып қарайды.
Тәуекел майданда тұрып,
Сүрен салып оятып,
Батыр сөзин баслайды:

Тау басында қатар тиккен ақ шатырлар,
Душпан болсаң туұры келдим атыңлар,
Шық майданға сорасайық сиз билән,
Жүреклері ат басындай батырлар.

Еситкен тең болмас көрген көз билән,
Топарласып алдымыздан гез келген,
Шық майданға көрсетіңдер түриңди,
Бир-еки ауыз гәплесейик сиз билән.

Аңлап турман сизің кәспи-кәрин,
Кимде кетип еди намыс пен арың,
Шық майданға гәплесейик сиз билән,
Ғасылыңыз қайсы журттың жанлары.

Түриңди көргенлер ақылдан сасқан,
Саулатыңыз қарсы жауларды басқан,
Шық майданға көрсетіңиз түриңди.
Ғаслың нашар қайсы журттан адасқан.

Қарсы болсаң көрсет бизге халың,
Айт хаслыңды қайсы жаудыр қандарың,
Баян әйле хаслыңнан сен хабар бер,
Айтың тезден басындағы аұхалың.

Көрип қайыл қалдым қыя қасынды,
Ақылым кетти көрип қара шашыңды,
Шатыр қурып қатар жатқан жас қызлар,
Шық майданға бир көрейин асыңды.

Келбетің көргеннің ақылын алған,
Бойын көрсем тал шыбықтай таўланған.
Тур жайыңнан бир көрсетсең жүзинди,
Жолыңда таланды әшиям дәрхан.

Сөзинди еситип тасып толайын,
Яр қылыўға келе кеткей қолайың,
Шық майданға бир көрсетің жүзинди,
Алдымда қатар тур бендең болайын.

Бизге дәркар сизлер жатқан бул таўлар,
Таң қалғандай сизде күшлер, қарыўлар,
Жүзинди бир көрсет бендең болайын,
Алдыма кел ақ денели арыўлар.

Жанымды еритти қара көзлериң.
Хұри ғұлман яңлы бийнең өзлериң,
Жүзинди бир көрсет бендең болайын,
Баян етиң мағаналы сөзлериң.

Нәзери түскеннің жаныны жаққан,
Мен батырман бир яр дийип зар қаққан,
Несип болса белгили дос боламан,
Сергиздан менмен сыртыңнан баққан.

Қуўанғаннан кетти диңке-дәрманым,
Келгейдағы мениң еркин заманым,
Гәплесели ақ денели арыўлар,

Қабыл алсаң қалмас еді әрманым.

Алқысса соны еситип,
Қойныңа сыймай қуянышы,
Жер жаңғыртқан наласы,
Халласлап кеуіл қаласы,
Душпанбекен, доспекен,
Болмағай исим шаласы деп,
Хабарсыз жатқан қырық батырды,
Сескендирди дауысы.
Алдырып жүдә айын,
Сескендирди дыбысы.
Қурды қыямет қайымын.
Айбатынан сескенди,
Ерден ердің кәуіпи бар,
Уйқыда жатқан Гүлайым.
Айбаты, сусы басады,
Ким екенін билмегенше,
Берекети қашады.
Уйқыдан турып Гүлайым.
Көрип көзін ашады.
Серпип таслап желегин,
Гәўхардай нурын шашады,
Үстиме жаў келди деп,
Ақылынан сасады.
Қызларды тезден оятып.
Мәсләхатты қурады.
Ақылына, ойына,
Қыйынға кеуіли бурады,
Қылышларын қолға алып,
Шабысыўға таярланып,
Қатар тутып ғамланып,
Салтанат тутып шығады
Қәхәрленип жәмленип,

Алдында қатар турады
Тум-тусқа нәзер салады.
Тутқан салтанатына,
Батырдың мийири қанады.
Я өңим бе, түсим бе,
Ақылы хайран болады.
Иши билип Гүлайым,
Ат шапқан тақырды,
Етти ойын дақылды,
Бийнесинен, түринен,
Өткен исти аңлады,
Алдындағы батырды,
Қапталына шақырды.
Батыр турып ойланды,
Өткен жылдың ишинде,
Пийшемби күни кешинде,
Гүлайымдай сулыұды,
Қол алысып, қуұанысып,
Көрген еди түсинде,
Дийдарына қанады.
Жүзлериниң рәушаны,
Шоқтан бетер қарыды,
Гүлайымдай сулыұды,
Көрген жерден таныды.
Сол ұақтында Гүлайым,
Ишки сырын биледи,
Жүзлериниң ысығы,
Жүрек бағын тиледи,
Ақыл-есин алдырып,
Мыйығын тартып күледи,
Ирке алмай көзин батырың
Гүлайымдай сулыұға,
Сәлем берип сөйледи:

Жүзиннен жарқырап жайнады жәхән,
Қабыл алғай сизди бир лаўқы қалам,
Несип айлап бул жайларға жетипсең,
Шын жүректен бердим тәңири сәлем.

Сүйген дослар сырыңды етпес жария,
Буйымың түспегей симсик арсызға,
Бизиң ушын қайыр болсын қәдемиң,
Қыз палұанлар аман-есен барсыз ба?

Жүрегимде толы әрман-шерлерим,
Муратқа жеткизер сыйынсаң ерлерим,
Жөн сораспақ пайғамбардан сүнлетли,
Гүлайымжан шынты менен қол бериң.

Майданға қурыпсыз қатар шатырлар,
Суйеў болар заманлас пен қатарлар,
Бизиң ушын қайыр болсын қәдемиң,
Амансыз ба бир туўысқан батырлар.

Узаққа ат шабар ердің ерлери,
Ядтан қалмас накаслардың дәртлери,
Несип айдап бир-биреўге дус келдик,
Амансыз ба Түркстанның мәртлери.

Ойласам сөзимнің жоқдур ялғаны,
Үш жыл болды жолыңда себил болғалы,
Бизиң ушын қайыр болсын қәдемиң,
Амансыз ба Түркстанның палұаны.

Басларыма түсти хәр түрли ғаўға,
Қыйын дәртлериңе болмай ма даўа,
Несип айдап тақ үстине келипсең,
Ўақтың хош бәрше дениңиз саў ма?

Үш жыл болды еситкели хабарың,
Сергиздан жолыңда сүйген қарыйдарың,
Себил болдым туұры жолың табалмай,
Көрдим, шүкір бүгін айдай дийдарың.

Сол ўақтыңда Гүлайым,
Шын ашығын аңлады,
Өзегине от салып,
Сөзлериниң салмағы,
Интизар боп жүр еди,
Алласы исин оңлады,
Ақыл-естен айырылып,
Түрлі жақтан болжады,
Интизары табылып,
Болар исти аңлады,
Қырық қызынан иба сақлап,
Пинхәми көзин салады.
Барлық ашыўы тарқап,
Қаны қайнап тарады,
Нурын тегип аламға,
Батырға нур шашады.
Балқып барлық тенеси,
Жүзи гүлдей жанады,
Неше жылғы интизарын,
Көрип мийири қанады.
Жүзин көрип бир-бириниң
Қыран қустай қабады.
Өткен күн түсип ядына,
Әрманлы сезин торлады.
Таўдан аққан булақтай,
Әрманлар тасып толады.
Дәртін айтып кеўлиндеги,
Гүлайымдай перийзат,

Батырынан сорады,
Қыран батыр айланып,
Сөз бенен алдын орады,
Бир-бирине туұры қарап,
Яңлы бәхәр сөз айтады.

Гүлайым:

Қызықлы мәхәллер әрманда өткен,
Келбетиңиз жүрек бағрық шад еткен,
Ашықлықта үш жыл мойын создырып,
Сизбедиңиз неше ай дәрдесер еткен.

Батыр:

Түсинде ышқылы сәўбет қурғанын,
Ашық болып шын кеўилим бурғаным,
Тириликте дийдарыңды көрдим бе,
Биз боламыз шыны жаны қурбаның.

Гүлайым:

Жүре алмадым ат көтермес дабылдан,
Түрин көрмей ғайыбана бағынған,
Жолыңда нешше ай сергиздан болған,
Хәўесликте бир көрсем деп сығынған.

Батыр:

Қызығыңды көрип тасып толайын,
Түрли ғазабыңа қайыл болайын,
Себеп таўып өзиң излеп келдиң бе,
Қандай жаўың болса қарсы турайын.

Гүлайым:

Түриңди көрсетпей келтирдің арым,
Хабарын билдирип тарттырдың зарын,
Үш жыл удай қарап жолыңды тостым,
Бул дүньяда тиримедин қардарым.

Батыр:

Саўлатыңды көрип мен бәхәр алмай,
Сұлыўлық пешенең ядымнан қалмай,
Үш жыл бойы сергизданман удайы,
Гириян едим дәрегінди табалмай.

Гүлайым:

Айтқан хабарларың ишимде жатыр,
Жолыңызда көрдим лайлагул қәдир,
Аңлағанман ишиндеги сырыңды,
Сергизданман сени излеп қас батыр.

Батыр:

Сегбир тартып мен келемен алыстан,
Жолыңды табалмай қыйын шалыстан,
Шын ашығым сергизданым сенбедин,
Излеп таппай әйне үш жыл адасқан.

Гүлайым:

Халқымызға даңқ билдирген хәр жерден,
Зияда көринип Әлийдей шерден,
Ашық болсаң шын кеўилден қол бердим,
Қас батыр сен болсаң түсимде көрген.

Батыр:

Ықлас пенен алды-артыңды болжайын,
Несип болса жаңа таптым қолайын,
Бул дүньяда мақсетиме жетирдин,
Қосылдым ба шын ашығым Гүлайым.

Гүлайым:

Аңламадым жолың жырақ қашығын,
Сыртыңнан гәўхарға теңгердим басың,
Бул дүньяда шын мақсетке жеткердин,
Абырайлы бас қостық па ашығым.

Батыр:

Жанымды еритти небир сөзлерің,
Ақылымды алып гәўхар көзлерің,
Келбетің жанымды сергиздан етті,
Қәдир алла көрсетти ме жүзлерің.

Гүлайым:

Шын пенде умытпас қәдир жаббарын,
Нешше жыл адасып тарттырдың зарың,
Бир-биреўди аман-есен көрдик пе,
Бағыш еттім саған айдай дийдарым.

Батыр:

Аттың жалын әрман менен өрдің бе,
Шынтың менен бизге кеўлиң бердің бе,
Енди өлсем рыйзаман қудайға,

Гүлайым қыз дийдарыңды көрдим бе.

Гүлайым:

Ойласаң шынында мен гүнәкәриң,
Ишимнен тарқады әрманым, шерим,
Бир-биреуіге абыройлы қосылдық,
Ашық болсаң шынтың менен қол берің.

Алқысса еки ашық қосылып,
Гәплерин тамам етеди.
Шын пикирин айтысып,
Бир-бирин бийхал етеди.
Қарағанда көзлери,
Өкпесинен өтеди,
Кеўлинде әрман, шер қалмай,
Мақсетине жетеди.
Еки ашық табысып,
Ат басындай жүреги,
Қанаға сыймай шабысып,
Бир-бирине күш берип,
Көзи менен жанысып,
Бир-бирине қол берди,
Кеўил менен табысып,
Артық-кемин айтысты,
Сөз бенен мийри қанысты,
Көрисе алмай бир-бирин,
Дәртлери жүдә ғаўлады,
Қол урмаға тигинен,
Қызлардан ибе қылады.
Таўланып қыз наз етип,
Қасына оның бармады,
Ийтелгидей жайтаңлап,
Шапаатын салады,

Кеўили алып қашса да,
Гүлайым сыр бермеді,
Қушақ ашып керилип,
Қасына жуўырып келмеді,
Аман-есен сорасып,
Басқа сырын билдирмеді.
Өткен исти басынан,
Бир қатар айтып береді.
Қушақлап кеўил бермеді деп,
Батырды ашыў кернеді.
Келмеген соң батырың,
Келди қыздың қасына,
Сүйиў ушын қаслады,
Өз ўақтың өзи йошлады,
Кеўил берип шын менен
Арыўдың қолын услады
Қызға қарап ынтығып,
Батыр дәртін баслады:
«Қуўанып тасып-толайын.
Кеўил қуўанышың шолайын,
Жүзинди бир туўры қарат,
Мәрхамат етиң Гүлайым.
Бир көрсет айдай жүзинди,
Өтирик пе, рас па?
Үш жылда көрдим өзинди,
Мәрхамат етиң Гүлайым.
Бир қарат нарқас көзинди,
Көргеним ядымнан қалмай,
Еркин жамалыңа қанбай,
Сергизданман мен жолыңда,
Жайлаўың сениң табалмай.
Сөзимнің шындур аяны,
Яд еттим өмирбаяныны,
Гүлайым қыз мәрхамат ет,

Жамалыңды бир тут кәни,
Жолыңа бақыш қарауым,
Ериттиң жүрек-бауырым,
Жолыңда мен сергизданман,
Еркин бир сүйгиз арыуым,
Жайлауыңды мен билмедим,
Жолыңда қанша терледим,
Бир сүйгиз арыу жүзиңди,
Ашығым аман жүрмедің.
Кеуилим шыдап тура алмай,
Келе алмаспан қәддиге,
Бир шырмалып оралмай,
Әрманда өтти өмирим,
Сен менен дәуран сүре алмай
Ғалмағал жолы бурыңғы,
Дәртлеріңнен Гүлайым,
Жуттым қарағурымды,
Шынтың менен қолыңды бер.
Көрсет тамаша түриңди.
Сен де мениңдей зармедің,
Халқыңа гүнакармедің,
Бир көрсет айдай жүзиңди,
Өтирик пе, ырас па,
Бул дүньяда бармедің.
Отқа салдырғансаң жаным,
Талан еттиң дүнья-малым,
Егленбей қушағыма кир,
Халыққа әдиули палұаным.
Дәртиңнен жанып күйгеним,
Бішқынды жыйнап түйгеним,
Мәрхамат ет Гүлайым,
Опадарым, сүйгеним.
Ашықпан әзел бурыннан,
Таппадым хәр түрли орыннан,

Бир әрмансыз болайын,
Шер тарқатың өз қолыңнан.
Бийик болғай минген тауым,
Қаст етермен қарсы жауың,
Шынтың менен кеулинди бер,
Опадарым, шын сүйгеним.
Алқысса сөз етти дәртин Гүлайым,
Белгили сыры хәр жайдың,
Жүзлери шалқар көл айдын,
Келбетине қарасаң,
Түри он төртлик айдың.
Түссе хәр кимге назары,
Жауар рахматы қудайдың,
Не кереги қолда тайын,
Шеп көрер оның қаяғын,
Барлап ояқ-буяғын,
Әсте басып аяғын,
Ойлап сөздің салмағын,
Қалайыдай қалқып,
Полаттай балқып,
Сегизлик айдай шалқып,
Кеуили аламды жайлап,
Ашыққа өзін тайлап,
Шынты менен қолайлап,
Түрли сөзлерди арнап,
Хәр сөзине барбаз байлап,
Пәрәң румал басында,
Сүрме салып шашына,
Қәлем урып қасына,
Қал таслап пешанасына,
Зорға сыйып қанасына,
Мәдет тилеп алласына,
Шер сап кеуил қаласына.
Батырдың сөзине қанып,

Жанын алып қасын қағып,
Маңлайға қасыл дүр тағып,
Қыялланып қыя бақып,
Көргенлердің ишин жақып,
Жүзлеринен нур шашып,
Көргеннің жигери тасып,
Батырдың мийирин қасып,
Шыны менен кеуилин ашып,
Батырға жақынласып,
Қууанышы кем-кем шоласып,
Тутып бабамыздың жолын,
Көрсетіп әдептің молын,
Байқас етип оңлы-солын,
Ықлас пенен ашып кеуилин,
Арқан менен ийилип,
Берди батырға оң қолын,
Алқысса батыр,
Қаны қызып қайнады,
Көзлери оттай жайнады,
Жигитшилик қумары тутып,
Сүймекши болып ойлады.
Көріп хәр түрден шашағын,
Гәўхар таққан тулымшағын,
Күш бермей ашықлық ағын,
Кеуилин ашып қарсылап,
Ашты батыр қушағын.
Кеуилиндеги мақсет пенен,
Усынады Гүлайымға,
Сормақ болып ләбинен,
Ашық оты күш бермей,
Сүймекши болды бетинен,
Оттай ысық ашық жоллары,
Парша ушыға тонлары,
Аш суңқардай шабынып,

Бнтығып тутты қолларын,
Сағынышлы ақ урып,
Ақыл естен айырылып,
Сүймекши болды бетинен,
Аўға илген сунқардай,
Қыздың мойынын қайырып.
Жүзин көріп бийықтыяр болады,
Кеўили өсип этирапты шолады,
Сунқар илген ақ мамықтай уўқалап,
Ақ бетинен жуп-жуп поса алады.
Алқысса сонда Гүлайым,
Анықлап кеўил бермеди,
Тенесин ашыў кернеди,
Қырық қызынан уялып,
Ақ маңлайы терледі.
Айбатланып ақырып,
Батырға еки қолын сермеди,
Интизар болған батырға,
Айбатланып сөйледи.
Аўыр-аўыр сөз айтып,
Батырдың кеўилин жерледі,
Тартып еди қолынан,
Шыбық шелли көрмеди,
Сазан балықтай туўлап,
Қушағына кирмеди.
Қызыл жүзин кубартып,
Күши тасып өрледі,
Қырық қызынан уялып,
Қуўарады келбети,
Тәселле айтып батырға,
Гүлайым сулыў сөйледи:

Орынсыз гүнаны куда етер ме,
Жөнсиз жаманлықлар ядтан кетер ме,

Батыр емес таў жайлаған ладансаң,
Нағыз батыр сондай исти етер ме.

Аты шығып басын қосқан қатарға,
Жалғыз өзи қыя шөлде жатар ма,
Көп ишинде ғарры өгиздей шәп берип,
Сондай ислер ылайық па батырға.

Батыр адам естен аўып тала ма,
Ақыл адам жанға зыян сала ма,
Шаңқай түсте қушақ ашып умтылып,
Ондай ис батырға ылайық бола ма.

Қыя шөлде қара басын қорғаған,
Ойлап көрсең ылайық па сол саған?
Ылайық па көпшиликтің ишинде,
Қушақ ашып хайўан исин жумсаған.

Ақыллы биледи хәр истиң жайын,
Адам болсаң болсын үлестен пайың,
Сөз арқалы билдирген соң кеўилди,
Орынлы жеринде биз саған тайын.

Озалдан белгили батырлық көриң,
Айтыўдан түсиндим иште не барын,
Қушақ ашып қырық батырдың көзинше,
Халыққа күлки етип төктің абырайым.

Қулақ салдым нешше жыллар изиңе,
Ашық болдым гүлдей жанған жүзиңе,
Көрген жерде хайўандай бас салғаның,
Лақабына ылайық па өзиңе,

Ақыл болсаң қулақ салың,

Бул күнде қыйын бизиң хал,
Жорасын излеп жүр деген,
Алдырдың халықтан көп мәлел.
Суңқар едим қонған таўға,
Сорағандай хәр ким саўға,
Қыстап мени аўға шықтың,
Қайтармай бара ма аўға.
Елинен адасқан мен суңқар,
Аўға емеспен мен қуштар,
Кеўилиндегини табағойса,
Тилин билген аўға жығар.
Өтирик емес шын ашықпан,
Бул күнде арам қашықпан,
Бул жүристе керек емес,
Жырақ қашаған сарсықтан.

Алдың бийик шыға алмайтын жар ма,
Бир баралмай кеўил қосқан ярыңа,
Көп ишинде жабық сырды жумсаған,
Адамзатқа оннан айып ис бар ма?

Қайғы-дәрти жандырып тур ишимди,
Қалмақлардан мен алғайман өшимди,
Сеннен басқа кеўил қосқан ярым жоқ,
Душпаныма ат сал көрсет күшиңди.

Албырап адастың жүрген жолыңды,
Залым қалмақ шайқамағай толымды,
Анық бизде кеўлиң болса ер жигит,
Қыйын жерде берің маған қолыңды.

Анықлап көрсетің мақсет-нийетің,
Мен сынайын нәмәртиңди, мәртиңди,
Ашық болсаң қалмай изиме ериң,

Қарадан ағартар болсаң бетіңди.

Алқысса сол батыр,
Не болғанын билмеди,
Көзи жерди көрмеди,
Дәлилинен утылып,
Тенесин ашыў кернеди,
Қысынғаны соншелли,
Арақ-арақ терледі,
Айтар дәлил таба алмай,
Қапалық кеўилин жерледі,
Гүлайымның сөзлери,
Алдына бөгет кереди.
Ерлик етип гәп урып,
Ықтыярын бермеди,
Қайғы ғамды таслады,
Ашыўланып арланып,
Қыздың қолын услады.

Нешше түрлі сөз айтып,
Қыран деген батырың,
Қызға сөзин баслады:

Туўды оң жағымнан айым,
Сенсең мениң теңи-тайым,
Дәлилинә дәлил мынаў,
Қулақ салың Гүлайым.

Келтирмеңиз мениң арым,
Кеўилимде жоқ гүнәкәрим,
Мынаў айтқан сөзлериме,
Зейин берип қулақ салың.

Көргеннің болар кеўли тоқ,

Ашықлық деген қызыл шоқ,
Адамзаттың сағасы,
Сиз бизден қызық нәрсе жоқ.

Ата-бабадан қалған жол,
Ашықлық деген қызыл гүл,
Аманласың айып емес,
Кеңіл қоссаң ойна, күл.

Жоқдур хеш жериңде ялған,
Қыз-жигиттің ақылын алған
Қызға жигит қол салмақлық,
Пайғамбардан сұллет болған.

Ашығлансаң дейди долы,
Шарапаты елге толы,
Жигит қызға қол салмақлық,
Бабамыздың уллы жолы.

Сайрап тұр кеңілім қаласы,
Адамгершилик нышанасы,
Хүрмет еткен айып па екен,
Анасына жас баласы.

Туғып өскен мәнзил хана,
Сағынышлы адамыңа,
Қушақ ашып көрискенлик,
Айрылмас дослық нышана.

Жоқ еді арамда қашықлық,
Аманласың билмеген,
Жаманлық пенен жақсылық,
Қушақ ашып көрискенім,
Дослығым менен ашықлық.

Дусластық табаным тайып,
Көрген жүрсин елге жайып,
Шын достым деп сүйіп едим,
Гүлайымжан, етпа айып.
Зорлығыңды маған билдирме,
Кеўлиме шер салып,
Жүрек бағрымды тилдирме,
Гүналы етип ашығыңды,
Маған қылыш көтерме,
Ишиңе сумлық жайлама,
Қаңғымай деп сен ойлама,
Еңбегіңди зая етип,
Келген бағыңды байлама,
Көрдик ислердің талайын,
Қайда буйырсаң мен тайын,
Мәлел салма араға,
Мәлел таппаңыз Гүлайым,
Ашықлық деген жақсы ат,
Бағынады жақын мен жат,
Екеўимиз шын дос болсақ,
Душпанға болар сиясат,
Майдалық хеш ұақ оңбайды,
Менменнің кеўили тоймайды,
Нашар менен сүйискенлик.
Хеш жерде айып болмайды.
Сағынып түстиң қолыма,
Қайылман ашыў-тоғыңа,
Қурдасым деп бир сүйдим,
Жалатай деп алма ойыңа.
Душпаның басын жалмасын
Ишиңе дәртлер толмасын,
Жолға салып тегисле,
Кеўилиңнің қаласын,
Хәмдам болсаң биз бенен,

Оған кеуилиң қалмасын.
Буннан былай исиңди.
Қырық шилтенлер қолласын,
Айып көрме Гүлайым,
Толы жығын ишинде,
Хәр ким сүйер баласын.
Отқа салып өртейик.
Сарсық сөз бен жаласын,
Нешше жылдан бермаған,
Қурбан қылдым бир басым,
Биреу-биреуді зорға көрдик,
Буннан былай оңласын.
Енди өлсем ыразыман,
Жолыңызда Гүлайым,
Қурбан болсын бул басым.
Гәп мәнисин аңласаң.
Ярыңа кеулиңди ашың.
Алқысса сөзди еситип,
Гүлайымдай перийзат,
Мақул сөзге не қарыу,
Қайғыны жойытып, жубанып.
Кеуил дәрти уұланып,
ДәлиLINE мейири қанып,
Тал шыбықтай таұланып,
Аузынан шыққан пуулары,
Сары алтындай пуұланып,
Қалың питкен қарашаш.
Мойныға оралып,
Ийтелгидей жайтаңлап,
Бели сымдай буралып,
Шейтен оңға оңғарылып,
Ашықлық лепсин тыя алмай,
Шын ашығын қыя алмай,
Дәлилден қатты утылып.

Жолдан шығып кете алмай,
Батырға илаж ете алмай,
Сөзине дәлил айталмай,
Үстинен басып өте алмай,
Түрлі жақтан утылып,
Хәр жағынан тутылып,
Батырға қарап жутынып,
Қаймыжыңлап күлип,
Хәмириңе қайыл болып,
Ықлас пенен кеуіл бурып,
Қәдди қорғасындай ерип,
Батырға қушағын керип,
Кеуіли әбден жай болып,
Батырға қарап Гүлайым,
Мынадай сөзді айтады:

Сауаш күни әреби атқа жем бердим,
Ақыл ма деп, ақмақ па деп сын бердим,
Жигит болсаң аз ғана күн сабыр ет,
Сизди қабыл алып басқа теңгердим.

Шын кеуілден бердим саған зейнимди,
Қашыу тарттым билмекши боп мейлиңди,
Достыңызға аз ғана күн мәулет бер,
Жолыңызға бағышладым теңимди.

Асығыста хәзир елге қайтамыз,
Шөлистанда қырық күн сапар тартамыз,
Шын дос болсаң кейниме ересең,
Хаққыңызға дуға қылсын атамыз.

Саркоп атау дейди тууған елимди,
Айта бер жан достым өкпе гийнеңди,
Қабыл алып сениң менен бас қостым,

Көрсет маған ғайратыңды, күшиңди.

Гийнең болса айтып қалың аўлақта,
Мен сени тапсырдым халық еткен қаққа,
Мен теңимди бағыш еттим жолыңа,
Хәзиринше қоймаң мени уятқа.

Белиме толтырып садақ орайман,
Ат ойнатып этирапыма қарайман,
Аман-есен парахатқа шыққанша,
Достым сеннен ықтыярым сорайман.

Не десем сөзимди қабыл аласаң,
Узақта жаўым бар сапар тартпасаң,
Зарымыз бар, зорымыз жоқ,
Жан достым қалай көресең.

Астыма минип ем сайлап Қарагер,
Қалмақ залым бизиң ушын талапкер,
Сол залымнан қутқарыўға жан достым,
Дос болсаңыз ашығыңа жәрдем бер.

Майданда төкпеңиз намыс пен арым,
Көрсеткейли хәр ким иште не барын,
Мен ер билип шалғайына асылдым.
Ашығыңа көмек бериң қайсарым.

Алқысса соны айтқан соң,
Батырдың кеўили жай болды,
Төрт түлиги сай болды,
Ырза болып ярына,
Кеўили қуўанышқа толды.

Адасып жүрген сорлы еди,

Тартып батыр кең жолды,
Еки ашық сол жерде,
Артық-кемин айтысып,
Бир-бирине қол берди,
Хәм урысты, хәм тарысты,
Шынты менен кеўил ашты,
Пикирлерин айтысып,
Күши дәрья киби тасты,
Қабыл алып бир биреўин,
Ўәделесип басын қосты,
Шын дос болып батырлар,
Маргиядай қайнап йошты.
Ат шапқан майдан тақырды,
Етти ойын дақылды,
Тәртип берип қызларға,
Биреўлерди алдырды.
Асығыста албырап,
Атларға ерлер салдырды.
Белгили сырлар айтпаға,
Шөлде сапар тартпаға,
Асығады Гүлайым,
Елатына қайтпаға.
Қайғы-ғамды жойытады,
Қуўанышы кем-кем артады,
Асығыста атланып,
Он еки айда айналып,
Гүлайымдай перийзат,
Елатына қайтады,
Қапалы кеўили хош болып,
Кеўиллери йош болып,
Нешше жылғы интизары,
Ашығы менен дос болып,
Түркстанға қайтады,
Гүлайым батыр бас болып,

Алла, алла, алла деп,
Дәскирлик еткіл пана деп,
Еренлер жолым жолла деп,
Атларды жолға салады,
Туўған елин сағынып,
Асығыста атланып,
Жолларға раўан болады.
Ел сағынған бедеўлер,
Артқы аяғын тиреди,
Алдыңғысын кереди.
Өр қояндай ойнады,
Қуба үйректей қалқыды,
Сарыбас қуўдай сарқады.
Жер танабын тартады.
Қызлардың бели талады,
Секиргенде бедеў атлар,
Бир танап жерлер алады.
Аттың жоны қызған соң,
Полаттан суўлық шайнады,
Сағрысы тасып қайнады,
Гәўхардай көзи жайнады.
Бир бирине жарасып,
Астындағы бедеўлер,
Онтөрт жасар қызлардай,
Жылўа таслап ойнады,
Сол бийнеде қырық батыр,
Он күн жоллар тартады.
Байқас етип жолларын,
Кеўилине жайлады.
Тажына шегип тулпарға,
Егленбей сапар тартады.
Күши тасып елеслеп,
Мезгилме-мезгил артады.
Ийини келген жерлерде,

Дәрьяларға бойлады,
Қулан жортпас қыйырдан,
Сарыбас қуұдай сарқады,
Жол жүріп мейири қанады,
Сарғаяды солады,
Атланғалы батырлар,
Жигирма бес күн толады.
Гақы шаўып, гә желеди,
Асарлық жатқан бел еди,
Жигирма бес күн толғанда,
Жәдде дағына келеди.
Майданды жердің алабы,
Астындағы бедеўлер,
Тартты жердің танабын,
Есап етип қараса,
Хорезмнің ойына,
Он күнлик жол қалады,
Қыран батыр сол жерде,
Гүлайымдай батырдан,
Мәўлет сорап қалады.
Ат шапқан таўдың қыяғы,
Сақтыяндай бар сыяғы,
Тасқа тийіп осылып,
Тулпарлардың туяғы.
Қаршығадай қанатлап,
Майданда сегбир салады,
Тапсырған ерлер аманат.
Жақсылықты етип яд,
Күн көрмеген батыр қызлар,
Майданда қурып салтанат,
Аман-есен киятыр,
Болмады хәргиз биймурат.
Алдынан гүўлеп жел есип,
Елатым деп жаннан кешіп,

Қәлеген мийұасын жесип,
Ат шабысып киятыр,
Майданда ойнап-күлисип.
Асыр-асыр таўдың қары,
Талқан етти жердің жүзи,
Есап етсе Гүлайым,
Қырық күн тамам болады,
Алдына серлеп қараса,
Байдақ, Сайдақ көринди,
Хорезмнің минары.
Ада болмас шөл еди,
Қырық күн удай сегбир тартып,
Түйе таўына келеди.
Алла бағын ашады,
Түрлі дәртке шөл асады,
Аман-есен Гүлайым,
Елине араласады.
Ашылған бағда лалаға,
Налыс қылып бир аллаға,
Сәхәр ұақты келип кирди,
Саркоп деген қалаға.
Қыры менен ойына,
Қайғысы толып қойнына,
Талқан етип жақанды,
Ат ойнатып келеди,
Жаңадәрьяның бойына.

Тоғызыншы бөлім

Алқысса қатарында нар еди,
Гүлайымға бата алмай,

Сыртынан интизар еди,
Қалмақлардың патшасы,
Елексан деген бар еди,
Өлгейлиден шын ашық,
Гүлайымға қарыйдар еди
Ғуббатил деген қалада,
Хеш қолайын таба алмай,
Мойнын созып алыстан,
Сыртынан хабардар еди.
Елши салып араға,
Гүлайым елден кеткеннен,
Залым хабардар еди.
Арадан бир ай өтпей-ақ,
Он бес мың нөкерин айдап,
Ноғайлының елине,
Сапар тартып келипти,
Айбынарға басшы жоқ,
Қолайын елдің алыпты,
Қаплап алып Саркопты,
Қаласын бузып жол етип,
Қақпасын бузып гүм етип,
Керегин талап алыпты,
Қаст еткенин өлтирип,
Хәмирине көндирип,
Аўлақта қутырған,
Жүдә қурышы қаныпты,
Арқайынлап қутырған,
Он күн бир ай жатыпты,
Зәўлим салып басына,
Рейим етпей көз жасына,
Халықты салып алдына,
Он еки мың адамды,
Мал айдатып кетипти.
Таўып хәр жақтан қатасын,

Опат қылып ордасын,
Саўдаға салып саў басын,
Буўрабайдай атасын,
Түрли бәлеге шатыпты,
Боз ордасын қулатыпты,
Қулақ салмай наласына,
Қақ маңлайдан атыпты,
Кепини жоқ, гөри жоқ,
Шаңлағында қалыпты,
Оны көріп Гүлайым,
Атасының хаққына,
Беш-алты аўыз толғапты:

Қарай алмай оңға, солға,
Топырақ шашып қырық мың қолға,
Шайдай таласы барқулла,
Әрман менен өлген атам.

Көпшиликти сусы басып,
Душпан менен қарсыласып,
Қас душпан менен атысып,
Зорлық көріп өлген атам.

Кескир қылыш қолға алған,
Жаўға қайтпай самар урған,
Он күн удай урыс салған,
Зорын таўып өлген атам.

Майданды еткен тас-талқан,
Қарсы душпаным төккен қан,
Ғапылда берген шыбын жан,
Әрман менен өлген атам.

Қызының күшин көре алмай,

Қол қанатың бир қуралмай,
Душпанға қылыш уралмай,
Ғапыллықта өлген атам.

Душпан менен қарсыласып,
Тайсалмастан оқ атысып,
Хәм гүресип, хәм айқасып,
Ғайрат салып өлген атам.

Жеккелик келип жаўрадың
Питпеди мақсет-мурадың,
Жәрдемши болмай әўладың,
Әрман менен өлген атам.

Суғанақлар қолын салып,
Ғапылда қамаўда қалып,
Жәрдем таппай күйип-жанып,
Зорын таўып өлген атам.

Қуўып душпанларды шаншып,
Қарсыласып найза басып,
Елиң ушын жаның ашып,
Жанын қурбан еткен атам.

Көзге илмей сини салын.
Талап етип дүнья-малын,
Халқы ушын шашып қанын,
Жаны қурбан болған атам.

Арылмай бастан ғаўғасы,
Қалмаққа жүклеп гүнасын,
Көре алмай бала-шағасын,
Әрманлықта өлген атам.

Атымды қойдың Гүлайым,
Душпанлар тапып қолайын,
Алған қалмақлар айың.
Әрман менен өлген атам.

Нешше күн айқасып удай,
Абырайлы етпей бир құдай,
Ақыры болыпты мундай,
Ғапыллықта өлген атам.

Периште алдыңды шолғай,
Халық еткенім нәзер салғай,
Руўхың жәннети болғай,
Ийманлы бол ғәрип атам

Соны айтып Гүлайым,
Әңгимесин туўарып,
Иштен дебдиў шығарып,
Әрман менен таўланып,
Қалмақлардың қорлығы,
Жүрегін жаман тырнады,
Өзин өзи өлтириўге,
Ҳеш бир илаж болмады.

Қалада атлар ойнатты,
Қырық қызын басын қурапты
Жайдай бели қайысты,
Нәзик бели майысты,
Басын қурап қызлардың,
Түрлі ақыл ойласты.
Ары келип арланып,
Бөлінген қойдай шуўласты.
Ақылына жуўыртса,
Дәртке дәртлер уласты.

Не қыларын биле алмай,
Ақылынан адасты.
Астындағы бедеулер,
Көкке қарап туұласты.
Үдетти алға талапты,
Тумлы-тусқа ат шапты,
Көшелерде дабыл қақты,
Шыбын жанын отқа жақты,
Яд етти қуда бархақты,
Таярланды Гүлайым.
Қуұмақшы болып қалмақты,
Елатына жеткермей,
Кеги-өшин алмақты,
Дүнья-малын етип талан,
Опат етип келсе қолдан,
Қуұып жетип жары жолдан,
Желкелерин қыйғайман.
Басшыларын қырып, жойып.
Шалып қанларына тойып,
Елек ханның көзин ойып,
Геллесин кесип алғайман,
Қарсыласса урып жығып,
Қуұып өкпелерин сығып,
Қамап тар жерине тығып,
Елине ұайран салғайман,
Усы айтқаным болмаса,
Қара жерге киргеймен деп.
Шәрт айтып Гүлайым,
Қарагер атқа минеди,
Қырық қыздың бәрін жыйнатып,
Қатара басын қурапты,
Жақсылыққа нийетлеп.
Ойлады мақсет-муратты,
Көтергенше қызларға,

Белине садақ оратты,
Ғазап етип тум-тусқа,
Дабылын қардай боратты.
Қалмақлардың түр-түсин,
Бир нешшеден сорапты.
Азық әнжамын тақлап,
Көтергенше оқ артты,
Қамал қылып қаласын,
Беккем қылып бәнтлепти.
Елатым деп зар жылап,
Кеткен жаўды қуўмаға,
Гүлайым етти талапты.
Батырлардың дүбири,
Елдің ишин жанлатты.
Таярланды Гүлайым,
Тутты жүдә салтанатты.
Ғайып ерен қырық шилтен,
Салың бизге шарапатты.
Қырық батырлар жәмлесип,
Жаў куралын жәмлетти.
Қалмақларды қуўмаға,
Гүлайым сапар әйлепти.
Таярланып урысқа,
Қара туўын жайнатты.
Жети күн сегбир тартады,
Жете алмайды кейнинен,
Қалмақтың ели жырақты,
Атларының туяғы,
Қайтпас жаўхар полатты,
Тас төбеге алады,
Қайшылап еки қулақты
Қалмақларға жете алмай,
Майданда атлары ылақты,
Қарсыласқан нешшеге,

Өлимнен хабар аңлатты,
Тулпарлардың дүбири,
Баябанды жанлатты.
Салтанаты батырлардың,
Көрген жанды таңлантты.
Майданда қурып салтанат,
Жасыл туұын жайнатты,
Алдынан кесе өткеннің,
Өзине қолын байлатты.
Үш мезгілде ат жемлеп,
Қуйрық жалын таратты.
Қалмақлардың кейнінен,
Атлардың басын қаратты
Аттың басын тартады,
Гәхи желіп, гә жортады,
Әзиз жанға зор етті,
Изін қуұып қалмақтың,
Онбес күн сапар тартады.
Атларға тумар тақпады,
Қайсарға сапар жақпады,
Он алты күн жаў шаўып,
Жаўлардан дәрек таппады.
Ат шомылды терлерге,
Бәс бар ма екен халайық,
Сондай батыр ерлерге.
Жигирма бес күнде барады,
Дарақлы деген жерлерге,
Атларға терлер қатады,
Шаршаған жерде жатады,
Алып шыққан азық жоқ,
Таўлы-таслы жерлерден,
Марал, кийик атады,
Дәрек таппай жаўлардан,
Армаған сапар тартады,

Басына күнлер тууады,
Атларының терлери
Жердің бетін жууады,
Дәрек таппай отыз күн,
Жаулардың изін қуады.
Кете берсин Гүлайым,
Жаулардан сөз басланады.

Алқысса сөзді еситің,
Елексан деген қалмақтан,
Ноғайдың елін шуұлатқан,
Хабарсыз жатқан халықтың,
Үстінде ат ойнатқан,
Саркоптың қалың елине,
Түрлі опат дарытқан,
Қанға бояп майданын,
Шашып бийгүнадан қанын,
Азаплап сан мың адамын,
Он тоғыз мың олжа малың,
Өзлі-өзине айдатқан.
Ғуббат деген шәхәрге,
Ғәзеп етип жол тартқан.
Сол кеткеннен кетеди,
Гүлайымға жеткізбей,
Шөллерди сегбир етеди.
Әйне үш ай жол жүріп,
Қаласына жетеди.
Бас-аяғын жыйнатып,
Нешшениң қолын байлатып,
Қаласын бәлент салдырып,
Қандегин терең қаздырып,
Бенде болған халықты,
Ақыл-естен састырып,
Қаласын қамал етеди.

Қабыл етпей көз жасын,
Сыйындырмай алласын,
Отқа жағып жас баласын
Қадаған етти қаласын.
Қарсыларын аттырды,
Нешшесин тири шаптырды,
Тамашаға нешшесин,
Ийтлерге таслап тарттырды.
Он-онбесин қосақлап,
Дарытты хәр түр апатты,
Қайғыға қайғы жаматты,
Қатарында нар еди,
Қарсы келген жеринде,
Душпанға дүнья тар еди,
Ноғайлыға аты мәлим.
Ертуұған батыр бар еди,
Елексан деген залымың,
Соннан хабардар еди.
Сол батырды алдырып,
Арқасына ер салып.
Жүдә зәрресин алып.
Узақ жолға жүк артты,
Гүнасыз берди азапты.
Көрсетти хәр түр ғазапты.
Нәлет болғыр қутырған,
Жылап барған халыққа,
Арандай аўзын ашады.
Сиясаты басады.
Жылап жүрген халыққа,
Аўзын ашып ақырып,
Уў-зәхәрин шашады,
Жас келиншек, қызлардың,
Өкпелерин осады.
Көпшиликтің ишинде.

Көпектей тарпа басады.
Дәлил айтсаң бир аўыз.
Тенеңе от басады.
Зардабынан таяқтың,
Нешшелер қан қусады.
Жуптан-жуптан қосақлап,
Аяғын беккем тусады
Он-онбестен қосақлап.
Майданда қосқа қосады.
Көзде жасын көрмеді,
Залым сөзге илмеді.
Зар жыласа, мезгилли,
Азық-аўқат бермеді.
Ертуўған деген батырдың,
Азабынан залымның.
Бети өрген шалғандай.
Дүзде умыт қалғандай,
Дозаққа тири салғандай,
Биймезгил қазан урғандай,
Шын дозақы болғандай,
Еки қап жүкти артады.
Жонына терлер қатады.
Нар түйедей байпаңлап.
Көшеде жоллар тартады,
Ғешким көзге илмейди,
Мына болған ұайқанды.
Бир қудайым көрмеді.
Түринен хан сескенип.
Ертуўғандай батырды.
Ортаға сүйреп шығартып.
Елек хан турып сөйлейди:

«Тегиң маған душпан» — деп,
«Мынаны көпке қоспан» — деп,

«Жутым беріп жүрегөрмен,
Ертерек өлсин аштан» — деп.
Жасауылға ақырды.
Бурынғы күнлер аздай,
Сондай жаза қоллапты,
Елге ойран салар деп,
Ертуұғандай батырды,
Тереңлікке таслапты.
Сол ұақытта Ертуұған,
Қатты ашыуы келеди,
Күш бермей жети жаллатқа,
Бир тасты алып дәстине,
Жууырып кирди Ертуұған,
Абайсызда отырған,
Елек ханның үстине,
Ертуұғанды көргенде,
Елександай ханыңыз,
Тасбақадай азнады,
Түрин көріп батырдың,
Қара жерге қазықтай.
Кирип кете жазлады.
Хаўлыққаны соншелли,
Елександай залым хан,
Ашыулы шердей ақырды,
Тамағын кернеп бақырды,
Көпек ийттей барқырап,
Жаллад дийип шақырды,
Суп-сур болды жүзлери,
Аларып еки көзлери,
Шағауық қара жыландай,
Жалақлап қызыл тиллери,
Ысқырып көзин алартып,
Бақадай болды түрлери,
Қызыл жүзин солдырды,

Ғамға кеуилин толтырды,
Бийлей алмай геудесин,
Гә тұрып, гә отырды.
Ғеш жәрдемши табалмай,
Жыландай тили жалақлап,
Жалтаңлап қарады,
Қарап тұрың халайық,
Батырға нәўбет жетеди,
Ертуўған сөйлей береді:

«Ға қутырған, қутырған,
Ашып қара көзинди,
Сораса жуўап бермейсең,
Сен киммен дейсең өзинди,
Ғәзиринше асықпа,
Сарғайтарман жүзинди,
Барғанында Саркопқа,
Қара шалдың бағыма.
Ийнедей гуман жоқ еди,
От жибердиң тағыма,
Пенде қылып айдадың,
Урып соғып азаплап.
Нелер айттың халқыма,
Екситермен жасыңды,
Жуларман бир-бир шашыңды,
Жас қуўрай қурақым көрмей,
Омырайын ба басыңды,
Қайрақ тастай қайрайын,
Қырайын ба тисинди.
Ойран қылып шебине,
Айдайын ба исинди.
Мени ким деп билесең,
Басыңа кий телпектей.
Ақыры меннен өлесең.

Көзиңди ашып анықлап,
Неге мени көрмейсең,
Үш айшылық жоллардан,
Баслап келдим халқымды,
Нәсиятлап жубатып.
Ертип келдим журтымды,
Олжа қылып түсирдің,
Он алты мың малымды.
Неге қәдирим билмейсең,
Тал бурауға буратып.
Қыйратайын ба саныңды,
Қара тигип бағыңа.
Шашайын ба қаныңды.
А қутырған, қутырған.
Ойла соңғы халыңды.
Шаба берме батпақтан.
Байқап сөйле соңыңды,
Айы-күним батқанша,
Умытпастан сөзинди,
Сен де бир ийт қутырған,
Тах деп алдап халықты,
Салға минип отырған,
Түбириме найза урма.
Писип турған егинимди,
Ярым белинен орма,
Гезек келип есин жыяр,
Ойланып көз жасын тыяр,
Аламды тутып елеслеп,
Кейнинен келер ақ сунқар,
Қашарыңа жер таппай,
«Неге тийдим күн тууар».
Балларының ары ушын,
Ақ сунқарым ийшалла,
Қәхәр менен пәнже урар.

Сендей ақмақ қутырған,
Бир пәнжеде жоқ болар.
Нәўбет бизге айналып,
Аңла соны қутырған.
Айы-күнің тез батар,
Шаба берме батпақтан,
Бизге жарық таң атар.
Бийик таўың қулатып,
Шәхәриңди қыйратып,
Аты шыққан нәрўаныңды,
Балта салып қулатар.
Улың менен қызыңды,
Әрман менен жылатар,
Сескенбеймен айбатыңнан,
Тилимди сеннен тартпайман,
Жалынық сөз айтпайман,
Жандыр мени отыңа,
Ғақ хеш жерден ҳарымас,
Аңла мен саған ҳақпан,
Еки жүзли кескир алмас,
Ғаслы кәри гүнасыз,
Ғеш бир жерде жыламас,
Жөнсиз еткен жаманлық,
Ғеш жерде ядыңнан қалмас.
Полат найза урғанда,
Қара тас та тоқтамас,
Қәдирли адам қалың жаўда,
Қапаланып жүзи солмас,
Қалың жаўда жүрсе де,
Несибеси арылмас,
Қайда барса жол ашық,
Ғеш жерде жолы тарылмас.
Ғайратымды көрген халқым,
Маған нарийза болмас.

Жақсылық қылсаң жигитке,
Хеш бир жерде умытпас.
Мына қылған қысымың,
Хеш ұақта ядымнан қалмас.
Ақмаққа нәсият айтсаң,
Сөз мәнисин аңламас.
Алқысса сонда Елек хан,
Айбалтасы жарқырап,
Шалған малдай қарқырап,
Аш көпектей барқырап,
Жаллат дийип шақырды,
Қыйың оның желкесин,
Қулақ, мұрынын кесің,
Алың ақыл менен есин,
Пәнди-пәнди нәсиятым,
Алдыма қайтып келмесин.
Тезме-тезден әпкетің,
Екинши көзим көрмесин,
Ертеректен апарып,
Уў жайлатың денесин».
Тайын болып сәккиз жаллат,
Еркин бермей урып айдап,
Тумлы-тустан анталап,
Зулымлығын баслап,
Қырық қулаш терең зинданға,
Апарып таслатты.

Алқысса залым қалмақтың,
Пәрауан шықты пәрманы,
Алға басты дәураны,
Кеуилине келгенин ислеп,
Ишинен шықты әрманы.
Қамал қылып қаласын,
Қадаған етип даласын,

Жата берсин Елек хан,
Алқысса жүз түйеге жүк артты,
Танап пенен бек тартты,
Сол шәхәрде бир байдың,
Түйе тартқан кәрұаны,
Түркстанға жол тартты.
Кәрұанға сырын айтады,
Әрман, шерин молайтады,
Бенде болған халықтан,
Бир әжайып хош жигит,
Түйесин тартып кәрұанның,
Қашып елге қайтады.
Елек хандай залым хан,
Байқап көрсе алды-арты тар,
Есапсыз жатқан бенде бар,
Нешшесин етти өлимдар,
Қуўғыншы жаў келер деген,
Елек ханның кәўпи бар,
Өз-өзинен ханыңның,
Жүреклері хәўлирип,
Өзин өзи ирке алмай,
Әжептәўир түс көрип,
Көзине жаны көринди.
Өз-өзинен басына,
Зимистан қурылды,
Әлемди етип тас-талқан,
Шеттен адам киргизбей,
Қаласын етти қадаған.
Арадан қырық күн өткенде,
Өз-өзинен хәўлығып,
Саўда түсти басына,
Қарамады халықтың,
Көзден аққан жасына.
Буйрық берип жыйнатты,

Он еки мың аламан.
Алдына түсти басшы бар,
Жаў жарағын жыйнатып,
Шыбын жанын қыйнатып,
Бесеў ара бек аўыл,
Онаў ара жасаўыл,
Жасаўыллап айдатып,
Саўда салып басына,
Шыбын жанын қыйнатты,
Бедеўлерин ойнатты,
Полаттан суўлық шайнатты,
Әскерине бас болып,
Елексан хан жол тартты.
Ат шапқан дағлар пәс болып.
Баўыры қара тас болып,
Асығыста жол тартады,
Он мың нөкерге бас болып,
Дағы-дашлардан жол салып,
Көргенди еркисіз қаратып,
Қаласына жар салып,
Ишине әрман шер толып,
Кеўиллерин суў алып,
Қолына жасыл туў алып,
Дабылынан жер қозғалып,
Күн-түн демей ғайрат салып,
Елек залым жол тартады,
Ерте бастан алдын алып,
Халқына сөз айтады,
Елек ханың дабыл қағып,
Әскерлерим, кулақ сал,
Басыңа түспесин ғалма-ғал,
Пәнди-пәнди нәсиятым,
Қашып-пушып қалмақлар,
Бул кеткеннен кетесең,

Зарандып таўға жетесең,
Оннан да арман өтесең,
Аштарханның бойына,
Барып мекан етесең,
Ар жағынан жаў келсе,
Қарсыласып атасаң,
Мусылман мен урыс салып,
Әрман-шерин тарқатасаң,
Атларыңды тағалап,
Жәдде таўын жағалап,
Қырық күн жолға қарансаң,
Киятырған жаў көрсең,
Ғалаба атлар саласаң,
Қайтпай урыс саласаң,
Алдаў сөзге инанып,
Душпанға бенде болмайсаң,
Күш бермесе қарсы жаў,
Аямаңыз жаныңды,
Қырғын болып жолыңда,
Апармаңыз қалаға,
Мен шыны дос сенлерге,
Қашып бармаң қалаға.
Лашыңды ийтке тарттырып,
Шығарарман жаныңды.
Қашқанлар болса ермеңиз,
Абыройды қолдан бермеңиз,
Шыбын жаның шыққанша,
Жаўға қылыш сермеңиз.
Нәмәрт болып алдыма,
Қашып келип жүрмеңиз,
Қолдан келсе өлтириң,
Тегинликке өлмеңиз.
Арың ушын мәртлерим,
Душпанларды жерлеңиз.

Қыстай берсе қарсы жаў.
Маған хабар бериңиз.
Сондай сөзди тапсырып,
Қанық сөзлер айтады.
Он мың әскер кейнинде,
Сапар тартып барады.
Буйрық берип әскерине,
Хан кейнине қайтады.
Әскербасы еситип,
Хан хәмирине көнеди,
Қайыл болып хәмирине,
Хан кейнинен жөнеди.
Әскербасы бас болып,
Таўға қарап дөнеди.
Думан басып күн жүзин,
Қаранғыға дөнеди.
Он еки күн жол жүрип,
Сол таўларға келеди.
Әлем жүзи қараңғылық,
Жанған отлар сөнеди.
Он бес күн жүзи толғанда.
Жәдде деген таўына,
Бас аяғы қуралды,
Аттың жалын тарады,
Он мың әскер жыйналып,
Қатар-қатар сап тутып,
Талып барған көп әскер,
Үш күн турмай жатады.
Күшин белге жыйнады,
Сарғайып таңлар атады,
Жәдде деген таўында,
Елек ханның әскери,
Қараўыл болып жатады,
Жата берсин қалмақлар,

Алқысса сөзди еситиң,
Гүлайым Қыран батырдан,

Гүлайымдай батырың,
Өрмияның шөлинде,
Атларын жолға салады.
Изин қуып қалмақтың,
Майданда сапар тартады,
Шаршаған жерде жатады,
Атларға терлер қатады,
Қыя майдан далада,
Ақ бөкен, марал атады,
Аш болғанда әреп атлар,
Таудан ғаудан шалады.
Қалмақлардың кейнинен,
Майданда сегбир тартады.
Сарғаяды, солады,
Ерте турып, кеш жатып,
Отыз алты күн қонады.
Ат шабысып майданда,
Қызлар сапар тартады,
Харып-шаршап талады,
Терек дәрья бойында,
Он күн атлар шабады.
Салқын менен жол жүрди,
Қыйынға өзін көндирди,
Жоллар таппай адасып,
Бир ярым күн жол жүрди,
Рахмет жигит сойына,
Түсип сарсанлық ойына,
Еки айда жетеди,
Аштарханның бойына,
Бир өзи бир мыңға татыр,
Алдында көп әскер жатыр,

Гүлайымның аұхалын,
Еситкенди Қыран батыр,
Кийинип бадана саұйтты,
Мәдет әйлеп пири Даұйтты,
Он сәккиз күн хәлек болып,
Қыйын жерден жоллар таұып,
Аштарханның бойында,
Қыран батыр жетеди,
Кейнинен ат шаұып,
Гүлайымдай достына,
Саұ-саламат қосылды,
Қыран батыр қустай қаұып,
Туұған жерлер қалды қашық.
Тымсал менен ат шабысып,
Саұ-саламат қосылады,
Кеұил қосқан еки ашық.
Дабылы елге дан болды,
Айырылысып бир биринен,
Қара бағры қан болды.
Хабарсыз қалып ашығы,
Кеұилине әрман болды,
Қыйын жерде қосылып,
Еки батыр кеұиллери жәм болды,
Қалмақ пенен қас болып,
Кеұили тасып мәс болып,
Аштарханның бойында,
Үш күн жатып дем алды,
Еки ашық кеұил қосып,
Қара шашын тарады,
Аштан өлген өлини,
Топар-топар көреді.
Тисин қайрап батырлар.
Қәхәр менен келеді.
Аштарханның бойында,

Жол таба алмай жүреді.
Хеш жерден туұры жол таппай,
Не қыларын биле алмай,
Ашшы-душшы татады.
Аштарханнан өте алмай,
Әйне бир ай жатады.
Тоқсанның айы туұған соң,
Тас болып теңиз қатады,
Қыран батыр бас болып,
Муз бенен жоллар тартады,
Қырқы бирден атқа артып,
Музларға топырақ шашады,
Кем-кемнен хийлеси асып,
Қәуипли жерлеринен қашып,
Көк тайғаққа қум шашып,
Бедеўлер пәрманлап басып.
Аштархандай теңизден,
Пияда он күн жол асып,
Көрди түрли әламатты,
Еренлер берин дәрәматты,
Жағылмай жаман кәрамат,
Кеш жерден жетиспей апат,
Он алты күн сегбир қағып,
Аман-саў қырық өтеді,
Аштарханнан саламат.
Теңизден аман өтеді,
Ендиги жолы төтеді,
Кеше-күндиз жол жүрип,
Бир бөлек таўға жетеді,
Урысқа жүдә шақланып,
Жаў жарағын тақланып,
Асығыста киятыр,
Қалаға қарап ат салып,
Елес-елес арасы,

Бир күнлик жол таласы,
Қалмақтың мәнзил ханасы,
Хәм басшысы, хәм батыры,
Қыран батыр данасы,
Жақынлап келди шамасы,
Жарланған таудың дарасы,
Яр болғай қәдир алласы,
Елес-елес көринди,
Бир топ кәрұанның қарасы
Оны көрип қырық батыр,
Атқа қамшы басады,
Кеўили толып тасады,
Топарын бузбай ат қойып,
Кәрұанға хұжим жасады.
Узағырақ еди арасы,
Тум-тусынан топылып,
Есик-төрли келеди,
Екеўиниң шамасы.
Кәрұанбасы булардан,
Хаўлықпады, қорықпады,
Жасқанып көзин тартпады,
Жүдә әжайып көринди,
Жас қызлардың жылұасы,
Жас қызларды көрген соң,
Аң-таң болып кәрұанлар,
Ақыл-есин алдырып,
Жуўырысып шығып алдына,
Қасты бардай қарасты,
Алағададан нәрсе жоқ,
Жүдә кеўили тасты.
Қәхәрленип Гүлайым,
Қарасқанын ар билип,
Ашыўы қәддинен асты.
Хасылың қайдан кәрұан деп,

Тезден-тезден жөн сорасты.

Нешик болып қәхәр менен найза урсам,
Қазан урған қызыл гүлдей солдырсам,
Жаның барда қасылыңды айтың кәрұанлар,
Диниң қайдан, елиң қайдан боларсаң.

Қарсыласып жаў қайтармақ бизиң кәр,
Қылыш урсам заманыңыз болар тар,
Жасырмастан қасылыңды тезден айт,
Қайсы журтқа баратырған саўдагер.

Түсирейин жаманлықтың қуяшын,
Мен бузаман жаманлардың уясын,
Қайсы журттан қайсы журтқа барасаң,
Артқаныңыз қандай ханның дүньясы.

Сексен нарға алтын, гүмис артыпсыз,
Аўмасын деп шыжым менен тартыпсыз,
Қайдан шықтың, қандай журтқа барасаң,
Сегбир тартып узақ жолға шығыпсыз.

Биз билмеймиз тегис пенен тикжарын,
Бағыш әйле бизге сиз хәрне барын,
Қайсы елден қайсы журтқа барасаң,
Жасырмай айт туўры бергил хабарың.

Алқысса саўдагерлер,
Буның жаў екенин билмей
Түрки тилине түсинбей,
Танырқанып-таңланып,
Қумартқан көзлерине,
Сәўле шашқан жүзлерине,
Таңлай таңлай қарады.

Ермек қылыңқырап,
Шақалақлап күледі.
Сол ұақтында Гүлайымның,
Сүйегинен өтеді.
Алғыр қустай шабынып,
Гүлайымдай батырдан,
Қызлар жууап күтеді.
Аңлай-аңлай Гүлайым,
Кәрұанның сырын аңлады,
Сөз бағдарын сорады.
Қалмақтың кәрұаны екенін
Сөзлеринен байқады.
Ашыұланып Гүлайым,
Жауған қардай борады.
Семсер урып басына,
Ақырзаман қурады,
Душпан екенін аңлады,
Күши тасып қайнады,
Тәртип беріп қырық қызға,
Жығып кәрұанды узынына салады.
Еки жүзлі пышағын,
Оң қолына алады,
Сиз бе ермек қылған деп,
Қарқыратып шалады,
Қызлардың қурышы қанады,
Түйе тартқан кәрұанларды,
Туқымқурт қылып шалады.
Сексен түйе қасылын,
Тегін олжа қылады,
Қылыш қаллау кәдеси,
Қарсы алдынан шығады.
Алқысса бир қудайы яр еди,
Елим деп интизар еди,
Кәрұанлардың қасында,

От жағыў кәспи-кәри еди,
Бенде болған мусылманнан
Жасырынып жан сақлаған,
Кәрўанлардың қасында,
Артық деген бар еди.
Жасы алпыстан асқан,
Сақал-мурты шубалып,
Аяғына басылған,
Елек ханның қысымынан,
Өкпелери осылған,
Кәрўанларға жалынып,
Түркстанның шәхәрине,
Қайтыў ушын қосылған,
Сақал-шашы жумақтай,
Қалмақ берген қорлықтан,
Ерегиректе тур еди.
Қызлардың түрин бир көрип
Жуўырып келди бийшара,
Гүлайымның қасына,
Аяғына бас урып,
Бұған қарап сөйледі:

Басында түрли уўайым,
Қырымды алып бир қудайым,
Мен әрманым айтайын,
Қулағың сал Гүлайым.
Жас төктим көзден жасымнан,
Айрылмай мийнет басымнан,
Елексан деген қалмаққа,
Пенде болдым жасымнан.
Туўды-питти бул мәнет,
Айрылмады басымнан,
Хабар сора Гүлайым,
Мен ғәриптиң хаслынан,

Саған хабар айтайын,
Пенде болған халқымнан деп,
Гүлайымға хабар айтып,
Мынадай сөз айтады:

Тарыққаннан көзден ақты қанлы жас,
Қайғыдан жарылды қалың қара тас,
Бүлген елден саған хабар айтайын,
Қулақ салып куп тыңлаңыз қарындас.

Басыма түскенди хәр түр уғайым,
Батыл болған абыройды қуғайын,
Қулақ салып тыңла мениң аұхалым,
Қыйын аұхал өтти бизден Гүлайым.

Бүлген елдің қыйын мүшкіл халы,
Залым қалмақ тайдырғанды дәураны,
Сорасаң хаслым мениң мусылман,
Хал сорасаң бүгін бизден дәрманым.

Қуғанышыңда сениң өсип жайнайын,
Алдыңызда мен баслайын қарағым,
Буннан былай жылауыңды жетеклеп,
Қалмақтың шәхәрине алып барайын.

Қалмақтың азабы өтти жаныма,
Пенде болып Елек ханның торында,
Үш жыл бойы болды халымыз мүшкіл,
Қалмақ сабап қан толтырды қойныма.

Қарсылассаң қыйды оның желкесин,
Қырылды халқының таппай ийесин,
Гүлайымжан қайсы бирин айтайын,
Ойлап көрсең мен сыяқлы хәммеси.

Елатымда аты шыққан ер едим,
Сыйынғанға қол бергендей пир едим,
Кеше-күндіз сениң тилегиңди тилеп,
Кәрұан менен жанымды сақлап жүр едим.

Мына сөзди еситип,
Гүлайымдай перийзат,
Бенде екенін аңлады,
Азат қылды елимнен,
Алдына соны салады,
Тәўекелге бел байлап,
Олжа қылып кәрұанды,
Жолға раўан болады,
Қапа кеўлин хошлады,
Қайғылы ғамды таслады,
Қуўанышта Артықбай,
Гүлайымға жол баслады,
Батырлар қылыш қанлады,
Жолға раўан болады,
Аштарханды жағалап,
Үш күн жоллар тартады.
Атлардың жоны қызады,
Қуўдай мойнын созады,
Қыя шөлде жарысып,
Биринен бири озады,
Қазандай қара тасларды,
Талқан етип бузады.
Аштарханды жағалап,
Жети күн жол тартады.
Себеп болып жалғаўына,
Баслап баратыр ғарры,
Қырық қыздың қарсы жаўына,
Намазшамда жетеди,

Қараспаң деген тауына,
Аттың жалын тарады,
Ғарры күнге жарады.
Бәлент таудың басында,
Қатара турып қырық батыр,
Төрт тәрепке қарады,
Аттың жалын өреді,
Аш болғанда әреби атлар,
Таудан жууған тереди,
Кеуилин басып қараса,
Жәдде деген тауында,
Көп жығынды көреді.
Қалмақтың қайсар ерлері
Өзине мәлим жерлері,
Жәдде деген тауында,
Жатыр еді ен жайып,
Елек ханның әскери,
Алды-арты бийік жар,
Елес-елес жауды қар,
Киятырған батырлардан,
Елек ханның әскери,
Бәршеси болды хабардар,
Аңлып жатқан көп әскер,
Тайсалмай атлар қояды,
Қайғы-ғамды жояды,
Бір бирине қарсыласып,
Екі жаудың арасы,
Ақырзаман болады.
Ұйлесі әбден асады,
Күшлері ғаулап тасады,
Қарсыласып қалмақлар,
Тум-тустан найза басады.
Қарсыласып Қыран батыр
Оннан-солдан ат салып,

Қайтпай қушақласады.
Менмен деген батырына,
Қайтпай ат қосады,
Гәңгі озып, гәңгі қалып,
Қалмақлардың батырын,
Тап жауырынынан шаншады,
Хаулықпады, қорықпады,
Аттың басын тартпады,
Қырандайын батырға,
Отызы бірден топылса,
Сауытынан баталмай,
Қамыр яңлы батады.
Көбине қылыш жумсады,
Бири қуып, бири қашады,
Қалмақлардың әскери,
Тум-тустан хұжим жасады,
Тенеси қайнап йошады,
Ийини келсе Қыран батыр,
Он бесін бүклек басады.
Қалмақлардың әскерин,
Қанын суұдай шашады.
Ат кекилин өреді,
Арадан үш күн өткенде,
Қалмақлардың әскери,
Түрин жаман көреді,
Гүлайымның батырынан,
Сол жерде бес қыз өледі.
Қарсыласқан елине,
Қайтпай найза басады,
Ийини келген жерінде,
Анаұ-мынаұ палұанын,
Ылақ қылып қашады,
Арадан бес күн өткенде,
Қалмақтың қалған әскери,

Кейнине қарап қашады,
Құрт ойыны құрылды,
Астындағы бедеулер,
Қанға тайып сүринди,
Қалмақлардың әскеринен,
Алты мыңы қырылды,
Сауыт кийіп сайланды,
Әбден бағы байланды,
Гүлайымға бата алмай,
Қалмақтың қалған батыры,
Шегинип кейнине айналды,
Оғын атып байытады,
Ақыл-хуушын жойытады,
Гүлайымға бата алмай,
Қалмақлардың әскери,
Серпилип кейін қайтады,
Бағларда гүлдер шайдады,
Бабаңа алғыс айтады,
Қыран батыр, Гүлайым,
Қалмақтың қалған әскерин,
Қойдай қылып айдады,
Бағдың гүлі солады,
Қууанышқа кеуіли толады,
Қыран батыр, Гүлайым,
Қалмақлардың әскерине,
Мысал тәжжал болады,
Басына күн тууады,
Белине садақ бууады,
Әзираылдай топылып,
Қырық қыз бенен Гүлайым,
Қалмақларды қуады,
Қан толды терең сайлары,
Кетти ақыл менен ойлары,
Тум-тусқа шықты қалмақлар,

Тирилик болып ғайлары,
Кирерге тесик таба алмай,
Қараңғы болып күн менен ай,
Хәр ким басы менен ғай,
Қараңғы болды майданы,
Тым-тырақай тозады,
Қыран деген батырға,
Он күн қарсыласалмай,
Харып-шаршап талмады,
Гүлайымның қырық қызы,
Айдархадай жалмады,
Барғанынша қалаға,
Елек ханның әскеринен,
Бир тири жан қалмады,
Минген аты шабылмай,
Қарсыласып дабыл қағылмай,
Қалаға жақын барғанша,
Ныпқырт болды қалмақлар.
Батырға қарсыласарға,
Бир тири жан табылмай,
Қылыш қаннан тап алынды,
Өлимнен айралық жаманды,
Дүбиринен сескенип,
Ғуббат деген қаласына.
Тас қорған етип қамалды.
Қырық қыз ғайрат салады,
Қалмақлар сетем алады,
Барғанын билип Гүлайымның,
Қалмақлардың шәхәрінде,
Ақырзаман болады.
Алқысса кәхәринен булардың,
Бурқасынлап жаўды қар,
Минарланып турыпты,
Қаласында қанлы дар,

Жаўдай жаснап анталап,
Қалмақлардың шәхәрине,
Барды дийди батырлар.
Ашылған бағда лалаға,
Сыйынып қудайталаға,
Анталап келди қырық батыр.
Ғуббат деген қалаға.
Шықпай ақыл данасы,
Ойран боп жигер санасы,
Оннан-муннан ат қойды,
Кире алмады қырық батыр,
Қамал еди қаласы.
Жазылып атын шаба алмай,
Абырайын жаба алмай,
Хайран болды Гүлайым қыз,
Қаланың аўзын таба алмай.
Сарғайып таңлар атады,
Әжел шарабын татады,
Жанлы адам таба алмай,
Шаршап барған батырлар,
Шатырын қурып жатады.
Алқысса сөзди еситиң,
Елек деген залымнан.
Әскер қашып келген соң,
Истиң түрін аңлаған,
Ақыл-естен айырылып,
Тумлы-тусын барлаған,
Бурынырақ ғамын жеп,
Қаласын еткен қадаған.
Не қыларын биле алмай,
Қолындағы пендеге,
Қатты зулымлық қылған.
Шыбын жанын қыйнады,
Елек хандай залым хан,

Аламанын жыйнады.
Қарсы тұрып буларға,
Түрлі хийле жасады,
Қаласын бәлент салдырып,
Қәндегин терең ояды,
Отқа жағып нешесин,
Нешесин тири сояды.
Мусылманның әуладын,
Тирилей жерге қағды,
Қосақлап қойдай сабалап,
Қайғыға қайғы жамады,
Жети жасар балларын,
Шай отын қылып жағады.
Зулымлығын арттырды,
Бөлінген қойдай шуұлатты,
Қаласына киргизбеди,
Гүлайымдай перийзатты.
Гүлайымдай перийзат,
Майданда жүріп тыңлапты.
Мысқа айналды гәўхар тасы
Қабыл болмай көзде жасы,
Иште жанып шуұлайды,
Бүлген елдің ғарры-жасы.
Еситип оны Гүлайым,
Қаласына кире алмай,
Ат басындай жүрегі,
Сарайында туұлайды,
Саңлақ таппай хәр жерден,
Жан-жағына қарады.
Асығыста атланып,
Дәрўазаға келеди,
Нәзер етип қараса,
Пақшасының кепсери,
Қола менен қуйылған,

Қара тас пенен көмилген,
Бийиклигин сораң,
Ушқан қулар өте алмас,
Қарасы жүдә шайылған,
Атқанда оқ өтпейди,
Тойтарылмас қарыұлар,
Байқас етип қараса,
Узақ-узақ тараұлар,
Саңлақ таппай кириўге,
Ғайран болды арыұлар.
Ат басындай қулп урған,
Сәккиз қабат бек қорған,
Әскер толған ишинде,
Жүдә тамашалы дәўран.
Ерден ердің қәўпи бар,
Қаласында отлар сөнген,
Ислери насырға дөнген,
Жанлы жанлар хабар алмай,
Ғайран болды Гүлайым,
Ғеш илажын таба алмай.
Қалмақлар хабар табысты,
Тум-тусқа ат шабысты,
Иш-тыстан оқ атысты,
Гүлайым қайнап күйеди,
Қалмақтың хабарласпағаны,
Жулынына тийеди,
Ат шабысып батырлар,
Жол таба алмай бүледі,
Қыран батыр сол ўақта,
Гүлайымдай батырға,
Қарап сөйлей береді:

Басыма салма уўайым,
Баслағай оңға қудайым,

Оның ушын сарсылма,
Шын ашығым Гүлайым.
Мәрт болғанлар ұақтың хошлар,
Душпан өкпеси осылар,
Асықпаңыз Гүлайым қыз,
Жаўларың меннен басылар.
Беккем байлаңыз белиңди,
Солдырма бағда гүлинди,
Азғана ұақ сабыр ет,
Азат қыларман елиңди.
Тақлай берің күш-қарыўың,
Басыңа келди дәўириң,
Өз-өзиңди алдырмаңыз,
Сиясат етиң арыўым.
Душпан сағасын тыярман,
Бас-аяғымды жыярман,
Қайғыланба Гүлайым қыз,
Ханыңның желкесин қыярман.
Соны айтып батырың,
Қыздың кеўилин алады,
Гүлайымның белине,
Пота буўғандай болады,
Мына сөзди еситип,
Белин беккем байлады,
Саўашқа өзін сайлады,
Жағалап шеттен айналып,
Қайым жерлер барлады,
Қалаға атлар салайық,
Жаўдан өшти алайық,
Я өлейик, я қалайық,
Бүйтип жатқан болмайды,
Қолдан келе билгенше,
Тум-тусқа ат салайық.
Душпанлардан өш алсақ,

Сол болар бизге ылайық.
Айтқанымды тыңласаңыз,
Атланың тезден халайық.
Гүлайымдай перийзатқа,
Сондай гәпти айтады.
Сол ұақтында Гүлайым,
Қыран батырға,
Мынадай сөз айтады:
— Көрген жанның қурышы қанды,
Талап еттің беги, ханды,
Сениң менен бизлерге,
Дус қылғай алла аңсанды,
Бирин бири қуўатлады батырлар,
Таслайық қайғы-қапаны,
Көп шектирди халыққа,
Жәбир менен жапаны.
Хәр ким ғайрат салғайлы,
Душпанларды жоқ қылып,
Сүрейик заўқы-сапаны.
Тум-тусқа атлар шабайық,
Қаланың аўзын табайық,
Сапластырып душпанды,
Елимизге қайтайық.
Түйинин таўып шешейик,
Қалмақтың қанын ишейик.
Ойран салып ордасын,
Кепин тонын пишейик.
Ғайрат салың жан достым,
Бүлген елдің ғамы ушын,
Шыбын жаннан кешейик,
Қыран батыр еситип,
Жүдә макул көреді,
Жабырласып қырық батыр,
Усы сөздің хаққында,

Барлығы үәде береді.
Жақсылық пенен жаманлық,
Бир қудадан көреді.
Гүлайым сәрдар бас болып,
Батырлар атқа минеди.
Кейнінен ғаўлап ереді.
Көзлери оттай жайнады,
Полаттан суўлық шайнады,
Жәхәнди кеўили жайлады,
Қәхәрленип қырық батыр,
Жаўларға өзін сайлады,
Минип атларын жөнеди,
Өз-өзинен тартысып,
Шамасын өлшеп көреді.
Жедел берип өз-өзине,
Күшлерине сенеди.
Тум-тұсынан ат айдап,
Дәрўазаға келеді.
Атқа тумар тағады,
Кими атып, кими шабады,
Алмас қылыш кеспеди,
Қанша қарыў салса да,
Батырлар дады жетпеди,
Қыяға бедеў шаппады,
Тумлы-тұстан бақлады,
Бул қалаға киргендей,
Батырлар жасқа таппады.
Жигер-ғайрат күши толған,
Халқы ушын қорған болған,
Сол қаланы айналып,
Етти батырлар тас-талқан,
Жигер-күши тасады,
Тум-тұстан хұжим жасады,
Я ала алмай, я кете алмай,

Бир ярым ай жатады.

Оныншы бөлім

Алқысса сөзді еситиң,
Елек хан деген қалмақтан.
Әрманлы таңлар атырған,
Ай менен күнин батырған,
Он мың бенде бар еди,
Қалмақлардың қолында,
Бенде болып жатырған,
Зейни танып иледі,
Гүлайымның келгенин,
Солар иште биледі.
Ата-теги батыр еди,
Қәхәр еткен жерінде,
Қырық адамға татыр еди.
Сол халықтың ишінде,
Қараңғы жайда жатырған,
Ақшолпан деген бар еди,
Гүлайымның келгенин,
Иште жатып бийшара,
Ол да хабардар еди.
Гүлайымға бағышлап,
Көпшиликке хабарлап,
Мынадай сөз айтқан екен:
Минип бедеу желгенди,
Намыстан күйіп өлгенди.
Аңлап турман бир нышан,
Гүлайымдай арысланым,
Кейнимнен қуып келгенди,

Қаланың аўзын таба алмай,
Онда-мунда соқлығып,
Жол таба алмай жүргенди.
Еркін атын шаба алмай,
Әбирейин халықтың жаба алмай,
Қаңғалап жүрген болмасын,
Кирер саңлақ таба алмай.
Жақсылығын келтириң,
Қаст еткенди өлтириң,
Мен аңлайман бир сырды,
Қалмақларға сездирмей,
Мениң айтқан сөзимди,
Гүлайымға билдириң.
Бағының гүли солмасын,
Пайманасы толмасын,
Мына залым қалмақтың,
Сегиз жерде хоры бар,
Қурып қойған айтыўлы,
Қырық бес жерде торы бар.
Гүлайымдай жалғызым,
Соларға дус болмасын,
Узақ бийик таўы бар,
Есапсыз жатқан жаўы бар,
Қаланың арқа шетинде,
Күннің шығар астында,
Бир мезгиллик жолы бар,
Бийик таўдың астында,
Қаласының аўзы бар,
Анық көзим көрген жоқ,
Халқының айтқан сөзи бар,
Жоқдур оның көп-азы,
Мудам қамал қысы, жазы,
Керек емес күш-қарыў,
Мынадай оның илажы:

Хабар алсаң сол жерден,
Бир адамды көресең,
Сақалы узын салалы,
Күн-түн отыр сол жерде,
Ерксиз тартар сыйны-салы.
Байқап оған қарасаң,
Қолында зийруў-зэбары,
Соны қолға түсирсең,
Талабың оң болғаны.
Соны қолға түсирсең,
Қаланың аўзын табасаң,
Қарсыласып айқасып,
Жаўыңа қылыш тартасаң,
Аўхалың жүдә қыйынды,
Соны излеп таппасаң,
Ашылады етегиң,
Өзиң қымтап жаппасаң,
Мақсетиңе жетпейсең,
Ўақтыңда тухым шашпасаң.
Малың кетер басына,
Басына бас жип тақпасаң,
Дедигиңе жете алмайсаң,
Бурын атың шаппасаң.
Қазаның сирә писпейди,
Астына от жақпасаң,
Қатының кетер басына,
Қазық қылып қақпасаң.
Жете алмайсаң елиңе,
Усыны ойлап таппасаң.
Жазып бәржай келтириң.
Адамзатқа билдирмей,
Гүлайымжанға жеткериң.
Минген аты шабылар,

Мойнында хасыл тағылар,
Орынланса усы сөз,
Излегени табылар.
Аңлай қойса кешикпей,
Әбирейи жабылар.
Күш-күшине уласып,
Аш бүркіттей шабылар.
Мақсетине жетисип,
Ойнап-күлип шад болар,
Усы хабарды жеткізсек,
Батырлар бизди бақалар.
Не болса да мен айттым,
Яр болғай ата-балалар.
Соны айтып Ақшолпан,
Көпшиликке жығылды.
Еситип оны халайық,
Бөлінген қойдай шуұлады.
Ақшолпандай арыұды,
Ортасына алады.
Айтқан сөзин қайтарып,
Бир-бирлеп хатқа салады,
Майданға шығыў илаж жоқ
Көпшилик ақыл табады.
Хайран болып турады,
Бир биринен сорады.
Айтылған сөзди хат етип,
Муштай тасқа орады,
Кеш болып күнлер батады,
Төсекте хәр ким жатады,
Әйне түннің жарпында,
Сәлемхатқа тас орап,
Сақпанға салды бир жигит,
Қаладан сыртқа атады,
Кемпирге хәмме бас урды,

Еки қолын қуўсырды,
Сақпан менен сәлемхатты,
Әйне түннің жарпында,
Тәўекел сыртқа асырды.
Алқысса сөзди еситиң,
Майдандағы қырық қыздан.
Ишлери толы намыс-ар,
Қаланың аўзын таба алмай,
Алды бийик, арты жар,
Ҳайран болып жүр еди,
Бул қалаға кире алмай,
Әйне түннің жарпында,
Найзасына сүйенип,
Тур еди сыртта батырлар.
Әрманлық пенен тақ атты,
Жарық түсип әлемге,
Тум-тусына қарады.
Нешше қыйыр, нешше адыр,
Көргенди ерксиз қаратар,
Көринеди ағарып,
Жанында бир нарсе жатыр,
Қағазды жерден алады,
Асығыста батырлар,
Тарқатып оқып қарады,
Мәнисин оның аңласа,
Гүлайымның ядына,
Түрли хабар салады.
Көзи толды жасына,
Нур толды пешанасына,
Айтқан гәпке түсинип,
Асығыс пенен атланды,
Гүлайымдай перийзат,
Қызларын ертип қасына,
Күн шығарға жол тартты,

Қызларды ертип артына,
Хатқа бәри түсинип,
Жетисти батыр шыңына.
Қәхәр менен пәтленип,
Қуұанып кеуили шадланып,
Қарағай найзасын өңгерип,
Жүрди шығысқа жолланып.
Қалаға кириу мақсети,
Шынты менен қолланып,
Бир мезгил жүрип қараса,
Қаланың шығыс астында,
Бир тас көрди минарланып,
Жетип барды ат айдап,
Гүлайым батыр сайланып,
Салтанат тутып киятыр,
Сом темирге курсанып,
Нәзер салып қарады,
Дәрұзада байқады,
Өмиринше белли кәри,
Еситкен бұрын қардары,
Отыр екен бир ғарры,
Жасы жүзден де ары,
Айтқандай қараса қолында,
Зийриу-зәбары.
Тууры келди мама айтқан,
Бир жарым ай жолын жойтқан,
Қуұанысып батырлар,
Мүшкили болды ансан.
Алқысса батыр сөйлейди:
Бәлент дағларда барды пәс,
Ақпағай көзден селли жас,
Жан өзинде турғанда,
Дәрұзадан аулақ қаш.
Неге отырыпсаң жолда,

Батырмысаң сен озалда,
Абырай барда қапыңды аш,
Жан өзинде турғанда.
Кетпесин душпанда арың,
Батырман мен белли кәрим,
Дәрұзабан есик аш,
Келди Гүлайым қандарың.
Батыр болсаң қылма налыс,
Сапар тарттым жолым алыс,
Арнап келдим қалаңа,
Келиң берман биз бен таныс.
Еситип оны Елексан,
Не қыларын биле алмай,
Кейнине қарап қаша алмай,
Басты қыздың сиясаты,
Батырлардың сиясаты,
Қалмақты жаман басады.
Не қыларын биле алмай,
Ақылынан сасады.
Ұәзирлерин шақырып,
Елександай залым хан,
Мынадай сөз айтады:
Минип бедеу желипти,
Нешшеси шөлде өлипти,
Түркстанның халқынан,
Атақлы батырлар келипти.
Алғандай үлестан пайын,
Қарсылассақ алар пайын,
Дәрұзаны тез ашыңлар,
Мәртлик пенен болың тайын.
Арқайынлықты қояйық,
Байлап алып барлығыңды,
Жауларға олжа болмайық,
Басқы тауып өз-өзиннен,

Қызыл гүлдей солмайық.
Шақырып тұрған душпаннан,
Ертерек хабар алайық.
Қолдан келсе киргизбей,
Тегис геллесин алайық,
Тезирек атлан батырлар,
Бар ғайратты салайық.
Бир бирине билдирмей,
Қолдан келсе жаўлардың,
Тегислеп көзин ояйық.
Атлан-атлан батырлар,
Қаламызға киргизбей,
Тухымқурт қылып жояйық.
Алқысса сөзин еситип,
Қалмақлардың әскери,
Аттың жалын тарады,
Урыспаға қолайлап,
Белин беккем байлады.
Жолығып хабарласпаўға,
Айтыўлы хәмелдарынан,
Жаў қуралын сайланып,
Гүлайымның алдына,
Отыз адам барады.
Ерден ердің кәўпи бар,
Қәдди бойы қалтырап,
Не дерин билмей албырап,
Сыр билдирип жаўларға,
Сынаптайын титиреп,
Тенелерин қорқыныш кернеп,
Албырақлап, сасқалақлап,
Отыз адам таптырып,
Дәрўазаны ашады.
Анық көрип батырларды,
Қалмақлардың бийлери,

Ақылынан сасады.
Жасаған дәудей жасанып,
Жаў куралын асынып,
Халыққа салтанатын салып
Сом темирге курсанып,
Тәпинип тур батырлар,
Бәри бирден атланып,
Иси болмай булар менен,
Қыран батыр, Гүлайым,
Бул қалаға ат айдап,
Алла деп атлар қояды.
Ақ жалаўдан туў алып,
Шақмақтан қуў алып,
Метиреден суў алып,
Қалаға атлар қояды,
Батырлардың саўлаты,
Көргеннің ақылын алып,
Не қыларын биле алмай,
Қалмақлар естен танады.
Қарсыласып тура алмай,
Тумлы-тусқа қашады.
Топылысқа шыдамай,
Дәрўазасы қулады.
Улы-шуў болған сеслери,
Дағы-дасқа толады.
Бир шәхәрге қырық адам,
Қырық мың жандай болады,
Айбатынан сескенип,
Нешшелер еркисіз қулады.
Ат басындай жүрегі,
Сарайында туўлады.
Тумлы-тусқа ат қойып,
Қалмақлар жол баслады.
Қарсыласқан нешениң,

Қанын суўдай шашады.
Ғарры менен баланың,
Қара көзин жаслады,
Батыл қылып, оң-солын,
Ғайрат етип қырық батыр,
Қурсап алды тум-тустан,
Қашатуғын жолларын.
Журт сеники аға деп,
Қәтерди қалмақ қолларын,
Әсте басып аңлады,
Қулақ салып тыңлады,
Улы-шуў болған дыбыстан,
Қаланың иши жаңлады,
Сыйынып қәдир аллаға,
Яд етип кәмбил панаға,
Бирин шығармай далаға,
Тумлы-тусқа ат қойып,
Ойран етти қырық батыр,
Ғуббат деген қалада.
Аттың жалын тарады,
Нар түйедей жарады,
Тумлы-тусына қарады,
Кимнің қолы шабылған,
Кими аштан сабылған,
Кими тили байланған,
Кимин көрсең зарланған,
Кимнің иши қарналған,
Есабы жоқ пенде болған,
Мусылманды көреді.
Оны көрип Гүлайым,
Азмаз кеўил бөледі.
Хаўадан ушар аласар,
Әлхаўаға жарасар,
Адамды ийтше өлтириў,

Елек ханға жарасар.
Аман-есен барсыз ба,
Аға-ини, қарындаслар.
Азғана ұақ сабыр ет,
Атқа тумар тағайын.
Ким гүналы, ким гүнасыз,
Соның парқын аңлайық,
Қайда екен Елек хан,
Әўелха соны табайық.
Бир-еки аўыз гәплесип,
Сенлерди азат қылайық,
Қарсыласып ат шапса,
Билгенимизден қалмайық,
Аты-жөнин тыңламай,
Айдархадай жалмайық.
Бизге қарап бағынса,
Кегимизди алайық.
Қарсы урыс салмайық,
Өшти алып өшлиден,
Кекти алып кеклиден,
Азат қылып бендени,
Елимизге қайтайық,
Қасындағы батырға,
Нәсият айтты Гүлайым:
— Көрген жерде бас салып,
Халықтың зәрресин алмайық,
Сол болур бизге ылайық,
Алым тутар тәбәрди,
Найып сөзге шеберди,
Хабарлассын тезден деп,
Қалмақлардың ханына,
Гүлайым адам жиберди.
Беккем тутып ядына,
Шер толып кеўил шадына,

Жуўырып барды найыбы,
Елек ханның алдына,
Жипектен нәзик торқады,
Батырлыққа шорқады,
Келгеннен соң найыбы,
Қалмақлардың патшасы,
Қалтырап қатты қорқады.
Не қыларын биле алмай,
Елек хандай ол залым,
Аш жолбарыстай ақырды,
Иши жанып қамылды,
Ала туўын жамылды,
Бийжай көріп найыбын,
Жүрегі қорқып жарылды.
Ыңыранып тұрып жайынан,
Жүрек бағры болып қан,
Не қыларын биле алмай,
Шықпады теннен шийринжан.
Келиўине қарамай,
Ат қойып келди есикке,
Аты шыққан батыр Қыран,
Есикте тұрып тәпинип,
Қалмақлардың ханына,
Мына сөзди айтады:
Бәлент дағларда барды пәс.
Орманда ағар көзиңнен жас.
Хабарың бар ма келгеннен,
Қалмақлардың патшасы,
Шығып биз бенен хабарлас,
Сөз айтаман мықлы ханша,
Көринбейсең алдымда,
Ислериң сениң қалайша,
Қандарың келди үстиңе,
Хәддиң болса ойланбай,

Майданға шық залым патша
Батырлықдур белли кәрим,
Неге келмейди намыс-арың,
Қандарың келди есикке,
Болсын муннан хабарың.
Көзиңе көринди жаның,
Ағар сениң қызыл қаның,
Мәрт болсаң кел майданға шық,
Өтти басыңнан заманың,
Талқан етеди таў-тасыңды,
Билсең әзелий қастыңды,
Келди қандарың есикке,
Мәрт болсаң көрсет басыңды
Айт мәмиле сөзиңди,
Көрсет алдыма өзінди,
Ерлерден асқан ер болсаң,
Берман қара аш көзиңди,
Қәдир қудайыңды яд ет,
Зулымлығыңды ада ет,
Келди қандарың үстиңе.
Не жууап айтасаң қара бет,
Соны айтып Қыран батыр,
Ханға қарап тәпинди,
Еситип қалмақтың патшасы,
Қаны қызып қайнады,
Жууырып шығып майданға,
Жан-жағына қарады.
Қара түсин сууытып,
Нар түйедей жарады.
Батырға қарсы бата алмай,
Аш бөридей жалақлап,
Хайран болып турады.
Сауда түсип басына,
Қарап етер қарғыны,

Түсеғойсаң дәстине,
Аш кепектей ырылдап,
Сап жығасы басында,
Тәўекел ханың келеди,
Гүлайымның қасына,
Қалмақлардың патшасы,
Ыңыранып сөйлей береді:
— Хә Гүлайым, Гүлайым,
Бунша мойның созасаң,
Хаслың нашар енағар,
Бизден қалай озасаң.
Ат ойнатып үстиме.
Мени ким деп ойлайсаң,
Аямайсаң шыбын жаның.
Төгилмесин жерге қаның,
Бунша неге жалақлайсаң.
Неше пуллық барды халың.
Өткен күннің жоқдур сәни.
Кешпегей бендениң жаны.
Умтыласаң тисиң қайрап.
Аңла, сен ериңди таны.
Соны айтып залым хан,
Зығырданы қайнады.
Көзи оттай жайнады.
Гүреске адам сайлады.
Залым ханның сөзлери,
Буўынба-буўын жайлады.
Алысыўға қалмақ пенен.
Қыран батыр сайланды,
Буған қарап Қыран батыр,
Қәхәрленип сөйлейди:

— Хә қутырған, қутырған,
Қубартпаңыз жүзиңди,

Алартпаңыз көзинди,
Менменге сирә жол жоқдур,
Пәске тутың өзинди.
Көрсет бизге лалаңды,
Ақылың болса енағар,
Ойран етпе қалаңды.
Ғамын ойла елиңнин.
Жылатпа қатын-балаңды.
Хаслың нашар енағар,
Былғарман қанға далаңды,
Хәддиң болса кел бери,
Бул теңликтин майданы,
Көрсет бизге шамаңды.
Ермек ушын қырдырма,
Елиң менен балаңды.
Өзинди мыңға тайлайсаң,
Ишсең қанға тоймайсаң,
Бунша ерлик етесең,
Мени ким деп ойлайсаң,
Қулақ салдым сөзиңе,
Көриндим келип көзиңе,
Не қылсаң да еркиң бар,
Қыйынға урма өзинди.
Қаның ағып болар сел,
Сенде не бар ашық ел,
Хәддиң болса кел-келме,
Айтып болдым өзиң бил.
Мен халыққа бийхазар,
Жаман әдет тарпа басар,
Көрген жерде шабысыў,
Сендейлерге жарасар.
Нар болыпты әлўаның,
Аңладың гүлиң солғаның.
Хәддиң болса гүреске шық,

Бизлер ноғайдың палұаны.
Ишимде толы намыс-ар,
Кәдигим зор қәўпим бар,
Келди ноғайдың палұаны,
Көрейин қанша күшиң бар,
Қалаңызға урың жар,
Халымнан болың хабардар,
Бизлер ноғайдың палұаны,
Аңлаймысаң геллеғар,
Бедеўиң майданға шабар.
Тилегимди берген жаббар,
Ел керек пе, жан керек пе?
Тезме-тезден бер хабар.
Соны айтып палұаның.
Шегинип турды кейниңе.
Еситип қалмақтың ханы.
Маңлайдан төкти қара тер.
Туўры сүңгип кирмеге.
Жарылмады қара жер,
Қаны қашты бетинен,
Қатты қорқып келбетинен.
Түклери дуўлап етинен.
Жүрек бағры тырнады.
Не қыларын биле алмай.
Қанасына сыймады.
Ақылгөйин, хәмелдарын,
Елин халқын топар-топар жыйнады.
Анда-мында ат шаўып,
Шийрин жанын қыйнады,
Саўда түсип басына,
Хәмелдарын найыбын,
Шақырып алды қасына,
Жигирма бес сәрдарын,
Басын қурап алдына,

Қалмақлардың патшасы,
Мынадай сөзлер айтады:
— Ақыл дана шын дослар,
Хәр ким өзиниң ұақтың хошлар.
Аңлайсыз ба бизиң халды.
Болдым қыйынлыққа дуўшар,
Көк теңизге батыл болдық,
Батып-шүмип бизиң баслар.
Шәхәриме толып кирди,
Есапсыз қалың душпанлар.
Атымды сорап келипти,
Гүлайым деген бир қайсар.
Болар исти билип турман,
Ақыл бериңизлер дослар,
Еситип оның найыбы,
Патшаға қарап сөйлейди,
Ға патшайым, патшайым.
Қорқып ақылыңды алдырма.
Ғеш нәрсени ойлама,
Басыңды тартып қорлама,
Ғаслы оның қатынды.
Оның ушын қыйналма,
Зорлық, қорлық көрмей,
Еркиңизди бермеңиз,
Ғаслы оның қатынды.
Шопан шелли көрмеңиз,
Қарсыласып айқасып.
Кеўлин жүдә жерлеңиз,
Қолға алың қылышты,
Оңға солға сермеңиз,
Тегинликте жол берме,
Қатынға бағынып, қол берме.
Айтқан сөзди билиңиз,
Еситип оны залым хан,

Ушып-ушып қуғанды.
Кеўил дәрти уғланды,
Қорқып турған ханыңыз,
Кеўли тасып жубанды,
Сол ўақтында Елек хан,
Сырын айтып көпшиликке,
Мынадай сөз айтады:
Қайттымекен дәўлетим,
Қырық күн тынбай жаўды қар
Үш жыл болды бир жағымда.
Гүлайым сулыў деген бар.
Көзим түссе көзиңе,
Қара жерге қазықтай,
Кирип кете жазлайман.
Хәр бир ўақта әжелім,
Соннан ба деген қәўпим бар
Үш күн болды ойласам,
Заманым мениң тарылды,
Өз-өзинен ҳаўлығып.
Жүрегим қорқып жарылды,
Не қыларым биле алмай,
Ақыл-естен айырылдым.
Хеш бир иләж ете алмай,
Өз-өзимнен майырылдым,
Жипектен нәзик торқаман,
Батырлыққа шорқаман,
Гүлайымнан әжелім,
Жетер ме деген қәўпим бар
Қарсыласып келгенди,
Қалтырап қатты қорқаман.
Найыбы нәсият айтады,
Хаўлықпаңыз ханымыз,
Қайыл болың хәр иске,
Қайғының ашып қақпағын,

Салма өзінди кәпеске.
Кисиге еткен жаманлық
Ойлап көрсең өткен исти,
Халайыққа қанықты,
Өтирик емес анықты:
Өткен иске өкинбең,
Душпаның сени таныпты.
Уйайым-қайғы қояйық,
Қолдан келе билгенше,
Қанын ишип тояйық,
Қамап алып көп душпанды,
Еки көзин ояйық.
Ғайратыңды сала бер,
Еплеп қолға түсирип,
Гүлайымдай сулыуың,
Қарқыратып шалайық.
Бенде болған халқының,
Бир шетинен қырайық,
Қызыл жүзин солдырып,
Ишине әрманын толтырып,
Ертууған деген батыры бар,
Ертерек отқа жағайық.
Қолдан келсе досларым,
Гүлайымдай сулыуың,
Еплеп ушлап алайық,
Насырға иси шабады,
Қалмақлардың бийлери,
Сондай ақыл табады.
Алқысса сондай хәмел етеди,
Бул сапары егленбей,
Гүлайымға жетеди.
Етин қырқып Гүлайымның.
Сүйегинен өтеди.
Қаршығадай қайқайып.

Гүлайым атқа минеди.
Қыран батыр қасында.
Елек ханның алдында,
Ат ойнатып келеди.
Айбатланып ақырып,
Қыран батыр сөйлей береді:
Ақылым болды мениң лал,
Олжа болғай жыйған мал,
Айтатуғын арзым бар,
Ханымыз буған қулақ сал.
Қатарда барды қара нар,
Ишимде толы намыс-ар,
Бенде қылып қойыпсаң.
Шәхәриңде қамаулы.
Он еки мың халқым бар.
Ойла бизиң мақсетке жет.
Урысып болма қара бет,
Бизиң менен ел болсаң.
Он алты мың малымды.
Он еки мың халқымды,
Қолыма бер азат ет.
Ат кекилин өресең,
Өзиңе өзиң төресең,
Бизиң менен ел болсаң,
Он алты мың малымды.
Тезме-тез әкеп бересең.
Айтқан гәпке турмасаң.
Таң азанға ийшалла,
Өз басыңды өзиңиз.
Найза ушында көресең.
Майданың боялар қанға,
Басыңа түспесин сауда.
Айтқан гәпке турмасаң.
Егленбей шығын сауашқа.

Сол гәплерди бир айтып,
Белине садақ орады,
Жаўға қардай борады,
Жаў қуралын тағынып.
Барлығы бирден атланып,
Хан үстине тәпинип,
Қыран менен Гүлайым.
Саўашқа таяр болады.
Зеребесин үйирди,
Қалмақлардың ханына,
Қатты хызмет буйырды,
Бенде болған халайық,
Ат астында қалмасын деп,
Бас-аяғын жыйнап,
Қол көтерип тұрсын деп,
Гүлайымдай перийзат.
Қырық қызды соған буйырды.
Алқысса батыр Гүлайым,
Жараған нардай ыңыранып,
Муздай темир қурсанып,
Қан саўашқа қумарланып,
Ақ семсерин қолға алып,
Урыс жайға қаратып,
Аттың басын оңғарып,
Тәжине шегип тулпарға.
Келе берди Гүлайым.
Алқысса сөзди еситиң,
Елексан деген залымнан.
Ашық еди арасы,
Толып жүрекке жарасы,
Еки батыр күтип тұрса,
Салтанат тутып киятыр.
Көринди қалмақтың қарасы.
Гүлайымды көргенде,

Тарылады заманасы,
Тесик таппай кирерге.
Сыр билдирмей Елексан,
Гүлайымға ақырып.
Мынадай сөз айтады:
Әй батырлар, батырлар,
Мийман дийип мен сыйлап,
Дәрпенбейин жатырман.
Аңла, аңла енағар,
Атыңның басын тартыңдар,
Себеп пен келдің елиме,
Хәддің билмей енағар,
Пәнже саласаң беліме,
Хәддің болса кел бери,
Қайыл болсаң өлімге,
Мийманлығыңды сыйлайық,
Қайт адаспай кейниңе.
Өзің әззи нашарсаң,
Мийманлығың және бар,
Мен тиймеймен зейниңе.
Уят боларсаң жеңілсең,
Не келеди қолыңнан,
Мениң менен айқассаң,
Парша-парша боларсаң,
Қайт кейниңе енағар,
Түсерсең жаллат қолына,
Әскер шаншып тум-тусыңнан
Жете алмай жүрме елиңе.
Бизиң әскер жол бермес.
Келмесин хеш кеулиңе,
Абырай барда нашарым,
Тезден қайтың кейниңе,
Соны айтып залым хан,
Айбат шегип қарады.

Мына сөзди еситип,
Гүлайымдай перийзат,
Буған қарап не деди:
Шығар болсаң атар таңға,
Зимистандур қутырған.
Ойлап сөз айт бәдирек,
Алдыңдағы турғанның,
Ким екенин сен аңла.
Тасып-тасып толғаныңды,
Сандырақлап майданға,
Билмейсең не болғаныңды.
Сен аңламай турсаң ба?
Қазан урып солғаныңды,
Талқан етип қалаңды,
Қанға былғап далаңды,
Ядла кеткен ата-анаңды.
Аңла, аңла енағар,
Танымайсаң ағаңды.
Байлаған белге потамды,
Кеширилмес көп қатаңды,
Өзим аңға кеткенде,
Буўрабай атлы атамды,
Байлап атқан сенбедин?
Мыңға басын тайлаған,
Белдеўге бедеў байлаған.
Жаңадәрья жағасын,
Еркин жүрип жайлаған.
Толы ноғай елатын,
Сүриўлеп малдай айдаған,
Елексан залым сенбедин?
Халқыма тисин қайраған,
Саркоптың толы елатын,
Қосақлап өзін байлаған,
Жалынса да зар жылап,

Хәргиз тилин алмаған.
Залым душпан сенбедиң?
Дүньясы болса ала ғой,
Бийгүна жатқан халықты,
Қарқыратып шалғандай,
Не қылып едим мен саған.
Кеширейин мен қыйлы қал,
Ел болайық хан аға,
Гүнаңызды мойныңа ал.
Аўыр көрме сөзимди,
Бир аўыздан қабыл ал.
Саркоп деген қаламды,
Өзиң барып бузыпсаң.
Бириншиден айтарым,
Тезден барып соны сал.
Он мың адам қырыпсаң,
Он бир мыңын айдапсаң,
Өлген қудайдың мүлки,
Тири жағын жыйнап-терип,
Түркстандай шәхәриме,
Қайтыў ушын жолға сал.
Өлтирипсең гүнасыз.
Тартар сени де қара жер,
Ерксиз айдап келипсең,
Он еки мың жанымды,
Он алты мың малымды,
Мың алтыннан қунын бер.
Өзгертпе қыйлы қалымды,
Айтқаным жүрмесең,
Жиберемең жалыңды.
Алай-пылай сөз айтсаң.
Шашаман қызыл қаныңды.
Айтқанымды етпесең.
Аламан тенде жаныңды,

Тал бурауға тислетип,
Қыйратаман саныңды,
Оған қайыл болмасаң,
Әскерлеринди топла,
Әйне таңның атыуына,
Шығың тезден сауашқа.
Еситип оны Елексан,
Мынадай сөз айтады:
Тыңламайман налаңды.
Ойран қылып сай-салаңды
Көргенім жоқ қалаңды,
Әдил болсаң Гүлайым,
Жаппа маған жалаңды,
Туұрысынан келе бер,
Жуқтырма, заңғар қаранды.
Малыңды сениң алмадым,
Оқ тийди атаңыз өлди,
Көргенім жоқ анаңды,
Елиңде сениң ат шаптым.
Былғадым шаңға далаңды.
Жала жапсаң Гүлайым,
Қәне айтың оллаңды.
Мен динимнен қайтпайман.
Ялған сөзди айтпайман,
Барған жерде жол таппай,
Сендей үш ай жатпайман.
Қарсыласып жау келсе.
Атымның басын тартпайман
Алдым шауып малыңды,
Төлеймен деп айтпайман.
Жаба бер қәни жалаңды,
Гүлайым сеннен қорықпайман
Тыңламайсаң жағдай-жайды
Түп сағасы бир қудайды,

Бурыңғының нақылы бар,
Күш атасын тыңламайды.
Ғайратың болса сал дейди
Хақың болса ал дейди,
Күшли жалынып турмас,
Күшиң болса Гүлайым.
Меннен өшиңди ал дейди.
Жолатпа мени саяңа.
Нардан туўған мая ма.
Аспаның болса тасла маған,
Қолыңнан келсе аяма.
Айттым мықлап төресин.
Кимди әззи көресең,
Мен астыңда қалайын.
Тайдыр аспанның өресин,
Тезегинди термеймен.
Басым кетпей геўдемнен,
Саған бир пул бермеймен.
Заманым боп тур жүдә тар,
Болмасын жигит сөзи ғар
Қолыңнан келсе аянба,
Не қылсаң да еркиң бар.
Еситип оны Гүлайым,
Асығыста албырап.
Айбатынан сескенип,
Қаны қашып қалтырап.
Қаршығадай қағынды.
Урысқа өзін қолайлап.
Алғыр кустай жайтаңлап,
Қыран менен Гүлайым,
Ат шаўып шықты ортаға,
Қарағай найза өңгерип.
Әреби атқа жем берип,
Атланып шықты батырлар,

Басын мыңға теңгерип,
Көк ала қалқан жамылып,
Аш буұрадай сабылып.
Ат шаұып шықты Гүлайым,
Оттай бағры қамылып.
Қанхор ердің бири екен,
Ерлерден асқан ер екен.
Бенделерди ийирип,
Басын қурап қырық батыр,
Гүлайым менен Қыранның.
Жолын тосып тур екен.
Ат кекили есилди,
Душпанның бағры кесилди,
Басын қурап қырық батыр,
Урыс жаўға қосылды.
Ат шапқан дағлар пәс болып,
Айра түскенлер дус болып,
Урысқа кирди батырлар,
Гүлайым, Қыран бас болып.
Ялған сөзге ермеди,
Урық шелли көрмеди,
Алға басып батырлар,
Қалмаққа қылыш сермеди.
Белине садақ орады,
Жаўған қардай борады,
Есабы жоқ қалмаққа,
Қайтпай қылыш урады,
Ғуббат деген қалада,
Ақырзаман болады.
Қарсыласса жаслады,
Шегинип хәргиз қашпады,
Қалмақлардың басына,
Керилип семсер таслады,
Мәрттиң кеўли тасады,

Қанларын суўдай шашады,
Қақ жаўрынның тусы деп,
Нықлап найзалар басады.
Қаласын тинтип жайнатты,
Тум-тусқа атлар ойнатты,
Нешшениң жанын қыйнатты,
Кемпир менен ғаррының,
Жүреклерин суўлатты.
Жоқ қылды қарсы жаўларын,
Тумлы-тусқа ат қойып,
Талқан етти таўларын,
Қалмақлардың әскери,
Қара шыбындай ғаўлады,
Арадан үш күн өткенде,
Қалмақлардың елаты,
Бөлинген қойдай шуўлады.
Арқадан ести суўық жел,
Айдархадай тымсалы,
Теңселдирди аламды,
Таўлардың күшли шамалы,
Айдап келди Елексан,
Таң қалғандай неше палўан,
Саўыты полат жағалы,
Құдиреттен кем емес,
Елексанның қамалы.
Күни-түни уйтқыған,
Ашылмады думаны,
Хәркимниң өз ойына,
Тирилиги гуманды.
Қорыққанынан нешшелер,
О дүньядай тымсалы.
Жер теңселтип наласы,
Бузылып кеўил қаласы,
Көп жығынға бас болып,

Аш жолбарыстай ақырып,
Және тайын болады,
Қалмақлардың патшасы,
Енди нәўбет жетисти,
Қалмақлардың сапары.
Келипти қатты қәхәри,
Туў түбинде тур еди,
Болып атқан саўаштан,
Бар еди оның хабары
Хәмелдары, найыбы,
Жетпис еки палўаны,
Әтирапына қорған болып,
Хан ортаға шығады,
Тоқсан болып топары,
Патша сөйлей береді,
Гүлайымға лап урып,
Гүлайым атлы бийхая,
Алдың заңғар айымды,
Оңнан, солдан ат қойып,
Жүдә алдың оңайың,
Асықпаңыз келлеғар,
Тутылар күн менен айың.
Албырама, асықпа,
Аларман сеннен үлес пайым,
Бийгүна журтты шаптым деп
Шаплыға берме нашарым.
Батыр сендей болмайды,
Журтка жәбир салмайды,
Хабарласпай, гәплеспей,
Кисиниң үәжин алмайды.
Батыр болған сөйлейди тым,
Кеширер он-онбесин,
Батырлардан қалған нақыл,
Алмаң бүлгенниң бүлдиргенин.

Сени батыр демеймен,
Ықрарыңа сенбеймен.
Сонша әскерім қырыпсаң,
Шыбын шелли көрмеймен,
Керилип қылыш урыпсаң,
Өз кеулиңе баратырман деп.
Қурышың қанып тұрыпсаң,
Хабарласпай, гәплеспей,
Рухсатсыз енағар,
Ләшкерімди қырыпсаң,
Мен де жағалы ел деди,
Әскерім еле кән деди,
Хәддиң боса Гүлайым,
Енди буннан буяғы,
Жеккеме-жекке кел деди.
Қара шашыңды өр деди,
Айтқаныма ер деди,
Хәддиң боса Гүлайым,
Оқ атысып көр деди.
Аттың жалын өрейик,
Бир биреудің хәмелин,
Қандай екен билейик,
Енди буннан буяғы.
Мына майдан далада,
Оқ атысып көрейик.
Хәддиң боса Гүлайым.
Бир жерде тур қозғалма.
Ишиңде толы намыс-ар,
Сениң менен айқаспай,
Ат басындай әрман бар,
Хәддиң болса кел бери,
Тутасайық келлеғар.
Алқысса сонда Гүлайым,
Қалмаққа қарап не деди,

Қарсылассаң белли халың,
Қалмасын ишинде қыйлы қалың,
Хәддиң болса қутырған,
Тезме-тезден таярланың.
Хә қутырған, қутырған,
Көтер сәл-пәл кеулинди.
Қәхәрленсем ийшалла.
Сындырарман белиңди
Күшиң жыйна ғайрат сал,
Айырып ал елинди.
Қолдан келсе аянба,
Оярман сениң көзиңди.
Ләшкериң меннен қырылды.
Оған себеп өзиңди.
Албырақлап топырақ шашпа
Ойлап айтың сөзиңди.
Қақпан қапқан қасқырдай.
Урынбағыл жан-жаққа,
Питкерген исинди.
Айдархадай ақырып.
Қубартпаңыз жүзиңди,
Халың болса хан аға,
Алың меннен өшинди,
Жеккеме-жекке кел маған.
Жыйна белге күшинди,
Зимистан қурып басыңа,
Түсирейин кешинди,
Өз-өзиңнен өкинип,
Жандырайын ишинди,
Ийттей талап батырлар,
Қарнамас па екен төсинди,
Келтирейин алдына,
Көрген сениң түсинди,
Жаңа таптың енағар,

Қорқатуғын кисинди.
Бирим-бирим қашаулап,
Омырайын ба тисинди,
Мына сөзди еситип,
Елександай залым хан,
Айбатланып ақырды,
Жақынлады қасына,
Зорға сыйып қанасына,
Өз тилинен енағар,
Саўда түсип басына,
Гүлайымға ақырып,
Мынадай сөз айтады:
«А Гүлайым, Гүлайым,
Қоя, берме табаға,
Мәрт болсаң шық майданға.
Урыс жайға, гүрес жайға,
Адамгерлик нышаны,
Палұан шықты ортаға,
Опат қылар нарұаныңды,
Түтип нешше әлұаныңды.
Көп сөзди қой нашарым,
Жиберің мәрт палұаныңды.
Лап урасаң соншама,
Таныймысаң ағанды,
Ат шабысып партаудан,
Танымай жол-жобанды,
Нешше пуллық күшиң бар,
Шақыр аллаталанды,
Бизиң әскер жылатыр,
Ғарры қартаң ананды,
Хаслың сениң урғашы,
Көрсет жигер санаңды,
Жасадым қырық бес жасымды,
Гүлайым деп он бес жыл,

Қурбан қылып ем басымды,
Белли душпан табылдың,
Жаўдыр маған тасыңды.
Ашырқаған бүркиттей,
Қанатынан қайрылды,
Узаққа шапқан жүйрикетей,
Туяғынан майрылды.
Ойлап көрсең ханыңның,
Заманасы тарылды.
Бул хабарды еситип,
Аты шыққан палұанлары,
Гүлайымнан қорыққаннан,
Қашып жығыннан айрылды,
Гүрес жайға қолайлап,
Еки жақтың әскери,
Еки жаққа айрылды.
Нешшесин урып жығады.
Өкпелерин сығады.
Таңлаўлы ири палұанлары,
Топарласып шығады.
Еки жақтың әскери,
Еки тәрәп болады.
Аты шыққан палұанларын,
Қыран деген батыры,
Бир-бирден урып жығады.
Аттың жалын тарады.
Белине қайыс орады.
Жүреги өскин қайсарың.
Қарсы алдына қарады.
Белине қайыс байлаған.
Көк темирдей денеси.
Қорғасындай қайнаған,
Түсеғойса қолына,
Опат қылмай қоймаған.

Қарсы алдынан қарасаң,
Көзи оттай жайнаған;
Алдынан шыққан адамды,
Жүзде болса жалмаған,
Уұлағаны адамзат.
Ишсе қанға тоймаған.
Буұынлары босаған,
Нақ бөлеге қусаған.
Қай шәхәрде туұылып,
Қандай таұда жасаған.
Хәддиң болса келиң деп,
Жайқалып шықты Бир палұан.
Хеш бир харып талмаған,
Қайтқан емес хеш ұақта,
Атыс пенен шабыстан,
Анаұ-мынаұ палұанға,
Аспан жери қабысқан.
Қыйын-қыстаұ жер болса,
Залымхан менен шабысқан
Оны көрип Гүлайым,
Жерине жаман жетеди,
Қалмақтың айтқан сөзлери,
Сүйегинен өтеди,
Мәнети артылды.
Қаңырқаған бүркиттей,
Қаны ишине тартылды.
Гүлайымдай перийзат,
Жаұған булттай курсады,
Қалмақтың айтқан сөзлери,
Жүрегин жаман осады.
Ашыұланып, арланып,
Уңғысы пәрең найзасын,
Оң қолына алады.
Таслап басқа жарағын,

Дәўге қарсы барады,
Құрт ойынын құрады,
Қайтпас қыран бүркиттей,
Гә оңға, гә солына,
Дәўлерге найза урады.
Тасқа тийген секилли,
Қармақ болып қайрылды,
Бизден себил қалдың деп,
Оны атып таслады,
Еки батыр қарсыласты,
Турпатларын көргенлер,
Қорқып ақылдан састы.
Таўдай тасып батырлар,
Бир бирин саўлаты басты.
Қолай жерин туттырмай,
Бири куўып, бири қашты,
Бир бирине жуўырып.
Жағадан беккем услады,
Қолдан келсе бир-бирин.
Өлтириўге қаслады.
Еки батыр қарсыласып,
Жағадан беккем услады,
Бири арман тартады,
Бири берман тартады,
Бири бирин жығалмай,
Күшлери кем-кем артады.
Еки батырдың күши,
Тең келеди турады.
Алдырды ақыл мен ести,
Таңламады бәлент, пәсти,
Жығалмады бир-бирин,
Кеўиллери дәрьядай тасты.
Текедейин тирести,
Айғырдайын шайнасты,

Қораздайын жулысты,
Кейин-кейин шегинип,
Қошқардай гелле дүгисти,
Аш жолбарыстай ыңыранып
Жарылған муздай гүңиренип,
Батырлар жамбас урысты.
Жедел беріп өзине,
Гүлайым батыр көтерди,
Еки аяғын жуп тутып,
Алғыр қустай пәнжесин,
Омырауынан өтирди.
Қолайын алып Гүлайым,
Қалмақтың исин питирди,
Шырмады ояқ-буяғын.
Ядына салып баяғын,
Жуплап тутып екки аяғын,
Гүжирейтип еңсесин,
Бүркіттей салып пәнжесин,
Илдирмей жерге өкшесин,
Миндиреди омырауға,
Хан алдына апарып.
Тас төбеден таслады,
Ләүсердей қылып геўдесин.
Өкпеси анық осылды,
Мурнынан қаны жосылды,
Жан тәслим етип сөйерде,
Аяғын душпан көсилди.
Оны көріп қысынып,
Ханыңның түри бузылды,
Салмағына шыдамай,
Палұанның мойны үзилди.
Көзде жасын булатты,
Ханның куйқасын жуўлатты,
Жүреклерин суўлатты.

Енди қалғанларына,
Өлимнен хабар аңлатты,
Қалмақлар соңын соңлатты,
Гүлайым исин аңғартты.
Сол сыяқлы батырынан,
Гүлайымдай перийзат,
Он бесин анық қулатты.
Ары келип көп қалмақ,
Бәри қалмай хабар тапты,
Қарап тұрың халайық,
Және бир палұан киятыр,
Сақалы узын салалы,
Хәр бармағы бир гездей,
Буұынлары қыналы.
Жүз адамға тай келер,
Сөздің туұры хадалы,
Жаратқан құдайың сезгей,
Қарсы алдынан қарасаң,
Геллеси бар гүмбездей,
Түрек тисин байқасаң,
Хәр қайсысы бир гездей,
Турпаты бар өзбандай,
Қәхәр етсе бир өзи,
Бир арнаны қазғандай,
Түрин көрген халайық,
Қырық мың да болса тозғандай.
Пәнже урса таўларға,
Шыдап тура алмас қозғалмай.
Шунатайы заңғардың,
Алты қарыс сазандай,
Қарсы алдынан қарасаң,
Қаралығы қазандай,
Ишсе қанға тоймаған,
Ийниңде қара шекпени,

Торқа менен торлаған,
Түсеғойса қолына,
Желкенди қыймай қоймаған
Балалы ғаздай байпаңлап,
Орын алды ортадан,
Халыққа мәлим атағы,
Жайлаған зарандип дағы,
Абыл Харыс деген палұан,
Көргенлер ақылдан сасқан.
Гүлайымдай сулыұға,
Арнап келген билқастан,
Оны көріп Гүлайымның,
Қайғысы толысып тасқан,
Аўыр мың батпан тастан,
Асып кетти қайғы-шері,
Қатты қорқып Гүлайым,
Хабар келди өлим жайдан,
Аңлап сырын Гүлайымның,
Қағып таслап қайғы шерін,
Қарсыласып шықты Қыран,
Етеди хаққа налысты,
Ядлап қыйсық шалысты,
Хазар беріп қол талмас,
Дарыған жерде жан қалмас.
Қолға алып Қыран батыр,
Алтын балдақ ақ алмас,
Айбат шегіп бір-бирине,
Шағылысып сәўле шашып,
Бір-биринің сусы басып,
Кескир қылыш жалақласып,
Екі батыр қарсыласып,
Геллеме-гелле шабысты,
Қаймығысып қағыпты,
Алмасқа алмас тийгенде,

Жылдырымнан от шығып,
Ғаудан жерлер алысты.
Ырза болып бір нешшелер,
Жүдә мийри қанысты,
Тасқа тийген секилли,
Шарланып жүзи жетилди,
Қолындағы алмаслар,
Күшлерине шыдамай,
Хәр жеринен кетилди,
Ашыұланып батырлар,
Оларды атып таслады
Бир-бирине ат айдап
Ат үстинен алысты.
Жағаға қоллар салысты,
Аттың жели қайысты,
Алалмады бир-бирин,
Қәхәрленип қолайлап,
Көрип урды қулашты.
Қозғалталмай бир бирин,
Сазан балықтай туұласты.
Ғайратына екеуиниң,
Халайықлар шуұласты.
Анық көзи көргенниң,
Жүреклери суұласты.
Айғыр киби таласты,
Терлери жерге буұласты,
Аңыранып батырлар,
Әйне бир күн айқасты,
Өлтириўдиң қастында,
Нар түйедей таласты,
Аш жолбарыстай ақырды,
Харыс батыр қудайын,
Өз тилинде шақырды,
Азбурайы хәмбил деп,

Жердің пийри адамы Хап,
Мәдет берер күніңди,
Искендириұ сачы сап,
Я ғардашып отпараз деп,
Ыңыранып жамбас салады.
Қап тауындай йошады,
Қатты қәхәри келеди,
Қандай ғайрат салса да,
Бир бирине кәр етпеди.
Нәўбети дәўдің өтеди,
Нәзер салың қолла деп,
Мәдет берер күніңди,
Пирим рәсиўли алла деп,
Қыран деген батырың,
Харыс деген батырға,
Қос пәнжесин салады.
Зорлығын батыр билдирди,
Дәўдің күшин меңгерди,
Басып тығып омыраўына,
Және бир силкип көтерди.
Дедигине жеткерди,
Және бир хұжим жасады,
Белбеўликтен өткерди,
Және бир силкип көтерди,
Екки ийнине миндирди,
Еки қолын жуп тутып,
Ат алдына өңгерди.
Харыс деген палўанды,
Хәмирине көндирди.
Көп жығынды айналып,
Қыран деген батырың,
Халыққа өзін сендирди.
Бир айналып жығынды,
Әкеліп ханның алдына,

Палұанлық жолын баслады
Мине тақсыр саўға деп,
Харыс батырдың геўдесин,
Тас төбеден таслады,
Қылышын қолға алады,
Бар ғайратын салады,
Сақалынан бир таўлап,
Қарқыратып шалады.
Суўқабақтай геллесин,
Найзаға илип алады.
Сол ўақтында Гүлайым,
Жүдә қурышы қанады.
Ат айдап келип ортаға.
Қыран деген батырдың,
Мойнына қол салады.
Арысландай ақырып.
Жүз мың ырза болады.
Кеўил бөлип анықлап,
Әбден кеўили толады,
Соннан баслап,
Қыран менен Гүлайым.
Анықлап дос болады.
Көп жығынды айналып,
Мәзи-майрам болады.
Қуўанышқа кеўли толады,
Кеўиллери халласлап,
Әлемди шалқып орады,
Түркстанға қайтыўға,
Асығыста албырап,
Бас аяғын қурады.
Гүлайымдай батырың,
Жан-жағына қарады.
Қарсы алдына нәзерлеп.
Және бир палұан киятыр.

Турпатын көріп палұанның,
Ақыл естен танады.
Алқысса ендиги сөз,
Сол палұаннан басланады.
Қарсы алдынан қарасаң,
Ядыңа хәр ис салғандай,
Айбатын оның көргенде,
Қырық мың жығын қорыққандай.
Бурын көзи түспеген,
Қорқып естен танғандай,
Мурынының шалғайы,
Қысымланған талқандай.
Турпатына қарасаң,
Таўда турған төбедей,
Балтырының бәри жүн,
Муртлары бар жебедей,
Айбатынан ер қорыққан,
Тепсингенде жер қорыққан,
Жүдә мықлы болмасаң,
Анаў-мынаў палұанның,
Онбесин тири жутқандай,
Қабақлары жабылған,
Ала түгин жамылған,
Балтырының түгине,
Ҳинжи маржан тағылған,
Күннің жүзин көрсетпей,
Жыл он еки ай бағылған,
Патшалықтан бағылған,
Атын сорасаң Сергиздан,
Жараған шердей ақырып,
Хәддиң болса келиң деп,
Гүлайымдай батырды,
Шақырады қолпылдап,
Айбаты жүрегін жарды,

Әззи болсаң заман тарды,
Шамырқанып Елексан,
Гүлайымға ақырып,
Дәўди ортаға шақырды,
Оны көріп Гүлайым.
Хайран болып турады.
Хеш бир илажын таба алмай
Жан-жаққа мойнын бурады,
Батыр еди озалдан,
Ишине әрман, шер толған,
Халайықтың ишинде,
Бир батыры бар еди,
Атын айтсам Ертуўған.
Күтти батыр намыс-арды,
Қалмақлар жүрегін жарды,
Көтермелеп Гүлайым.
Ертуўғандай батырың,
Дәўге қарсы шығарды.
Еки жақтың батыры,
Еки жақтан шығады.
Көргенлердің кеўили тасты,
Еки батыр ортада,
Бир-бирине қарсыласты.
Бири қашып, бири қуўып,
Хийлелери хәдден асты,
Ертуўған менен Сергиздан,
Қарсыласып айқасты.
Жағаға қоллар салысты,
Гахы оңды, гахы солды,
Басларына күнлер туўды,
Қыямет базарын құрды,
Қолай келсе аянбай,
Аш бүркіттей пәнже урды.
Ала алмады бир-бирин,

Қошқар киби бәсип турды,
Қәхәрленип Сергиздан,
Қолайлы жерин дулады.
Ертуұғандай батырың,
Шеп жағадан услады,
Бир-бирине аянбай,
Керилип жанбас таслады.
Қайтара алмай бир-бирин,
Хайран болып турады.
Жығалмасын биледи,
Сергиздандай алабан,
Қатты ашыұы келеди,
Ыңыранып сөйлей береди,
Бурыннан усы жол ма деп,
Отпараз хәмбил колла деп,
Шапаттай мусылман,
Ырас-ақ меннен зор ма деп,
Қәхәрленип топылды,
Ертуұғандай батырға,
Ашыұ менен пәнже урды.
Бир урғанда пәнжесин,
Ертуұғанның геллесин,
Салғам киби омырды.
Талдай мойнын бурады,
Ертуұғанның басына,
Қыямет қайым курады,
Ғапыллықта батырды,
Дүньядан жуда қылады.
Қапа кеуилин хошлады,
Пышағын алып қолына,
Ертуұғандай батырдың,
Қулағынан услады.
Кесип алып геллесин,
Залым ханның алдына,

Блақтырып таслады.
Алқысса сонда Елексан,
Қуұанышы сыймай қойнына:
Хә Гүлайым, Гүлайым,
Шыдайсаң ба ойыныма,
Айбат шегип Гүлайымға,
Елек патша сөйледі.
Ашылған гүлдей сола ма,
Жаманлық ядтан қала ма,
Ойлап қара сен занғар,
Байтал шаўып бәйги ала ма.
Қылған жаманлығың сол ма.
Еки батыр өлтирдим деп,
Мақтанасаң халқыңа,
Қолыңнан келсе аяма,
Ийини келген жерінде,
Батыр қарап тура ма.
Үмитің жоқ халқыңнан,
Қорықпайсаң сен хак қаннан,
Халың билмей қарсы шаўып,
Қорықпайсаң жаныңнан.
Болма ашыўыма дуўшар,
Халың белли хаслың нашар.
Сергизданның қолына түссең,
Қызыл қаның суўдай шашар.
Қарсы турма аўлақ қашың,
Егленбей араны ашың,
Ядыңда тут Гүлайым,
Сергизданның қолына түссең,
Мың қара болар лашын
Гүмбирлесер дағы-дашың,
Майда-майда болар басың,
Сергизданға қарсыласпа.
Гүлайым қыз аўлақ қашың.

Мына сөзди еситип,
Гүлайымдай перийзат,
Қәдди бойы қалтырап,
Гүлайымдай батырың,
Не дейди патшаға қарап:
Ким қорқады налысыңа,
Шек қойма өлшеу тасыңа,
Ерге қусап лап урасаң,
Хә қутырған, қутырған,
Хәддиң болса кел қасыма.
Асқынламай нәзериң сал,
Қарсылассаң биз бенен,
Заманыңыз сениң тар,
Айбат шегип қорқытпа,
Беррегирек келе бер,
Хәддиң болса енағар.
Аттың жалын өрейик,
Қолдан келсе ортада,
Батырлық дәуран сүрейин,
Бад урмастан келе бер.
Халайықтың алдында,
Бир айқасып көрейик.
Соны айтқан ұағыңда.
Қалмақлардың Сергизданы,
Ардаңлады жууырды,
Жер танабын қууырды.
Қыздың келип қасына.
Тақ жауырынынан пәнже урды,
Ашыұланып Гүлайым,
Алдында мәрдана турды.
Хеш бир илаж қыла алмай,
Қыйын жерде зар зарды.
Бирин бири тартқанда,
Қара жерлер теңселди.

Хасыл кәри қарсы жаўды,
Батырлар тең-теңин таўады,
Бир-бирине арсылдап.
Қайтпай салды қарыўды.
Сергиздандай батырың,
Бар ғайратын салса да,
Дәрпендире билмеди,
Гүлайымдай арыўды.
Кеўили дәрьядай тасты,
Бирин бири өлтириўге.
Күштиң булағын ашты.
Жығыса алмай батырлар.
Күн ярым күн айқасты,
Жығыса алмай еки батыр,
Батырлар асып-састы.
Күни-түни жулқысып,
Жыйрықлары жазылды.
Биреў-биреўин бақлап.
Қуўдай мойны созылды.
Сапта турған халайық,
Кеўиллери бузылды.
Тыныш таппай тепсинип,
Таслар дизден қазылды.
Жүш ғайраты тең келип,
Гә алысып, гә жаздырылды,
Күшлерин салып керилди,
Абырай қолдан берилди,
Ғайратына шыдамай,
Сергиздандай палўаның,
Қара тасқа сүринди.
Жыға алмадым қатынды деп,
Намыс пенен енеғар,
Көзине жаны көринди.
Ашыўланып қалмақтың,

Жүрегине шер қатты.
Жедел күшин тарқатты,
Ыңыранып Гүлайым,
Жуп-жағадан бек тутып,
Сергиздандай батырды,
Қағып ийнине сапты,
Ойлап турсақ халайық,
Қалмақтың дәулеті қайтты.
Сергиздандай палұанды,
Тақ жаұырнынан таслапты,
Гүлайымдай перийзат,
Сергиздандай палұанды,
Ғарры анардай қулатты.
Аұырлығы соншелли,
Сергизданның геўдеси,
Қара тасқа ғарқ болып,
Мысалы дизден батты,
Алқысса Гүлайым.

Қайғы ғамды таслады,
Қанжарды қолға услады,
Қалмақлардың палұанын,
Басын кесип алады,
Көп жығынды айналып,
Асқабақтай геллени,
Мине сизге саўға деп,
Патшасының алдына,
Ылақтырып таслады.
Қуўанышқа кеўли толады,
Шәхимардан пийрим деп,
Гүлайым қыйқыў салады.
Бир-бирине исенип,
Қыран батыр, Гүлайым,
Белгили дос болады.

Әбден қурышы қанады,
Кеуіли тасып шағлады,
Бас-аяғын тақлады,
Өз кеуілине Гүлайым,
Қалмақты құртып саплады.
Оны көріп Елексан,
Исенімлі палұанын,
Көз алдында шалған соң,
Қуйқа түгі жуулады.
Жүрегі қатаң суулады.
Ақыл-естен айрылып,
Шекеси жаман ғаулады.
Гүлайымдай перийзат,
Ныпқырт қылды жауларды,
Азайыуға қарады,
Қалмақлардың әулады,
Не қыларын биле алмай,
Ханың ийттей жаурады,
Тум-тұсына ат шауып,
Қатты келди намыс-ары,
Айбатланып ақырып,
Қатты келди қәхәри,
Қарғып минип боз тарланға,
Қолын салып полатқа,
Жек көриниш көринип,
Басқы болды елатқа.
Ары келип арланып,
Түсти ханың жанған отқа,
Боз тарланға жем берип,
Қарағай найза өңгерип,
Басын мыңға теңгерип,
Уңғысы пәрең ақ найза,
Ақ найзаны қолына алып,
Ары келип күйип-жанып,

Қайғы-шерге жүдә қанып,
Саўыт кийди полат жаға,
Жамылып пекен дуўлыға.
Басын пайлап Елексан хан,
Бурқырап шапты ортада,
Өлим ҳақтың буйрығы,
Ўақтың толған ўағында,
Хәр нәрсениң жүйриги,
Жедел берип айдаған,
Сум әжелдің қурығы.
Қызыл-жасыл тағынып,
Ақ қалқанды жамылып,
Шаўып шықты Елек хан,
Аш жолбарыстай шабынып,
Ат шапқан майдан тақырды
Қақ ортада дабылды,
Еки жақтан жарқырап,
Полат семсер шағылды.
Қалмақлар жүдә сарсылды,
Жойтты хуўшы, ақылды,
Гүлайым батыр тез кел деп,
Енағардың патшасы,
Шабысыўға шақырды.
Көп тәсир етти мундайың,
Яд етип қәдир қудайын,
Шақырған соң бармасын ба,
Ақ семсерин қолға алып,
Ат шаўып келди Гүлайым,
Сом жүреги ҳалласлап,
Ханды өлтириўге қаслап,
Қарагер атын ойнатып,
Гүлайым келди қарсыласып.
Қалмаққа сөйледи.
Гүлайымдай батырың:

—Таймағай бастан бахтымыз
Зая етпегей шақтымыз,
Атысамыз ба, шабысамыз ба?
Қайсысы мақул ханымыз?
Ғапыл қалмаң ханымыз,
Ғайратың болса салыңыз,
Хәмелиң болса етип бақ,
Жолың уллы патшамыз.
Ықтыярды саған бердим,
Атасаң ба, шабасаң ба,
Хәмелиңди алыңыз.
Мына сөзди еситип,
Ханың сонда ойланды,
Он сегіз батпан сарыжай,
Өз турқына сайма-сай,
Ықтыяр бердим деген соң,
Атпақты көрди қатты оңай
Қууаныш қойнына сыймай.
Он сегіз батпан сарыжай,
Хан қолына алады,
Көпше масақ оғының,
Биреуін жулып алады,
Жебелигин толтырып,
Орап гезге шалады.
Қәхәрленип тартқанда,
Еки басын қосады,
Қалай болса ол солай,
Гүлайымдай сулыұға,
Қос өкпениң тусы деп,
Ыңыранып жайын тартады.
Залым ханның атқан оғы,
Ийттей қаңсып барады.
Қарғын суұдай сарқырап,
Туұрылап жол тартады.

Сарқыраған сестинен,
Жанлы-жанлар қорқады.
Гүлайымның тулпары,
Жер табанлап жатады.
Оқ үстинен өтеди,
Қара тасқа қарқ болып,
Қамырдайын батады.
Шамырқанды залым хан,
Қатты әрман болады.
Аңғарды залым бул исти.
Әнжемлеп жедел қурылды.
Оң қолына алады.
Испихан жәўхар қылышты.
Қолымнан кетти намыс-ар,
Ойлап турса қәйтейин,
Замана болды бизге тар,
Хәддиң болса тайсалма,
Туўры турғыл геллеғар деп,
Ханың атлар қояды.
Көк желкениң тусы деп,
Гүлайымдай батырға,
Керилип семсер урады.
Гүлайымдай перийзат,
Бул да семсер урады.
Алмасқа алмас тийген соң,
Жылдырым киби от шықты.
Таў гүңгирлеп сес берди.
Мәрт күшине шыдамай,
Саўытлары сөтилди,
Ийнинде алмас саўытлар,
Сай-сайланып сөтилди.
Хәр жеринен кетилди.
Хәмеллери батырлардың,
Бир-биринен зор келди.

Қәхәрленип Гүлайым,
Көзи оттай жанады,
Жигери тасып қайнады,
Буның менен ханыңыз,
Әжеп ғана ойнады.
Тәжина шегип ат айдап,
Еки батыр қарсыласты,
Ат үстінде алысты,
Күшлерин салып шайқасты.
Гүлайымдай перийзат,
Аш жолбарыстай жулқылап,
Омыраудан қол салды.
Көрген жанның қуршы қанды,
Мәрт күшине шыдамай,
Ханыңыздың бели талды.
Гүлайым қыз оңайын алды,
Бир пәнжени бастан алды,
Бир пәнжени белден салды.
Елександай патшаны,
Ат үстинен жулып алды.
Қарагер атын желдирди,
Батырлығын билдирди,
Гүлайымдай батырың,
Дәудің күшин меңгерди.
Жети жылғы азабын,
Сол күн алдына келтирди.
Қызыл жүзин солдырды,
Көкмар шелли көрмеді,
Ат алдына өңгерди,
Ашыұланып Гүлайым,
Қалмақтың басын омырды,
Сондай етип азаплап,
Елександы өлтирди.
Кесип алып геллесин,

Ақ найзаға илдирди,
Қапа кеўлин хошлады,
Қайғы-ғамды таслады,
Қолына туўды услады,
Елексанның геўдесин,
Ылақтырып таслады.
Буннан былай Гүлайым,
Азатлық жолды баслады.
Көзи оттай жайнады,
Мәртликке белин байлады,
Таўда-таста тоқтамас,
Гүлайым қыздың ғайраты.
Көргенлерди тастырды,
Аш жолбарыстай айбаты,
Таўда-таста тоқтамас,
Қолында өткір найзасы,
Қырық қызын ертип Гүлайым,
Бас болып Қыран, Гүлайым,
Құрт ойынын құрады
Шәхәрлерин аралап,
Бенде болсаң келиң деп,
Түркстанның елине,
Қайтыўшы болсаң келиң деп,
Шындаўыл жарды урады.
Дәўдин басын көтерип.
Гүлайым баслап барады.
Ақ жалаўдан туў алып,
Гүлайым ғайрат салады.
Халайыққа көрсетип,
Ақыл-есин алады.
Бенде болған халықты,
Өтирапына топлады.
Заман соған айналып,
Басына бахыт қонады.

Ханның басын көрген соң,
Азап көрген халықтың,
Әбден мийри қанады.
Нешше жылғы ашыұдың,
Гүлайымдай перийзат,
Есесин сол күн алады.
Қашып қалған бийлеринің,
Басына сауда салады.
Тумлы-тусқа ат шапты.
Шыбын жанын қыйнатты,
Қалада атлар ойнатты,
Ашырқап жатқан халыққа,
Қалмақтың шәхәрін талатты
Тыныш жатқан бир нешени
Жүреклерин суұлатты.
Ғуббат деген қалада,
Ақырзаман қурады.
Үскенесин аралап,
Керек затын алады.
Күн көрмеген бийкесин,
Жүреклерин жарады.
Жаңа өспирим шазадалар,
Күн тиймеген азадалар,
Терезеден қарады.
Ханның басын көрген соң,
Не бир байдың баллары,
Журт сеники деп жылады.
Гүлайым менен қырқ батыр
Бендениң бәрін жыйнады,
Бахыт келгенин аңлады,
Қалмақтың уллы шәхәрінде
Жанлы жанлар қоймады.
Ат басындай жүреклер,
Сарайында туұлады.

Гүлайымның ғайратына,
Бірза болып халайық,
Рахмет айтып шуұлады.
Гүлайымдай батырға,
Қыран батыр саўал қояды:
— Жесир-жетимин қоллайық,
Жолында құрбан болайық,
Қалаларын аралап,
Өз аўзынан сорайық,
Питкерип мақсет-мурадын.
Қарсы душпан бар болса,
Қазық қылып қағайық,
Питкерип мақсет-мурадын,
Астымда Қара тулпарым,
Буйығып жатқан бар болса
Көрсетейин ғайратым.
Белимде тилла қамарым,
Табылмады өз қардарым,
Енди жаў көрсең маған бер
Тарқамай қалды қумарым.
Алқысса сонда Гүлайым,
Батырға үәде береді,
Ықрар айтып сөйлейді.
Жақын болсын ерегің,
Халлас урсын мәрт жүрегің
Алды-артың бек қорған,
Мықлы болсын тирегің,
Енди жаў көрсем сеники,
Қабыл еттим тилегің.
Мына сөзді еситип,
Қыран деген батырдың,
Жүрегі өсти Қара таўдай,
Қайтар емес қырық мың жаўдан
Рухсат алып сулыўдан,

Қырық қызын ертип кейнине
Қалмақтың шәхәрін уұлай,
Ат ойнатты қалада,
Айналыш, төте, бұрыұдан,
Хәр қайсысы хәр урыұдан,
Он адамнан қайтпайды,
Күшке келсе қарыұдан,
Талқанлады қаланы,
Қырық қызды ертип Қыран батыр,
Рухсат алып арыұдан.
Қалған-қутқан жаў бар ма деп
Қадағалады мәрт палұан.
Минген бедеў шаппады,
Мәртлик пенен дабыл қақпады,
Талқан қылып жетер жерди,
Бұған қарсыласып шыққандай,
Жанлы жандар таппады.
Шақырып алып Қыранды.
Гүлайым сөйлей береді:
—Батырдың болғай қалқаны,
Сөзиңнің шықпасын жалғаны,
Енди мынаған ғайрат сал,
Ноғайдың Қыран палұаны.
Көлиңнен ушар қоңыр ғаз,
Шадланып еттің бир пәрұаз,
Ғайрат салып қайтыұға,
Сөйлемең хасла жалған сөз.
Белиңе қамар ораңыз,
Алдыңнан шықса қарсы жаў,
Жаўған қардай бораңыз,
Қайтыұ жағын халықтың,
Өз аўзынан сораңыз.
Кеўлинде кетпесин қыйлы қал,
Жолыңа талан дүнья-мал,

Қайтыў жағын елиңнің,
Ықтыярын өзине сал.
Нийетимиз уллы Ғазат,
Тайын турың қырық азамат
Қайтаман десе өзлери,
Рухсат қыл, етиң азат.
Тарийхлық ғайрат салайық
Жолыңда қурбан болайық,
Нарийза болса елатың,
Ғайрат салың батырым,
Өзимиз ертип қайтайық.
Қалдырмай малың айдайық
Бәримиз бир бас қосайық,
Ғайрат салың батырым,
Қалмақтың малын айдатып,
Тезден елге қайтайық.
Мына сөзди еситип,
Қыран деген батырың,
Жаў-жарағын асынып,
Астына минди әреби ат,
Халайықтың жолында,
Беккем усады дыққат,
Көпшиликке жар салып,
Өз бетине қайтыўға,
Қылды батыр рухсат.
Тумлы-тусқа шаптырды ат,
Ат ойнатың батырлар,
Қалада қурды салтанат,
Бенде болған тез қайт деп,
Тумлы-тусқа жазды хат,
Асығып атқан халайықлар.
Жетисти мақсетли-мурат.
Елин тинтип аўлатты,
Ерк берип жаўлатты,

Узақ жерге қайтыўға,
Қалмақтың журтын аўлатты.
Аты шыққан байлардың,
Ғәзийнесин талатты.
Ашылмаған жерлерин,
Балта салып қулатты,
Асаўларын туўлатты,
Өкпелерин остырып,
Жүреклерин суўлатты,
Қалада атлар ойнатты,
Бир неше мың аламан,
Азық-аўқатын жәмлеп,
Елатына жол тартты.
Бағындырып қалмақты,
Дүнья-малын жыйнатты,
Қарсыласқан зорларын,
Дәри менен уўлатты,
Не бир катта байларын,
Бөлинген қойдай шуўлатты.
Жалынғанын жубатып,
Кеўиллерин аўлатты,
Жаманлысын таптырып.
Өзли-өзине байлатты,
Қалмақлардың шәхәринде
Қурды үлкен сиясатты.
Қашып жүрген нешшеге,
Дарыттылар апатты,
Елатына қайтыўшыға,
Берди хәр түр шарапатты
Кеўилин ашып бағынғанға,
Берди батыр саламатты.
Нешше бийик, нешше алаң,
Шәхәри болды далаң-далаң.
Қыран батыр, Гүлайым,

Қалмаққа тийгизди топалаң.
Өли затын жыйнатып,
Үш жүз нарға жүк артты,
Аўмасын деп жолларда,
Танап пенен бек тартты.
Қалмақлардың малларын,
Тумлы-тусты айдатты,
Сен қылғанға мен қылдым,
Сеннен артық не қылдым,
Жыйнап үш жүз қалмақты,
Барлық малын айдатты,
Салып елине алапат,
Көргизип хәр түр бәлапат,
Алты айда аман-саў,
Гүлайым, Қыран бас болып,
Қайтыўға қолайласады,
Елине аман салапат.
Шығып азатлық жағына,
Шер салмай көңил дағына,
Душпанларын қыйратып,
Көштиң басын қаратты,
Қайтыўшы болып халқына,
Қуўанышын молайтты,
Елге сияпат таратты,
Тоғыз айда аман-саў,
Елатына қайтыўға,
Аттың басын қаратты.
Қурылып тамашалы базар,
Душпанларын қыйратты.
Көрди тамашалы базар,
Кеўили болды лалазар,
Саў-салапат қайтыпты,
Ишинен шығып әрманлар,
Қырық қызын ертип кейнине,

Қайтты дейди батырлар.
Ишинен шығып әрманы,
Дөнип шадлыққа дәураны,
Есап алып өзли-өзинен,
Ким бар, ким жоқ барлады.
Таұысып қалмақ саўдасын.
Жәмлеп кеўилдің қаласын,
Басын жәмлеп батырлар,
Қолайлады қайтпаққа,
Жолға салып аттың басын.
Еркінлік хаўаз таратты.
Халыққа исин жаратты,
Ай жатып, ат бағып,
Қайтыў ушын елине,
Қыран менен Гүлайым,
Атының басын қаратты,
Халқын ертип изине,
Гүзар менен жол тартты.
Ат кекили өрилди,
Абырай қолдан берилди,
Шыққан ўақта қаладан,
Әжептәўир түрлери,
Бир топ әскер көринди.
Ойлап турсаң тамаша,
Абайсызда дус келди,
Қарсы алдынан қараса,
Көпшилик тарқап кеткенде,
Шыға келди оңаша,
Ўәделескен Қыраның,
Қайтпай кирди саўашқа,
Қарсыласса ҳарып-талмас,
Көзиң түссе естен қалмас,
Тандыр сыяр пәнжесине,
Дуўшар қылмаған дәстине,

Уйқың шайдай ашылар,
Енеғойса түсиңе.
Қақ жарылар жүрегің,
Қарсылассаң күшине,
Теңеуіге жандар табылмас,
Заңғардың пешенесине.
Баталмаған хеш бир жан,
Жол сорамас хеш ким оннан
Тили тартып жүрер зордан,
Тунгус халықтың патшасы,
Атын сорасаң Қараша хан.
Хаўлықпастан, қорықпастан,
Саўал сорады Гүлайымнан:
Қарсыласып қайтпай оқ атқан
Қалмақтың елин қыйратқан.
Шәхәрінде алты ай жатқан
Есабы жоқ халықтың,
Әрман-шерин молайтқан,
Қаласын бузып жоқ еткен,
Гүлайым батыр сенбисең?
Тарылттың жер менен аспан,
Күшінде жоқдур есап-сан,
Қарсыласса айбынып,
Қырық мың ақылдан сасқан,
Серке, Харыс, Абыл, Хасан,
Бир қолыңнан өлтирген,
Қыз палұан деген сенбисең,
Ұайран етип сар жағасын,
Ұайсан хандай ел ағасын,
Услап алып қолынан,
Салғамдай омырған басын,
Көкмар қылып ойнаған,
Қалмақтың әдил патшасын,
Гүлайым—Қыран сенбисең?

Тәртибин халыққа таратқан,
Бағындырып елимди,
Өз аўзыңа қаратқан.
Әрман-шеринди тарқатып,
Журтыңа қайтып баратқан,
Қыран батыр сенбисең?
Шер салған қыйлы қалыма,
Ойранлап мүлки-малыма,
Қан ағызған сай-салама,
Гүлайым батыр сенбисең?
Сарондепте жатырған,
Менменнің күнин батырған,
Гәрденгемен әўлады,
Қараша батыр мен деди,
Хәддің болса атысайық,
Қайылмысаң сен деди.
Ақыл дәне сен бир даныш
Мен алдыңа келдим қалыс,
Қараша батыр мен деди,
Хәддің болса кел алыс.
Бир әрмансыз болайын,
Ғайратың болса сал деди.
Сендей қыздың жолында,
Арнаўлы батыр мен деди.
Қарсыласса биз бенен,
Көзде жасың сел деди.
Қатты ойлан нашарсаң,
Өз халыңды бил деди.
Айтқанымды тыңласаң,
Ықтыярың қолында,
Еркиңди маған бер деди
Мына сөзди еситип,
Ерден ердің кәўпи бар,
Гүлайымдай батырдың,

Шийрин жаны сескенди,
Қайталап гүрриң урғанша,
Басқа сөзге қаратпай,
Жасқанып, жасырынып жатпай,
Батырлығы соншелли,
Алмаста тартқан полаттай,
Қыран батыр ат қойып,
Ыңыранып сөйлей берди:
Егленбей жолыңнан қалма,
Билген батырлығың сол ма,
Хәддиң болса кел берман,
Қаймықпа заңғар, тайсалма.
Сапарым бар узаққа,
Еглек жолдан қалдырма,
Шықпағай тәннен шыбын жан,
Мүшкіл исим әйле аңсан,
Қәуіп етсең қайтың кейниңе,
Күшиң болса көрсет маған.
Мына сөзди еситип,
Қараша батыр сөйледи:
Атым сүринген қыядаш,
Мен жантассам қасыңа,
Басыңнан тоқпақ арылмас,
Ақылың болса мусылман,
Жантаспастан аўлақ қаш.
Бағынады маған патша,
Тал боларсаң оқ атсам,
Жантасса тири жутарман.
Бет алдым туўры қараса,
Ақылың болса араны аш,
Қәхәриме дус болма,
Алдымнан мениң аўлақ қаш.
Жантасып кетсең қасыма,
Геўдеңизден кетер бас.

Мына сөзди еситип,
Қырандайын батырың,
Аш жолбарыстай ақырды.
Опат болды тас қорғанлар,
Сен бе биз бен шыны қандар,
Гәп мәнисин аңласаң,
Дүзде қалар гәп урғанлар.
Жаўда қарап турыс бар ма,
Босата жолды геллеғар,
Насийхатқа кеўил бурың,
Туўрысынан дәлил урың,
Мениң алдым тезден босат,
Басыңыз кетпестен бурын.
Еситип соны Қараша,
Жарылған муздай гүңиренип,
Жаўған булттай курсанып,
Айдархадай ақырып,
Арандай аўзын ашады,
Қәхәри таўдай тасады,
Аўзынан отлар шашады.
Айбатынан заңғардың,
Халайықлар сасады,
Қайысын қолға орады,
Ерден ердің кәўпи бар,
Қырандайын батырға,
Ақырзаман қурады.
Гахы оннан, гә солдан,
Көрип жамбас урады:
Сыр бермейди батырың,
Дәрпенбейин турады.
Ырғып шығып солына,
Қарашадай геллеғар,
Гүржи-паррал урады.
Қалқаны менен қорғанып,

Батыр туұлап қарады:
Ат кекилин өреді,
Кәраматын көреді
Гүлайымдай қайсарың,
Сынайын заман биледи,
Азмаз көмек береді.
Сол ұағында Қыран батыр,
Қарап сөйлей береді,
— Хә Гүлайым, Гүлайым,
Исти аұыр ойланың,
Тәғдирге қайыл болайың,
Көмек берме сен маған,
Екеўлеп шықты деген сөз
Жақсы ат болмас Гүлайым.
Өз өзинди ирке тур,
Мен бағымды сынайын,
Макул сөзге не қарыў,
Гүлайым атын тартады.
Қайсарыңның пәнжеси,
Дарыған жерин осады,
Аш бөридей алысып,
Күшке күшлер қарысады.
Еки мықлы тартысып,
Хәмеллери асады.
Сескенгендей адам жандар,
Жан алысқан белли қандар,
Испиханлы ақ семсер,
Оң қолына алады.
Хүжим жасап жантасып,
Қараша дәўдиң басына,
Керип семсер урады,
Тасқа тийген секилли,
Серпип кейин қайтады.
Сом жүректің тусы деп,

Жан шығарын усы деп,
Керип қанжар урады,
Полат саўыт күш бермей,
Серпип кейин қайтады.
Урған семсер кәр етпеди,
Бир-бирине дады жетпеди,
Батырлар ҳайран болады.
Жарақларды таслады,
Бир-бирине ат айдап,
Ат үстінде батырлар,
Жағадан беккем услады.
Бири арман тартады,
Бири берман тартады,
Бирин бири тартысты
Аўзынан жалын шоласты.
Бирин бири өлтирмес,
Керип урды қулашты,
Қыран деген батырың.
Салды қатты ықласты.
Ала алмады бир-бирин,
Ат шаўып дағдың пәстине,
Қара таслар теңселди,
Екисиниң күшине,
Астындағы пиллери,
Дизинен ғарқ болады,
Қара тастың үстине,
Қандай екен енағар,
Оны туўған шешеси,
Тийген жерин шыдатпас,
Жулып таслар пәнжеси.
Қурыжыланды Қыран батыр,
Ақшам, күндиз-кешеси,
Қараша деген батырдың,
Алынды жүдә есеси,

Зор келип мурнын қанатты,
Қарашадай батырдың,
Жүдә бели талады,
Күн-түн тынбай айқасып,
Қыран үстем болады,
Көкирегін басқан соң,
Қыран деген батырдың,
Таўдай күши толады.
Қарашадай заңғардың,
Қолайын жүдә алады.
Ақша жүзін солдырды,
Шыдам бермей күшине,
Қараша батыр болдырды,
Қыран деген батырың,
Қолайға жүдә келтирди,
Тәжна шекип тулпарға,
Қарашадай батыры,
Өзине тартып меңгерди.
Жулып алып пилинен,
Алдына кесе өңгерди.
Көргенлер қайыл қалады,
Қарашадай батырды,
Алдына өңгерип алады,
Есекке тандыр артқандай,
Өңгерип кетип барады.
Душпанның отын сөндирди,
Хәмирине көндирди,
Пышағын алып қолына,
Қарашадай батырдың,
Салғамдай басын омырды
Батырлығын билдирип,
Ақ найзаға илдирди,
Ийinine батыр салады,
Қас душпанын өлтирип,

Абыройлы болады.
Халайықлар қуғаным,
Көп алғысын айтады,
Гүлайым да достының,
Жүдә кеўлин табады.
Ырза болып батырға,
Құллық айтып алдында,
Гүлайым сөйлей береді:
— Қас еді бизге озалдан,
Басына түсирди думан,
Бағышладым тенімди.
Қыран саған ырзаман.
Мен билмеймен кәсип-кәриң,
Аңладың кеўлиннің тарын,
Қас душпаннан қутқардың,
Сенсең сәўгилли ярым.
Лалазар бағы бостаным,
Соңғыға тарийх дәстаным,
Жойылмас бийик асқарым,
Қыран батыр ырзаман,
Сенсең тәғдир қосқаным.
Қәўипли жағымда қорғаным
Қас душпаным өлтирдің,
Шығардың иштен әрманым,
Өширдің залымның бахтын,
Батыр деген атақ тақтың,
Буннан былай бағым болсын,
Басымыз хәм малы бақтым.
Азат қылдың қамал елим,
Сайрады бағда бүлбилим.
Душпанларымды сап еттиң,
Бағышладым саған тенім.
Барлығынан өнди арым,
Саў болғайсаң опадарым,

Сениң менен басым қостым,
Шадлықта өткей дәўраным.
Еситип оны Қыранның,
Нардай күши толады.
Еки ашық қосылып,
Мәзи-майрам болады.
Бағына бұлбил қонады,
Соннан баслап Гүлайым,
Қыранға неке болады.
Айландырып басынан,
Қарашаның геллесин,
Таўдың қара тасына,
Тас төбеден урады.
Әрманда жүреги жара,
Әжел қойған бағды қара,
Салмағы менен қара дәўдің,
Геллеси болды мың пара.
Қараша дәўди өлтирди,
Мәнисине келтирди.
Бағының гүлин солдырды.
Қалмай арын өндирди.
Қайтыў ушын таярланып,
Гүлайым алға жол жүрди.
Қатарда қара нар еди,
Қыйын жерде таяр еди,
Қараша дәўдің қорғаны,
Қырық батыр бар еди,
Жыйналып басын курады,
Мәсләхәтын салады,
Мынаў иске енағар,
Иши оттай жанады,
Патшамызды өлтирди,
Ақша жүзин солдырып,
Қаласыны көрип турып,

Бизлер қарап қаламыз ба?
Геллемизди кесип берип,
Душпанның кейнине ерип,
Хорлық азабына жерип,
Айдауында барамыз ба?
Саў басыма саўда салып,
Кейниңде тыныш қалып.
Қорқақ атын аламыз ба?
Жолында құрбан болайық,
Душпаннан өшин алайық,
Қайтпай қырғын салайық,
Болса жигер санамызда.
Еркиңди сениң бүкпейди,
Айтқан сөзиңе ермейди,
Хаялыңа жибермейди,
Тири бала-шағаңызға,
Жан турғанда қол салайық,
Мына сансыз бәләмызға,
Сол сөзлерди бир айтып,
Қарашаның әскери,
Көзи қанға толады,
Қарашаның арын қуўып,
Тум-тустан хұжим жасады.
Гүлайымға ат айдап,
Жигер күшин салады,
Халын билмей заңғарлар,
Көрип найза урады.
Кимнің мойны үзиліп,
Кимнің қолы талады.
Тамаша қылып Қыран батыр,
Ортада қыйқыў салады,
Бир қаншасын заңғардың,
Тири тутып алады,
Оңнан, солдан топылып,

Қыйқыұды батыр салады.
Урыс болып шәпиресте,
Қылыш қыйрап дәсте-дәсте,
Урып жықты он-онбесте,
Қырғынды майдан ишинде,
Көрди хәр ким ат маңлай дан,
Қыз бақтынан, ер талайдан,
Ғапыллықта он қыз өлди,
Найза тийип қақ маңлайдан.
Қайғыдан болды кеули жоқ,
Жүректен тийип жалғыз оқ,
Өлимтигин қараса,
Жети қыз бар, үш қыз жоқ,
Қырғынды майдан ишинде,
Жойылмайды тәғдир иси,
Тумлы-тустан салып күшти,
Әлеп-желеп қылыш сести,
Шапылды майдан ишинде,
Дүркін-дүркін ат шабысып.
Зәңгиге зәңги қағысып,
Қарсыласып оқ атысып,
Қан төгіп майдан ишинде,
Батырлардың кеуили шағлар,
Зая болды не жананлар,
Ат шабысқан бәлент дағлар,
Гүмбирлер майдан ишинде,
Қанға толды бул кең жақан,
Ат бауырынан ақтылар қан
Кимлер өли, ким шала жан,
Қырғынды майдан ишинде.
Ишине толтырып әрман,
Гелле деген қырман-қырман,
Қарашаның қырық батыры,
Жети қызды өлтирип,

Олар да өтті дүньядан.
Ким есапқа алады,
Кимлер хатқа салады,
Жети қыздың сүйегин,
Тинтип тауып алады,

Жайғастырып қояды.
Бенде болсаң кел дийип,
Жаршы жарын урады.
Елатына қайтыұшы,
Бәршеси таяр болады,
Гүлайым сәрдар бас болып,
Атты жолға салады.
Азатлық деп урды жар,
Елатына қайтыұға,
Өзине берди ықтыяр,
Келди басқа еркин заман,
Қол көтердилер аман,
Қуұанысып халайық,
Тарқады қараңғы думан,
Алакөзлик сапласып,
Душпанларды етти тамам,
Душпанның үни өшеди,
Кепин тонын пишеди,
Мусылманның әулады,
Түркстанға көшеди.
Ақ жалаудан туұ алып,
Шақмақтаннан куұ алып,
Душпанларын сап етип,
Урыс отын туұарып,
Жолға раұан болады.
Елатым деп жол тартып,
Аттың жалын таратты.
Орнатып тең парахатты,

Сағынышлы батырлар,
Алты айда аман-саў,
Түркстанға жол тартты.
Сексен нарға жүк артып,
Елександы өлтирип,
Қутылды шердің дағынан,
Қәуендер болды Гүлайым,
Халқының сорап халынан,
Елине көшти аман-саў,
Залым душпан журтынан.
Қалмақ пенен қас болып,
Қапа кеўили хош болып,
Жолға түсти қайтыўға,
Гүлайым сәрдар бас болып
Жол жүрип мийри қанады,
Үш ай тынбай жол жүрип,
Мәдеминнің шөлинде,
Нешшелер естен танады,
Алды кешкен жерине,
Иңирлетип, жатарлатып,
Кейни зорға қонады.
Қамшылап аттың қоңынан,
Самалы есип оңынан,
Қыя шөлде көп қырылды,
Азық-аўқаттың жоғынан.
Жерге, көкке сыймады,
Бир-биринің соңынан,
Елге қайтты аман-саў,
Гүлайымдай батырдың,
Айбатының зорынан,
Төрт ай дүзде қонады,
Сарғаяды, солады,
Ажаллы дүзде қалады,
Төрт ай тынбай жол жүрип,

Гүлайымдай арыўың,
Түркстанға қулады.
Батырлар кеўлин басады,
Ашықлық кеўилин осады,
Ғасыл кийип жайнасып,
Ашықлар ойын басады.
Тәәнети арылды,
Тынбай жүрип сарылды,
Қырық қызын ертип кейнине,
Қыран менен Гүлайым,
Жәдде деген таўында,
Көп жығыннан айрылды.
Сапласты қайғы-аламат,
Елатына қулады,
Батырлар сағыў-саламат,
Асығыс түрде киятыр,
Ата-анасын етип яд,
Қырық батыры кейнинде,
Майданда қурды салтанат,
Жетисип хәр түр дәрәмат,
Төрт ай тынбай жол жүрип,
Түркстанның халқына,
Гүлайымдай перийзат,
Қуўысты сағыў-саламат.
Ашылған гүли солмады,
Қайта бастан айналып,
Басына бахыт қонады,
Көрмек болып атасын,
Еки батыр атланып,
Қарғалы сайға барады.
Батырын ертип қасына,
Зорға сыйып қанасына,
Ат ойнатып келеди,
Елексан залым өлтирген,

Атасының басына,
Әне атасының басында
Зар-зар йығлап,
Атасын жоқлап,
Гүлайым қыз бир зат айтып тур:
Қарай алмай оңға, солға,
Топырақ шашып қырық мың қолға,
Шайдай таласып барқулла,
Дадың жетпей өлген атам.
Ғапылда иследим хата,
Белимде кашмирли пота,
Келди перзентің қасыңа,
Бар ма руўхың жан ата.
Көпшиликти сусы басып,
Түрін көрген аўлақ қашып,
Душпанлар менен айқасып,
Зорын таўып өлген атам.
Жалғыз қызыңды көре алмай,
Күш-ғайратымды биле алмай,
Қайғысыз дәўран сүре алмай,
Ғапыллықта өлген атам.
Жеккелик келип жаўрадың,
Қалмады изинде әўладың,
Душпанын қырып жаўладым,
Разы бол бизге атам.
Суғанақ қолларын салып,
Ғапылда қамаўда қалып,
Жәрдем таппай күйіп-жанып,
Жаў қолында өлген атам.
Душпанлардың қанын шашып,
Қарсыласып найза басып,
Халайыққа жаны ашып,
Жанын қурбан еткен атам.
Атымды қойдың Гүлайым,

Табалмай душпанның қолайын,
Қызың болды хәзир тайын,
Алғыс айтың бизге ата.
Алқысса Гүлайымдай перийзат,
Халыққа жар салдырды,
Елатын хабарландырды,
Қалдырмай толық жыйдырды
Жетпис орда қурдырды,
Топарлап маллар сойдырды,
Төрт қырлап ошақ ойдырды.
Халайықты жәм етип,
Дарадан табақ қойдырды.
Халықты аўзына қаратты,
Атасының хаққына,
Жүз сарпай таратты.
Атам ырза болсын деп,
Бары-жоғын арнатты.
Нешениң ўақтың хошлады,
Дүнья-малын шад етип,
Атасының жолына,
Жети күн табақ тарқатты.
Адалап бәрін сап етти,
Жети күнде Гүлайым,
Бул жағын да ада етти.
Алқысса атлар шапты бәлент таўға,
Хеш жерде жоқ жәнжел-ғаўға,
Гүлайымдай батыр қыз,
Бир қаншаға берди саўға.
Қырық қызының басын қурап,
Халайықтың алдында,
Ықтыяр берди тарқаўға,
Шақырып хаттан атма-ат,
Кеўли-ўақтың етип шад,
Халайықтың алдында,

Қырық қызға берди рухсат
Дарқан болды мәнзил-қыя,
Душпан жоғалып зым-зыя,
Ўақты хош боп халайық,
Еки бирдей батырға,
Шуўласып берди пәтия,
Ырзалық берди арыўға,
Хайран болды көргенлер,
Жедел менен қарыўға,
Мақсет қылды Гүлайым,
Мийўалы атаўға барыўға,
Қуўанышы күн-күннен артты
Ерте турып кеш жатты,
Еки ашық қосылып,
Мийўалыға жол тартты.
Ашылды бағда лала да,
Еки батыр жол тартты,
Сайран етип далада.
Салтанат пенен барады,
Мийўалыдай атаўға,
«Қырық қыз» деген қалаға,
Алты жыл гезип посады,
Душпан жүрегін осады.
Еки ашық қосылып,
Кеўиллери йошады,
Бир-бирине қуўанып,
Дәрьядай кеўили тасады.
Халайықты шақырып,
Қаланың аўзын ашады.
Қаласын тинтип аралап,
Дүрре-маржан шашады,
Халқын толық шақырып,
Той-тамаша баслады,
Хәр кимлерге ылайық,

Толтырып табак тартады,
Халайықты күлдирип,
Жүдә ұақтың хошлады,
Соннан баслап өмири,
Қуұанышқа баслады,
Қара шашын өреді,
Көп тамаша көреді,
Гүлайым Қыран қосылып,
Опалы дәуран сүреді,
Кеуіли тасып йошады,
Азатлық жолын ашады,
Екі батыр бас қосып,
Қырық қыз да еркін жасады.
Белине қамар байлады,
Ашылған гүлдей жайнады,
Бирин бири әдиўлеп,
Ышқылы бағман әйледі.
Екі батыр бағында,
Түрлі қызық ойнады,
Кеуіллери бир болып,
Қазанлы астай қайнады,
Бағда алма атысты,
Түрлі мийўа татысты,
Ақ төсекте жатысты,
Үстемлик жоқ, жәбир жоқ,
Көп қызыққа батысты,
Айшы-әширет, заўқы-сапа,
Жорғадан бетер шабысты,
Бурқыды жигит шағында,
Қалмады хәсирет дағында,
Мийри қанып бир-бирине,
Минди алтын тағына,
Дәуран сүрди опалы,
«Қырық қыз» деген бағында,

Истегени тайын болды,
Қараса төрт жағында,
Дүньяда әрман қалдырмай,
Қыран батыр, Гүлайым,
Жетисипти мұрадына.
Бир-бирине құрбанды,
Батырлардың ураныды,
Қалдырмай иште әрманды,
Душпанды құртқан пәрманыды,
Усы менен сап болады,
Гүлайымның дәураны,
Минген Қарагер атқа,
Пәрмана болған елатқа,
Қалмақ пенен қарсыласып,
Қылыш урып өтті жатқа.
Истегени табылып,
Гүлайымдай батыр қыз,
Жетисипти мұратқа,
Буны тыңлаған халайық,
Сиз де жетің мұратқа.
Жүре алмаған қарсы жаудан,
Кеткен теңізлерден, таудан,
Бұл дәстанның әуел басы,
Қалыпты Жийен жыраудан,
Патша, ханлар қабыл алмай,
Бұл қырық қыздың дәстанын,
Қарақалпақ халқында,
Жырлаған екен Дауылбай,
Оннан берман сорасаң,
Үш жүз жыл өтті азында,
Болғанлар көп баязында,
Умытылмай халық аўзында,
Бир қаншасы қалған екен.
Қарақалпақ алты санаў,

Барласаң меканы анаў,
Бир неше жыл жырлапты,
Қытайда Айтымбет жыраў,
Жетиспеди қолдан қолға,
Ел гезип өтті бәрқулла,
Бул дәстанды жырлаған,
Аты Әбдирасұлы, лақабын сораң «Кәл бала»,
Оннан берман сораң,
Мәпленди адам-адамнан,
Шәкирт болып үйрендим,
Устазым Әбдир жыраўдан,
Қырық бир жыл өтті арадан,
Шыққан жоқ жигер-санамнан,
Халыққа отыз бес жыл айттым,
Тыңлады халқым толайым,
Бул қырық қыздың дәстанын,
Халыққа толық жараттым,
Өмирликке талабы,
Қосықтың жолын барлаған,
Қырық бес жыллық өмирим,
Қосық ушын арнаған,
Қарақалпақты аралап,
Отыз алты жыл жырлаған,
Қарақалпақ кең жайлаўы
Майлы балта қыпшақ санаўы,
Қарақалпақтың жыраўы,
Қыяс жыраў торлаған.
Шашқан халайыққа дабыл,
Излегени дәстан, нақыл,
Жазып алған Қырық қызды,
Билимпаз Мақсетов Қабыл,
Шын жүректен ғайрат салды,
Жумысына мийри қанды,
Билимпаз Мақсетов Қабыл,

Өз аўзымнан жазып алды.